
Щоденники

**ЩОДЕННИКИ
ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ РОБОТИ
ГРИГОРІЯ ДЕМ'ЯНА**
Вступна стаття та підготовка текстів
Василя Сокола

The Diaries of Hryhorii Demyan's Expeditional Work (Introductory Note and Preparation of Textes by Vasyl Sokil).

Щоденники – це датовані збірки записів, що передають події, факти, враження. Їх писали різні особи, передусім видатні, тому в нашій пам'яті зринають нотування багатоманітних вражень письменників, художників, композиторів. Ми високо оцінюємо вартість “Щоденника” Т.Шевченка чи, скажімо, О.Довженка. Знаємо також деякі фіксації подібного плану й серед людей наукового світу. Проте українській фольклористиці невідомо, щоб хтось так регулярно і ретельно вів щоденники експедиційної роботи, як Григорій Дем'ян. А це надзвичайно важливі документи творчої біографії вченого.

Зараз важко точно сказати, з якого часу розпочинаються щоденникові записи Г.Дем'яна. Достовірно можемо ствердити, що це сталося всередині ХХ ст. Відомо також: системне його ведення припадає на 1979 р., коли відбулася експедиція в села Довге, Кропивник, Рибник Дрогобицького р-ну Львівської обл. Однак цього щоденника поки що не вдалося виявити, як і з двох експедицій наступного, 1980 р., у с. Ясень Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. та с. Мшанець Старосамбірського р-ну, що на Львівщині. Тільки один зі щоденників Г.Дем'яна – експедиції на Зелений Клин (у Приморський, Хабаровський краї та Амурську область Російської Федерації) опублікований¹. Решта залишилась у рукописах і

зберігається в домашньому архіві Г.Дем'яна. До речі, записи велися у “загальних” зошитах, переважно 96 сторінкових, широко використовуваною на той час “кульковою” ручкою.

Тут пропонується шість річників – 1981, 1983, 1984, 1987, 1988 та 1992. Всі вони друкуються в повному обсязі, крім останнього, – з експедиції на Пряшівщину (Словаччина), проведеної 12-23 червня 1992 р., на першій сторінці якого зазначено: “Основну частину записів зробив Г.Дем'ян”. Решта належить іншим членам експедиції.

Уваги заслуговує час і місце заповнення щоденникових нотаток. Г.Дем'ян записував свої спостереження після завершення робочого дня, як правило, ввечері або як тільки з'являлася вільна хвилина чи неможливо було проводити магнітофонні сеанси. Інколи робив це просто “на коліні” – будь-де і будь-коли. Зрідка трапляються підсумкові нотації за кілька місяців поспіль, наприклад, за січень – лютий 1983 р., але з конкретизацією: щосуботи та щонеділі виїжджав з метою збору польових матеріалів у різні райони Чернівецької, Івано-Франківської, Львівської областей. Це пов'язано зі специфікою його вчительської роботи.

Аналіз маршрутів, які здійснив дослідник індивідуально або з іншими учасниками експедицій, дає можливість досягнути не тільки хронологію, а й величезну географію фіксацій. Перед нами постає воістину людина-подвижник, напрочуд працююча, яка кожен хвилину свого життя віддавала науці, культурі, збираючи і передаючи нащадкам національні духовні скарби. Нижче пропонуємо покажчик, складений за представленими щоденниками Г. Дем'яна. У реєстр внесено ті населені пункти, де він робив записи під час експедицій. (Див. таб. 1).

До щоденників Г.Дем'яна увійшла різного роду за змістом інформація, яка стосувалася насамперед організації експедиції, її проведення. Більшість подорожей він проводив під егідою Львівського обласного товариства охорони пам'яток історії та культури. Насправді йому потрібен був лише документ для офіційного пред'явлення особи в населеному пункті та на підтвердження “законності”, здійснюваної ним роботи. Влаштування поїздки до українців Пряшівщини взяв на

¹Дем'ян Г. Зелений Клин: щоденник експедиції 1991 року // Народознавчі Зошити. – 1999. – Ч. 3. – С. 291-317.

Дата	Населені пункти
1981	
27 червня	Вигодівка (присілок с. Витвиці Долинського р-ну Івано – Франківської обл.)
27 – 28 червня	с. Витвиця, с. Розтічки (Долинського р-ну)
29 червня	м. Болехів (Івано–Франківської обл.)
6–7 липня	с. Лісковець (колишній Ляховець) (Міжгірського р-ну Закарпатської обл.)
8 липня	с. Голятин, с. Келечин (Міжгірського р-ну)
9 липня	с. Голятин
10–11 липня	с. Сойми (Міжгірського р-ну)
12–14 липня	смт. Міжгір'я (Закарпатської обл.)
15– 16 липня	с. Вучкове (Міжгірського р-ну)
16 липня	с. Запереділля (Міжгірського р-ну)
21 липня	с. Криворівня (Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.)
22 липня	с. Буркут (Верховинського р-ну)
23–25 липня	Старе Село (Нестерівського – тепер Жовківського – р-ну Львівської обл.)
24–25 липня	с. Замок (Нестерівського р-ну)
26 липня	м. Рава-Руська (Нестерівського р-ну)
29 липня	Старе Село, с. Кам'янка – Липник, с. Сулими, с. Гончарі, с. Мазури, с. Новий Світ, с. Підгора (Нестерівського р-ну)
2–3 серпня	Старе Село
4 серпня	присілок Ниви біля села Потелич (Нестерівського р-ну)
1983	
Січень – травень	Запис матеріалів у Кіцманському, Сторожинецькому і Путильському районах Чернівецької області; Долинському, Надвірнянському, Богородчанському і Коломийському районах Івано–Франківської області; Старосамбірському і Турківському районах Львівської області та деяких інших місцевостях
Червень	м. Чернівці
21 липня	смт. Турка
22-25 липня	с. Івана Франка (тепер с. Нагуєвичі Дрогобицького р-ну Львівської обл.)
26 липня	м. Сколе (Львівської обл.)
27 липня	с. Верхнє Синьовидне (Сколівського р-ну)
28-31 липня	с. Івана Франка
31 липня	с. Ясениця Сільна (Дрогобицького р-ну)
2 серпня	с. Івана Франка
4 серпня	с. Уріж (Дрогобицького р-ну)
3-5 серпня	с. Івана Франка
6 серпня	с. Уріж
7 серпня	с. Івана Франка, с. Ясениця Сільна
8-9 серпня	с. Івана Франка
10 серпня	с. Довге (Дрогобицького р-ну)
11 серпня	с. Сторона (Дрогобицького р-ну)
12-13 серпня	с. Добрівляни (Дрогобицького р-ну)
13-14 серпня	с. Івана Франка
14 серпня	смт. Підбуж (Дрогобицького р-ну)
16 серпня	с. Івана Франка, с. Ластівка (Турківського р-ну), м. Борислав (Львівської обл.)
17 серпня	с. Івана Франка, с. Деревач (Пустомитівського р-ну Львівської обл.)

18 серпня	с. Потелич (Нестерівського р-ну)
19 серпня	с. Потелич, м. Львів
21 серпня	с. Велеснів, м. Чортків, с. Новосілка Костюкова, м. Заліщики (Тернопільської обл.)
1984	
22 липня	с. Нижня Рожанка, с. Волосянка (Сколівського р-ну Львівської обл.)
24 липня	с. Головецьке (Сколівського р-ну)
27-28 липня	с. Підгірки (Калуського р-ну Івано-Франківської обл.)
29 липня	с. Вістова, с. Підгірки (Калуського р-ну)
30 липня	с. Студинка (Калуського р-ну)
31 липня – 3 серпня	с. Яблунька (Богородчанського р-ну Івано – Франківської обл.)
4 серпня	с. Гута (Богородчанського р-ну)
5-6 серпня	с. Яблунька
7 серпня	с. Манява (Богородчанського р-ну)
8 серпня	Пороги (Богородчанського р-ну)
9 серпня	с. Яблунька
10 серпня	с. Кричка (Богородчанського р-ну)
11 серпня	с. Луквиця, с. Богрівка, с. Яблунька (Богородчанського р-ну)
12 серпня	с. Пороги, с. Яблунька (Богородчанського р-ну)
15 серпня	м. Косів, с. Бабин (Косівського р-ну Івано – Франківської обл.)
16 серпня	смт. Верховина, с. Красноліїв (Верховинського р-ну Івано – Франківської обл.)
18–19 серпня	с. Ваньовичі (Самбірського р-ну Львівської обл.)
20 серпня	с. Стрілковичі (Самбірського р-ну)
21 серпня	с. Недільна (Старосамбірського р-ну)
22 серпня	с. Букова (Старосамбірського р-ну), м. Самбір
28 серпня	с. Голешів (Жидачівського р-ну Львівської обл.)
23 вересня	м. Гусятин, с. Трибухівці (Гусятинського р-ну Тернопільської обл.)
28 жовтня	с. Хітар (Сколівського р-ну)
29 жовтня	с. Верхнє Синьовидне (Сколівського р-ну)
7 листопада	с. Тяпче (Долинського р-ну Івано-Франківської обл.)
9 листопада	м. Стрий
1987	
29 березня	м. Самбір (районний центр Львівської обл.), с. Красне (Турківського р-ну Львівської обл.)
30 березня	с. Задільське (Сколівського р-ну), м. Стрий
5 липня	смт. Славське (Сколівського р-ну)
8 липня	с. Грабівець, с. Тухля (Сколівського р-ну)
11 липня	м. Стрий, смт. Славське
12 липня	с. Тухля, с. Либохора (Сколівського р-ну)
13 липня	смт. Славське
14 липня	с. Долинівка (Сколівського р-ну)
15 липня	м. Стрий
16 липня	с. Риків (Сколівського р-ну)
18 липня	с. Погар, с. Орява (Сколівського р-ну)
19 липня	с. Тухля
23 липня	с. Лавочне (Сколівського р-ну)
26 липня	с. Козьова (Сколівського р-ну)
28 липня	с. Тухля
31 липня	с. Межиброди, с. Нижнє Синьовидне (Сколівського р-ну)
1 серпня	смт. Славське
2 серпня	с. Мита (Сколівського р-ну)
9 серпня	смт. Великий Березний (районний центр Закарпатської обл.)
10 серпня	с. Забрідь, смт. Великий Березний

11 серпня	с. Розтока-Пастіль (Великобerezнянського р-ну)
12 серпня	с. Забрідь (Великобerezнянського р-ну)
13 серпня	с. Люта, с. Кострино (Великобerezнянського р-ну)
14 серпня	с. Вишка, с. Костринська Розтока (Великобerezнянського р-ну)
15 серпня	с. Люта, с. Вишка, смт. Великий Березний
16 серпня	Волосянка (Великобerezнянського р-ну)
17 серпня	смт. Турка
18 серпня	с. Козьова (Сколівського р-ну)
4-5 жовтня	с. Ценява (Коломийського р-ну Івано – Франківської обл.)
11 жовтня	Ценява
12 жовтня	м. Рожнятів (Івано – Франківської обл.)
1988	
1-3 січня	м. Самбір
4 січня – 16 липня	с. Веречанка (Заставнівського р-ну Чернівецької обл.), Малятинці (Кіцманського р-ну Чернівецької обл.)
20 липня	с. Київське (Кубань)
21 липня	с. Кримськ (Кубань)
22 липня	с. Київське
23 липня	ст. Троїцька (Кубань)
24 липня	с. Троїцька
25 липня	с. Київське
26 липня	с. Кримськ
27 липня	с. Троїцька, с. Кримськ
28 липня	с. Кримськ, с. Троїцька
29 липня	с. Троїцька
30 липня	с. Кримськ
31 липня	с. Троїцька, с. Кримськ
1 серпня	с. Київське
2 серпня	ст. Варениківська (Кубань)
3 серпня	с. Кримськ
4 серпня	с. Новоукраїнка, с. Кримськ (Кубань)
5 серпня	ст. Варениківська
6 серпня	с. Кеслерове (Кубань)
7 – 8 серпня	ст. Варениківська
9 серпня	с. Економічне (Кубань)
10 серпня	с. Кримськ
16 – 17 серпня	с. Космач (Косівського р-ну Івано – Франківської обл.)
1992	
13-16 червня	м. Свидник (Пряшівщина, Словаччина)
17 червня	м. Бардіїв, с. Вузька Воля (Пряшівщина)
18 червня	с. Стацинська Розтока (Пряшівщина)
19 червня	с. Пихна, с. Пчолине (Пряшівщина)
20 червня	с. Тополя, с. Збуй (Пряшівщина)
21 червня	с. Снина, с. Пихна, Красний Брід (Пряшівщина)
22 червня	м. Пряшів

себе Інститут народознавства, підготовчий етап якої детально описаний 10-11 червня 1992 р.

За щоденниковими записами Г.Дем'яна чітко простежується вибір місця польових наукових досліджень. У переважній більшості це населені пункти, у яких народилися, проживали чи перебували видатні особистості: Іван Франко (Нагуєвичі, Ясениця Сільна, Уріж), Лесь Мартович (Монастирок), Наталія Кобринська (Болахів), Євгенія Бохенська (Голешів), Антін Могильницький (Яблулька) тощо. Він обов'язково фіксував про тих людей різноманітні матеріали, передусім мемуарного плану. Так, перебуваючи на Міжгірщині 12-14 липня 1981 р., Г.Дем'ян занотував у щоденнику: "Записав цикл цікавих спогадів про основоположника нової української літератури на Закарпатті – Василя Гренджу-Донського, одержав декілька цінних фотографій письменника, кільканадцять його автографів (епістолярії), сфотографував: а) братів: Івана у Виноградово, Михайла у Міжгір'ї; б) племінницю дружини письменника Марії Руцзяк – Магдалину Петрівну, маленьких – внучку Михайла Гренджі – Наталку і правнучку – Олю (по Василеві Михайловичу Гренджі); в) хату Степана Михайловича Гренджі, яка стоїть на тому місці, де була хижка, в якій народився В.Гренджа-Донський; г) вид на гору Мершу (див. запис у блокноті); д) зроблено фотокопію з чи не найкращої фотографії В.Гренджі-Донського, правдоподібно з 1961 р., в народному зборанні. На звороті – кілька слів поета до брата Михайла".

Інтерес становлять згадки про друзів, однопідумців Г.Дем'яна, насамперед тих, хто з ним брав участь у фольклорних експедиціях – М.Кассарабу, М.Глушка, С.Гвоздевич, автора цієї вступної статті та ін. Так оцінюючи М.Кассарабу, він не тільки його, а й сім'ю назвав "милою і гостинною родиною" (29.06.1981 р.). Або в записі 21 липня 1981 р. читаємо: "Випадково зустрівся з працівником краєзнавчого музею Петром Арсеничем, людиною безмежно відданою краєзнавству, дійовим краєзнавцем, який врятував від забуття не один десяток важливих пам'яток культури та історії, активно популяризує все, що лише може з професійної, а також народної, матеріальної та духовної культури Карпат та Передгір'я. До речі, тоді ж він зустрівся, за

словами самого Г.Дем'яна, " з молодим обдарованим поетом Іваном Малковичем". Цікавий далі факт: "Коли ми підійшли до місця, де Арсенич з своїми молодими колегами і рідними зупинився, поет І.Малкович сидів під кущем (падав дощ) і творив нового вірша". (Це було по дорозі до народної поетеси Параски Плитки).

Щоденники Г.Дем'яна – надзвичайно цінні документи, в яких розкривається творча лабораторія, перш за все фольклориста. Його методична концепція складається з таких основних аспектів:

1) комунікабельність, вміння швидко входити у довіря інформаторів, добре зважаючи на психологію народу;

2) знаходження цікавих виконавців і надання їм лише позитивної оцінки, чим заохочується їх до пригадування нових фольклорних творів з метою вичерпності репертуару співака чи оповідача;

3) наукові принципи фіксації: записувати тільки на магнітофон, сеанс неперервний, під час запису не втручатися в текст, хіба після його завершення. Це дає підстави максимально точно подати твір. Усю супровідну інформацію фіксувати також на магнітну стрічку.

Г.Дем'яна цікавили в основному нові маршрути, навіть ті села, де він ніколи не був. Не обминав і тих шляхів, якими пройшли його попередники. Так, 15-16 серпня 1984 р. йому вдалося пройти слідами записів Майбороди 1940 р., виявивши відомі вже йому і зовсім нові твори.

Як свідчать щоденникові нотатки, Григорій Дем'ян поєднував під час експедицій феноменально вдалу збирацьку роботу із науководослідницькою. Скажімо, 18 липня 1981 р. він пише статтю "Іван Франко в народнописенній творчості бойків і гуцулів", а 28 жовтня 1984 р. – про життя і творчість Д.Йосифовича тощо. Крім того, як досвідчений музеєзнавець він надавав допомогу для створення майбутнього музею поета В.Матієва, родом з Нижньої Рожанки, що на Сколівщині.

Таким чином, щоденники з фольклорних експедицій Григорія Дем'яна – важливе джерело до пізнання його творчого портрета, оцінки видатних людей, інформаторів, побутування фактів народної творчості. Їх читатимуть не тільки сьогодні, а й прийдешні покоління, адже тут міститься частина історії, культури України.

І. ЩОДЕННИК ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ РОБОТИ 1981 Р.

Виїхав з відповідними матеріалами (магнітофони, фотоапарати, магнітні стрічки, фотоплівки тощо) з Веречанки до Болехова поїздом, а звітдам на світанку 27.06.1981 р. – автобусом до Вигодівки (присілок с. Витвиці Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Тут від 14 червня вже працював кандидат медичних наук (з Львівського медінституту Кассараба Мирон Мар'янович над записами пісенного фольклору бойків. Зранку він виїхав до села Раків, а я тим часом розшифрував пісні у Витвиці (записав 5 та кілька етнографічних подробиць), тоді автобусом виїхав до села Кальна, зробив там декілька пейзажних фотографій апаратами “Зеніт-Е” та “Київ-4”:

а) Вид на куток село Кальна в зелені;

б) сінокоси на Бойківщині (в с. Кальна) з видом на частину села;

тоді пішки перейшов через верх до села Розтічка. Тут теж при вході в село зробив пару фотографій з сінокосами (один хлопець косить, інші обертали сіно).

З Розтічок автобусом через Верх, село Кальну приїхав до Вигодівки. Сфотографував санаторій-профілакторій обома фотоапаратами.

О 20 год. повернувся з Ракова М.М.Кассараба, по-вечеряв і записував пісні від працівниці санаторію-профілакторію “Лісник” Ольги Лявер.

Тут ми обидва зупинилися на ночівлю.

У Кальній кілька жінок твердили, що в їхньому селі бував І.Франко, коли ходив до Лолина.

В Кальній пісень не записував, оскільки там уже працював М.Кассараба.

Зокрема це говорила вчителька Перегінець Марія.

* * *

28.06.1981 р.

Сфотографовано на тлі килиму з орнаментом геометричним у Витвиці Янишівську Софію Дмитрівну і її чоловіка Янишівського Івана Григоровича.

Йому обіцяв надіслати книгу “Шляхами Івана Франка на Україні”.

Зроблено фоторепродукцію портрета Витвицького Івана Марковича (в рамці овал) 1901 р. н., писав антирадянські твори, які підписував псевдонімом Іван Сорочатий...

Вантажною автомашиною переїхав з Витвиці до Розтічки, о 15 год. вже був у тутешньої співачки Розалії Ільницької. Жінка якраз готувалася доїти корову. Про мій приїзд ще попереднього дня на моє прохання її повідомила уродженка Розтічок, яка зараз тут не живе, а в Моршині. Отже, довго переконувати про потребу записати пісні вже не було потреби. Дівоче прізвище співачки Височанська Розалія Миколаївна.

Записав від неї 44 пісні, в тому числі цікаві пісні-хроніки про лісорубів, які загинули на роботах, оригінальні варіанти різних пісень тощо.

Сфотографовано її у вишиваній сорочці, замолодичена. Вишивка розміщена на рівній поперечній лінії під шиєю.

Ще близько півтора десятка пісень записав від групи жінок в тому ж селі.

Всі твердять, що гарно співають і ладкають у селах Липа, Слобода Белехівська, Мізунь, Сенечів, Вишків та ін.

Люди дуже гостинні, цікавляться історією та культурою бойків. Окремі просили адресу книгарні, де можна замовити книгу “Бойківщина” і тут же писали листи про надання цього видання.

О половині першої години ночі пішком вирушив до Витвиці і далі на Вигодівку. По дорозі зустрів місцевого ветеринара, зайшла мова про бойків, а він запитує:

– То ми бойки?

– Так.

– А де та Бойківщина?

На сході від лінії, що йде вздовж річки Лімниці і далі на Хуст обабіч схилів Карпат і в перед гір'ях аж до кордону по р. Сян і Уж.

Близько третьої години ночі дійшов до санаторію “Лісник”, а Кассараба М.М. ще продовжує запис пісень від двох жінок – техпрацівниці і куховарки цієї установи.

* * *

29.06.1981 р.

Сфотографував санаторій “Лісник” зі східної сторони. Потім ще зробив знімки головного лікаря санаторію Василя Дмитровича Гаджуна, групи працівників разом з М.М.Кассарабою.

Автобусом проїхали до Болехова. В крамниці залишили речі, а самі пішли до будинку, в якому жила Наталя Кобринська. Сфотографував меморіальну таблицю і разом з М.Кассарабою повернулися на залізничний вокзал у Болехові. Звідси поїздом проїхали до с. Раків Долинського р-ну. Тут М.Кассараба записав цикл весільних пісень і ладканок та коментарів до різних частин і подій, що відбуваються під час весілля.

В розмові тут люди часто говорять “бойє” в значенні “направду”.

Особливо багато пісень, різних оповідань, приказок та прислів'їв від Гринишин Юстини Данилівни, 1900 р. н. співали також Фрищин Юстина Гаврилівна, 1917 р. н., Ватів Ганна Гаврилівна, 1908 р. н., Федів Ганна Максимівна, 1907 р. н.

Зроблено фотографії цих співаків народної творчості разом з М.Кассарабою.

Перед вечером потягом Івано-Франківськ – Моршин виїхали до Моршина. З вікна поїзда ще сфотографовано загальний вид села Раків.

Автобусами доїхали разом з М.Кассарабою до Львова. Тут я зупинився у цієї милої і гостинної родини.

* * *

30.06 - 3.07.1981 р.

За сприянням М.Кассараби і за його порадою пройшов обстеження стану здоров'я у Львівському медичному інституті. Виявлено захворювання щитовидної залози (при звичайному лікарському огляді і лабораторним способом). Ендокринолог Ней Любов Василівна на основі результатів лабораторного обстеження призначила лікування.

У вільний час записав автобіографічну розповідь Григорія Смольського з цікавими подробицями його життя та творчості.

Незважаючи на вік, здоров'я, ця людина продовжує творити. Розпочав цикл творів, у яких хоче показати основні події життя Івана Франка і його перебування в різних місцях Галичини.

Сфотографував портрет Лесі Українки, якого намалював Г.Смольський у 1970-71 рр.

Відвідали й оглянули гарну колекцію творів мистецтва, яку зібрав Гречко Іван Михайлович. Тут твори живопису: М.Петрака, Г.Смольського, О.Заливахи, М.Жука, Р.Сельського та ін. Має десятки народних ікон на склі тощо.

Без попереднього домовлення майже випадково зібрані у М.Мишанича (фактично завдяки його добрій і гостинній дружині Орісі) Богдан Луканюк, Мирослав Чудак, господар і я. Поговорили про окремі актуальні питання цьогорічної роботи над збором фольклору (див. блокнотик із записами). Ця розмова відбувалася 2 липня 1981 р.

Наступного дня закінчив поладження своїх справ у Львові і виїхав поїздом до Славська.

***

4.07.1981 р.

У Славському оглянув початок роботи художника М.Гречина над оформлення нового будинку Славської селищної Ради, говорив з провізором Г.Синевудським Федором та іншими, а також зі священником Гайдуком про необхідність залишити незайманими твори К.Устияновича, М.Сосенка та Юрія Боцманюка в місцевій церкві, яку тепер перемальовують. Переконувати тих людей виявилось не так легко. В принципі на словах вони погодилися залишити незайманими картини евангелістів, які намалював К.Устиянович. А чи додержать слова – буде видно.

Із Славська потягом виїхав до Стрия. Оглянув виставку творів О.Оброци, яку обладнано в клубі ВРЗ з нагоди 50-річчя з дня народження художника. Виставка багата, показує досить повну спадщину художника, але, на жаль, систематизація матеріалів не продумана. Твори розмістили переважно “за їх розмірами” і тільки де-не-де – за тематикою.

Відвідав художника П.Обаля, який на моє прохання намалював картину “Дуб Івана Франка в Стрию”. Заплатив йому за неї 70 крб. Заніс до родичів О.Оброци його епістолярні матеріали, які позичав для підготовки машинописного збірника про життя і творчість художника.

Відвідав Ірину Михайлівну Ольшанську, яка завзято збирає і вивчає народну вишивку України. Ще раніше вона написала на моє прохання невелику статтю (кілька аркушів машинопису) про бойківську вишивку. Цей матеріал разом з кольоровими фотографіями вона передала мені для включення його до 7-го тому машинописного збірника “Бойківщина”.

***

5 липня 1981 р.

Повернувся із Стрия до Славського. Їздив до Верхньої Рожанки, щоб в'ясувати чи Сокіл Василь Васильович з дружиною Ганною Петрівною зможуть цього року попрацювати над збором фольклору. Там їх не застав. Переїхав тоді до Волосянки і тут справу вдалося в'ясувати. Подружжю Соколів необхідно шукати нове місце праці, оскільки обоє працюють не за спеціальністю. До того ж, якісь неукі і зловливі вже двічі писали анонімні скарги на Сокола В.В., що він займається збором фольклору, записує колядки. В другій анонімці того ж типу хлопця почали вже звинувачувати навіть в якомусь “ізмі”. Обидві скарги спричинили ретельний розгляд. Приїздили до Ялинкуватого працівники райвно, в тому числі завідувач Костик Василь Іванович, інспектори та інші. Вимагали колядки, прослуховували записи пісень, відвідували уроки, вимагали пояснювальні записки тощо. Між іншим, і про стосунки зі мною.

Обіцяв, що коли йому вдасться щось вирішити з новим місцем роботи, то після цього поїде збирати народну творчість далі.

Передав я йому прохання від М.Мишанича – привезти копії записів пісень з Волосянки та околиць.

***

6 липня 1981 р.

Виїхав до с. Лісковець (колишній Ляховець) на Закарпатті.

Із с. Славське до с. Ялинкувате доїхав вантажною автомашиною. Звідси разом з Дідиком Василем Васильовичем, який приходив до свого вітчима в Ялинкувате, щоб відправити до Славської лікарні, ми перейшли пішки через гору Близницю до с. Лісковець Міжгірського р-ну Закарпатської обл.

Близько перевалу оглянув і сфотографував Довбушеву Криницю. Потім, уже з південного схилу Близниці зробив кільканадцять пейзажних знімків з видами на село Лісковець.

В самому селі записав від Дідик Анастасії Олексіївни, 1919 р. н., кілька цікавих циклів коломийок та пару пісень. Потім разом із своїм випадковим супутником допомогли цій жінці, його стрийні, згребти сіно та скласти в острівки.

Під вечір у центрі села біля крамниці домовився з групою жінок – свашок, щоб завтра (7.07) від них записати закарпатський варіант бойківського весілля.

Зупинився на ночівлю в свого супутника Дідика Василя Васильовича, 1932 р. н. Від нього записав декілька коломийок.

***

7 липня 1981 р.

Цей день люди тут вважають святом і стараються не працювати. Всі старші жінки йдуть до церкви, свашки, поговоривши того дня біля церкви між собою, заявили, що тепер ще піст (Петрівки) і вони до його закінчення ладкати не будуть. Обіцяли це зробити аж після посту, тобто, коли мине свято Петра й Павла.

Про петрування (свято пастушків) не можуть нічого сказати.

Ходив повідомити про свою роботу Рекітську сільраду, але ні голови, ні секретаря не застав. Не було їх і наступного дня.

Записав декілька казок, а ввечері чимало коломийок у с. Лісковець.

***

8 липня 1981 р.

Автобусом переїхав до с. Голятин, записав кілька пісень і цикл коломийок. Разом з вчителем Зимомрею Федором Івановичем перейшли з Голятина через Верх до с. Обляська - Голятин, записав кілька мелодій на трембіті від в'ячаря Зубанича Івана Михайловича. Занотовано також гру на сопілці і дрибмі. Тоді в с. Келечин, куди теж ходив разом з вчителем Зимомрею, від старенького інваліда записав дві пісні та кілька коломийок. Вночі через Верх повернули з Келечина в Голятин. Переночував у того ж вчителя Зимомри Ф.І.

***

9 липня 1981 р.

Вранці записав пару пісень і кілька коломийок в Голятині.

Автобусом переїхав до Міжгір'я. Тут влаштувався на ночівлю в готелі “Верховина”.

Записав декілька коломийок від Стець Марії Василівни.

Подібний, але цікавий з мелодичного боку матеріал зафіксовано і від дочки та внуків Ілька Липця, свого роду опришка 20 ст., якого вбили чеські жандарми.

***

10 липня 1981 р.

Переночував у готелі “Верховина” в Міжгір'ї. Вранці автобусом виїхав до села Соїми Міжгірського р-ну. Записав розповідь бокораша Шекети. Домовився з техпрацівниками місцевої школи і дитячого садка, сестрами Глеба Марія Юріївна і Глеба Ганна Юріївна про запис пісень. Чекаю біля хати Гафії. Підійшла старша сестра (Марія), як і обіцяла, порадила йти до школи, бо чоловік Гафії може гніватися: “Хто знає, як якому чоловікови догодити”.

Все-таки жінки зібрані і проспівали пару циклів коломийок та кілька пісень. Правда, після частування їх.

Після кількадечних пошуків, нарешті, вдалося зафіксувати пісню про Ілька Липця. Спостерігається цікава форма виконання коломийок з повторенням другого рядка при чотирирядковому їх розміщенні.

Одна з жінок, яка проспівала пісню-хроніку, просила не згадувати її прізвища, бо "мене ще можуть спалити його родичі".

Цікавим оповідачем є Шекета Іван Дмитрович, 1906 р. н., в Міжгір'ї. Записав від нього 2 обширні казки.

Ночував у готелі "Верховина".

***

11 липня 1981 р.

Стратив кілька годин часу на очікування автобуса і переїзд до Соймів і назад у Міжгір'я. Співачки, яка обіцяла бути вдома, не застав її.

Продовжив записи від Шекети І.Д. в Міжгір'ї.

***

12-14 липня 1981 р.

Записав цикл цікавих спогадів про основоположника нової української літератури в Закарпатті – Василя Гренажу-Донського, одержав декілька цінних фотографій письменника, кільканадцять його автографів (епістолярії), сфотографував:

а) братів: Івана у Виноградово, Михайла у Міжгір'ї;

б) племінницю дружини письменника Марії Рушак – Магдалину Петрівну, маленьких – внучку Михайла Гренджі – Марії Рушак – Магдалину Петрівну, маленьких – внучку Михайла Гренджі – Наталку і правнучку – Олю (по Василеві Михайловичу Гренджі);

в) хату Степана Михайловича Гренджі, яка стоїть на тому місці, де була хижка, в якій народився В.Гренджа-Донський;

г) вид у Міжгір'ї на гору Мершу (див. запис у блокноті);

д) зроблено фотокопію з чи не найкращої фотографії В.Гренджі-Донського, правдоподібно з 1961 р., в народному вбранні. На звороті – кілька слів поета до брата Михайла.

Окрім того записав дещо з коломийок, пісень, казок, переказів тощо.

***

15-16 липня 1981 р.

Вранці виїхав автобусом з Міжгір'я до с. Вучкового (Вучкове). Зустрів цікавого оповідача казок – Ірика Дмитра Івановича, 1911 р. н. Відразу ж розпочав записи. Але через те, що в нього було чимало роботи (дружина хворіє і він мусить сам доглянути корову, веприка, пару овечок, курей тощо, навіть їжу для сім'ї приготувати), записи його казок перервано з тим, щоб продовжити це ввечері.

Тут в селі приїхав мурувати кахельну піч Шекета Іван Дмитрович з Міжгір'я. Знайшов його в Юрика Михайла і безпосередньо за роботою (він ставив піч, а я під той стукіт) фіксував на магнітофонну стрічку його казки, перекази та оповідання. Розповідає він краще за Юрика Дмитра Івановича, мова багатша, обізнаність ширша, але лексика досить засмічена і він сам просить повиправляти, де можна під час розшифрування такі його слова, як "колдовство", "стройка" і подібні до них, що вкралися в розповідь, на українські. Від нього ж записано чимало коломийок.

Під час запису до приміщення походилися кілька (6-8) молодих і старших віком людей, винятково уважно слухали все, що ця обдарована людина говорила і співала. Йому 75 років, а працює напролюд легко, вправно і добре. Його постійно запрошують мурувати печі не тільки по селах цього (Міжгірського), а й інших р-нів.

Близько сьомої години вечора я повернувся до Юрика Д.І., від якого зафіксував на стрічку кільканадцять цікавих казок, а від його дружини ще вранці і ввечері –

значне число коломийок. Сиділи до другої години ночі. У цих же добрих людей довелося й заночувати.

16 липня запис казок від господаря і коломийок від його дружини продовжено. Однак це тривало не більше двох годин, оскільки Юрик Д.І. знову був змушений займатися різними справами на господарці і вибирався косити.

Ще один сеанс роботи провів з Шекетою І.Д.

Потім пішки перейшов до села Запереділля, але місцевий казкар Беля виявився слабоньким оповідачем і я автобусом поїхав до Міжгір'я, а звідси – спочатку до Соймів і далі до Волівця. В Соймах у автобусі випадково зустріли музикознавця Яремка Богдана з дружиною, які в цих місцях збирали матеріал про народні музичні інструменти бойків. Разом (правда з автобуса) оглянули місце загибелі Ілька Липця, опришка 30-их рр, і доїхали до Волівця. На їх прохання зроблено спільні фотографії.

Поїздом "Ужгород - Київ" виїхали з Волівця, але, захоплені розмовою про збирацьку роботу, не помітили, як потяг минув залізничну станцію Славське і я вже змушений був ночувати в Сколівському готелі.

***

14 липня 1981 р.

Вранці виявилось, що приміський потяг "Стрий - Лавочне" не поїде до Славського. Отже, треба шукати якоїсь принагідної автомашини, щоб поїхати додому. Доїхав автобусом десь біля 12 год. дня.

Перед тим зустрівся з вчителем, активним краєзнавцем Мстиславом Степановичем Бартковим, поговорили про його спогади, зв'язані з зустрічами із художником О.М.Оброцою. Виявилось, що він відправив їх поштою до Веренчанки.

Випадково бачився з завідувачем Сколівським районним відділом народної освіти Василем Івановичем Костином. Його дуже цікавило, де я друкую чи друкуватиму свої записи фольклору:

– Де будете видавати зібраний матеріал? Де його читати? Мені розповідали, що Ви записували народну творчість в Старосамбірському р-ні. То де це читати?

– Я ще й сам не знаю, де який матеріал буде опубліковано. Потрохи повідправляв до різних видавництв.

На цьому ми й розійшлися. Я поспішав, бо ще треба було побути вдома і цього ж дня виїхати до Веренчанки, щоб взяти трохи грошей та влаштувати різні невідкладності.

***

18 липня 1981 р.

Поїздом "Львів – Чернівці" із Стрия доїхав до буковинської столиці, а звідси приміським – до Веренчанки. Завіз кілька десятків книг про творчість Лесі Українки, які досі були в Славському. Вони знадобляться під час роботи над окремими статтями до "Словника Лесі Українки".

Застав тут примірники газети "Молодий буковинець" за 8 і 10 липня ц. р. з публікаціями про виставку творів Остапа Оброци у Веренчанці та статтею про дерева-пам'ятники Іванові Франкові. Жаль тільки, що в процесі редакційної підготовки їх до друку обидві значно поскорочувано, навіть фактаж, а другу ще й невдало названо "Чути голос минулого". З цього, зрозуміла річ, ніхто не догадається, що там мова про дерева-пам'ятники великому письменникові і вченому. Правда, подано це під рубрикою "До 125-річчя з дня народження Івана Франка".

Чекало на мене вже й запрошення взяти участь у республіканській ювілейній науковій конференції, присвяченій 125-річчю з дня народження Івана Франка. Туди я вислав тези доповіді на тему "Іван Франко в народнопісенній творчості бойків і буковинців".

При найближчій нагоді пошукаю за таким матеріалом ще на Гуцульщині, можливо в Криворівні, Буркуті...

Не знаю скільки пролежало серед моєї кореспонденції гранки публікації "Акорди вселодської шани" (Іван Франко в народнопісенній творчості бойків і буковинців), на-

діслані в редакцію журналу "Жовтень", бо ні супровідного листа не було, а дати на поштових штемпелях невиразні. Зробив необхідні виправлення помічених помилок.

* * *

19 липня 1981 р.

Наступного дня ранком також поштою вислав у рекомендованому листі до редакції. Написав прохання Р.М.Кудликові, прізвище якого було зазначене на конверті з гранками, щоб редакція повернула мені нотації мелодій Франківських пісень, оскільки їх друкувати журнал не зможе, як це видно з підготовлених гранок.

Написав листи Юлії Оброці та М.Морозові і вислав їм газети "Молодий буковинець". Дружині художника О.Оброці – опублікований про виставку творів її чоловіка у Веренчанці, а М.Морозові – повідомлення про дерева-пам'ятники І.Франкові (він систематично працює над бібліографією Франкіани).

Зняв з експозиції твори О.Оброці, щоб естампи марно не линяли на стінах, оскільки в час моєї відсутності виставкою ніхто не буде займатися.

Повторно переглянув і окремі місця, заново прочитав у книгах А.Костенка "Леся Українка" (серія "ЖЗЛ"), "Леся Українка" (статті, дослідження, матеріали. Вип. I), головне про перебування поетеси в Карпатах (Вижниця, Кути, Косів, Яворів, Верховина (колишне Жаб'є), Буркут та ін.

* * *

20 липня 1981 р.

Вранці автобусом виїхав з Веренчанки до Кіцмані, потім з Кіцмані до Снятина, а там знову іншим – до Косова, де зробив ще одну пересадку, щоб добратися до Верховини. Дош. Гори покриті туманом. Якщо так буде й завтра, то з фотографій, особливо пейзажних, буде невелика радість. А так хочеться зафіксувати на фотоплівці місця перебування Івана Франка, Лесі Українки, Гната Хоткевича, Володимира Гнатюка, Климента Квітки та інших. Під вечір почало випогоджуватись.

Зупинився у Верховині. Адміністратор обіцяла, хоч і досить непевно, якась місце для ночівлі в готелі "Черемош".

* * *

21 липня 1981 р.

Зранку виїхав автобусом до Криворівні, оглянув і сфотографував місця, пов'язані з життям і діяльністю І.Франка, його перебуванням у цьому мальовничому селі:

- зовнішній вид хати, де тепер музей письменника;
- пам'ятник-погруддя І.Франка;
- камінь на Заріччю, де часто сидів і писав І.Франко, тощо.

Записав на магнітофонну стрічку спогад – оповідання Потюка Степана, 1905 р. н., про Івана Франка.

Випадково зустрівся з працівником Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею Петром Арсеничем, людиною безмежно відданою краєзнавству, дійовим патріотом і ентузіастом, який врятував від забуття не один десяток важливих пам'яток культури та історії, активно популяризує все, що лише може з професійної, а також народної матеріальної та духовної культури населення Карпат і Передгір'я. Знаю його вже більше півтора десятка років. Цього разу він тут був із сином своєї сестри, молодим обдарованим поетом Іваном Малковичем, своїм рідним сином і ще одним студентом, прізвища якого я не записав. Коли ми підійшли до місця, де Арсенич з своїми молодими колегами і рідними супинився, поет І.Малкович сидів під кущем (падав дощ) і творив нового вірша. П.Арсенич познайомив нас і запропонував іти до Плитки Параски Степанівни, 1927 р. н., яка вже багато років пише вірші, складає пісні, має прозові твори, малює, грає на гітарі, дриббі тощо. І.Малкович відмовлявся:

– Я б хотів закінчити вірша, бо потім того ж самого настрою, ходу думки, уяви образів уже не буде.

– Ходи, ходи. Ти займався записами фольклору, а Г.Дем'ян збирає народну творчість уже багато років, подивись як це робиться, – каже П.Арсенич.

Пішли до П.С.Плитки. Це справді цікава і обдарована людина. Має закінчених тільки чотири класи народної (початкової) школи, але самоосвітою здобула стільки, що далеко не кожен дипломований випускник вищого навчального закладу може з нею зрівнятися в царині літератури. Чудово знає українську класику, має гарну бібліотечку. В своїх поезіях оспівує рідну Гуцульщину, чимало творів присвятила Т.Шевченкові, І.Франкові, Лесі Українці, М.Шашкевичеві, Ю.Федьковичеві, О.Кобилянській та ін. Переважно творить коломийковим розміром і співає чимало з них як пісні. Частина з цих творів я записав то зі співу, то як пісні на магнітофонну стрічку, так же дуже поетично переказано стислу автобіографію авторки.

В хаті оглянули також її доробок з образотворчого мистецтва – це композиції, присвячені видатним діячам української культури та історії Т.Шевченкові, І.Франкові, Лесі Українці, І.Котляревському, княгині Ользі та іншим. Багато часу віддає вона в усіх жанрах своєї творчої праці релігійним справам.

Поезії і прозу світського змісту передруковує на машинці, яку подарували їй студенти – шанувальники. Загалом же має десь 16 таких машинописних збірників, між ними один про перебування двох гуцулок у Індії. Всі ми слухали гостинну господиню і оглядали потім її творчий доробок з великим захопленням.

Іван Малкович довго переконував П.Плитку, щоб віддала на якийсь час дещо із своїх поезій, а він постарается через своїх знайомих у Києві щось із того відібрати й опублікувати, бодай у журналі "Радянська жінка", а якщо добре піде, то може й окрему збірочку видадуть. Авторка довго не відважувалась, а врешті щось таки передала з тим, щоб це доповнили тими її творами, які вже раніше вона подала П.Арсеничу і зберігаються вони в Івано-Франківському обласному краєзнавчому музеї.

Арсенич пропонував, аби вона готувала більше копій своїх машинописних збірок, а музей зможе їх у неї купувати час до часу і в цей спосіб підтримувати матеріально. П.Плитка з малим зусиллям призначала рацію йому, але не обіцяла по суті нічого. "Якось перебіюсь".

На моє прохання поетеса сфотографувалась з нами. Я пішки направився до Верховини, щоб наступного дня виїхати до Буркута. Через те й не скористалася з запрошення П.Арсенича піти разом з ними на Писаний Камінь, де бували І.Франко, О.Кобилянська та інші.

Приємне враження справив також завідувач музею І.Франка у Криворівні Дзурак Микола Іванович. Дбає він про збагачення музею. Просив надіслати йому магнітофонні записи пісень про І.Франка та інші.

Перелік фотографій того дня див. у маленькому блокноті за літо 1981 р.

* * *

22 липня 1981 р.

Зранку погода обіцяла бути ясною (була надія на можливість зробити гарні фотографії), і я автобусом доїхав до Ільців біля Верховини, а там уже автомашиною, яка возить дерево з лісу, добрався до села Автеник. Тут на прохання однієї гуцулки сфотографував її маленьку дитинку, а потім з її допомогою сів на таку ж автомашину, яка їхала до Буркута (водії не хочуть підвозити незнайомих людей, а коли й погоджуються, то перед тим вимагають пред'явлення документів на право відвідання цих місць). Так я опинився в тому місці, яке Леся Українка в 1901 р. обрала собі для лікування. Їхала вона туди звичайним возом, а віддаль чимала. Лише від Верховини до Буркута є 38 км. Та ще до цього треба давати 10 з гачком кілометрів від Криворівні до Жаб'є (тепер Верховина). Ночувала вона в будинку Олекси Волянського (місцевого священика). Будинок зберігся, я його сфотографував, а також зробив знімки

кількох краєвидів, які відкриваються від цього будинку в Криворівні. Це було ще попереднього дня.

Дорога до Буркута проходить понад берегом Чорного Черемоша, мальовнича і захоплююча. Жаль тільки, що гул автомобільного двигуна та брязкання причепів не давало змоги слухати отой неповторний шум ріки, якою вона славиться, бо ж на кожному новому місці це звучить інакше, якщо особливо звабливо, заворожуюче.

Буркут зараз – це будівлі двох лісництв (власне Буркутського і Чивчинського), кілька будинків – гуртожитків лісорубів, маленької пекарні, такої ж невеличкої їдальні, мініатюрного поштового відділення і ощадкаси. Колишніх селян, корінних мешканців тут немає жодного. Живуть люди тут переважно тимчасово. Великим старожилом вважають лісоруба, який тут провів всього близько 20 років, всі інші – значно менше, а то й взагалі перший рік.

Правда про перебування Лесі Українки та Івана Франка в Буркуті знали всі, з ким лише мені доводилося говорити як по дорозі сюди, так і в самому Буркуті.

На будинку Чивчинського лісництва є меморіальна мармурова таблиця з портретним рель'єфом Лесі Українки, яка повідомляє, що поетеса перебувала в Буркуті з серпня 1901 р. Дещо нижче біля будинку цього ж лісництва росте давнє дерево – горобина, яке посадила того ж 1901 р. Леся Українка (так розповідають у Криворівні, Ільцях, Верховині та й у самому Буркуті). Стовбур позаліплюваний цементом, щоб краще зберігався.

Гарною лісовою доріжкою, яка веде на гору Лукавиця (туди, як свідчить Климент Квітка, Леся Українка ходила на вершину, що підноситься на 1500 м над рівнем моря). Десь за кількост метрів від дерева (горобини) і будинку лісництва є джерельце (чуркало) з мінеральною водою, яку брала і пила Леся Українка, Іван Франко та інші визначні люди, що тут бували. На жаль, воно зовсім занедбане (див. фотографії). До нього йшло троє дітей, які тепер живуть у Буркуті, і їх там також сфотографовано. Але основна маса людей тепер набирає мінеральної води дещо нижче у спеціально обладнаній алтанці, до якої проведено трубопровід.

Тих будівель, які були в час побуту в Буркуті Лесі Українки, Івана Франка, Кл.Квітки та інших, немає. Розповідають, що вони згоріли ще під час Першої світової війни.

Місцевість Буркута – це дуже неширока, навіть вузька долина над річкою між горами, покритими смерековими лісами, яка дещо розширюється біля лісництв, де з правого і лівого боку до Чорного Черемоша впадають гірські потічки – притоки. На жаль, погода не була сприятливою, щоб зробити гарні пейзажні знімки. Небо покрите чорними хмарами, в Буркутській долині було досить темно.

Поспішаю до Буркута, не встиг зафотографувати закинутої кляузи, за якою нагороджувалося колись воду для сплаву дерева Черемошем. А основи цієї споруди ще досить добре збереглися і для історії лісосплаву в Карпатах це доцільно було б добре зафотографувати, виїхавши туди спеціально. Знаходиться цей об'єкт між Шибеним (тепер належить до Явірника) і Буркутом. На зворотньому шляху я їхав у закритій автомашині, якою возять на роботу, і знову не встиг вчасно зупинити водія, щоб це пофотографувати. Зрештою, то треба не тільки зафіксувати на фотоплівці, а й відповідні описи опрацювати з людьми, що колись тут займалися лісосплавом.

З с. Зеленої знову лісовозом, на цей раз навантаженим, доїхав до Ільців біля Верховини, а звідси вже рейсовим автобусом – до центру цього гуцульського осередку.

Пробував ще піти записати дещо з пісенного фольклору гуцулів від Стефурака Параски, яка славиться як одна з кращих знавців народних пісень у цьому куточку, пройшов кілька кілометрів, але було вже пізно, вона живе в Вінчу (Вінче) на Малому Прислопі, туди ще треба було йти доброї півтори години. До того ж не було певності чи на тому хребті є підведена електронія, а я не мав з собою батарейок, і після 21-ї год. вирішив вертати назад. Днів залишається мало, а на Бойківщині ще стільки треба

зробити за цю решту відпустки. Голова правління Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури вже не перший рік просить, щоб записати фольклор у його родинному Старому Селі.

Переночував у тому ж готелі “Черемош”.

* * *

23 липня 1981 р.

О 6 год. 40 хв. ранку виїхав з Верховини автобусом і перед 12 год. вже був у Івано-Франківську. Встиг придбати квиток на швидкий потяг “Чернівці - Львів”, яким десь о 14 год. доїхав до Львова.

В обласному правлінні Українського товариства охорони пам'яток історії та культури взяв посвідчення про те, що фольклорні та етнографічні матеріали я збираю за його дорученням і для нього.

Автомашиною цього ж товариства приїхав до Старого Села Нестерівського р-ну Львівської обл. Влаштувався у селянина Серафима Федор, харчуватись буду в сільській їдальні.

Ввечері почав записи пісенного фольклору в селі. На жаль, співають переважно добре відомі пісні та їх варіанти, правда, гарно. Зафіксував для початку 16 пісень.

Поширеного в Карпатах звичаю плести на Юрія чи Зелени святка коровам віночки та ще й ладкати їм тут взагалі не пригадують, невідомі їм і танці чи колядки з якимись магічними призначеннями (напр., щоб добре капуста вродила чи коноплі вирости).

Ночував у Ф.Серафима. Прийшов після 24-ї год. ночі, він уже спав із внуком. Якщо незручно було, бо розбудив його.

* * *

24 липня 1981 р.

До обіду записував дещо з пісенного фольклору від Марії Семенівни Лакизи, а десь біля 14-ї год. автобусом переїхав до села Замок Нестерівського району, де живе Ярмола Палага, родом вона із Старого Села, знає, як говорять люди, чимало традиційних народних пісень. Поки шукав її хати, натрапив на інших співаків. Від Барона Юрія записав переказ про походження назви села Замок та кілька мелодій на скрипці. Його дружина і дочка проспівали декілька пісень. Прийшли туди й сусіди, від яких також записано з десяток-півтора пісенних творів, є між ними й оригінальні, яких раніше не записував ніде. Але багато тих же, що побутують і в Карпатах та на Буковині.

Ярмола Палага спочатку подумала, що я жартую або ж хтось зі мною “пофиглював”, назвавши її співачкою. Насправді ж вона знає цікаві традиційні пісні та колядки і щедрівки, як показали вже перші записи. Тільки розпочав записувати дещо з її співу, як підійшла сусідська дівчина Харко Ольга і сказала, що й вона любить співати, але мусить привести свою товаришку, щоб пісні виконувати на два голоси.

Так вона й зробила. Прийшла ще з двома дівчатами. Всі вони зіспівані і від них трьох записано десь понад півтора десятка різних пісень, в т. ч. весільних, які побутують тепер у їхньому селі. Закінчив цю роботу десь о 22 год. 30 хв. Загалом у Замку зафіксував 35 пісень.

Пішки повернувся до Старого Села. У свого господаря був о 24 год.

Перед відходом домовився з групою співачок про те, що я повинен прийти до них у Замок записувати пісні в неділю 2 серпня десь біля 10 год. ранку.

* * *

25 липня 1981 р.

Продовжив записи пісень від здібної співачки Котик Ольги Степанівни, 1928 р. н., занотував і її автобіографію, хоч на це було значно важче намовити, ніж на записи пісень, а от сфотографуватись вона зовсім відмовилася. “Може колись іншим часом”.

Цікавою оповідачкою виявилась Луник Степанія Федорівна, 1901 р. н. Але вона аж надто зважає на те, щоб не сказати чогось "простацького", "негарного", "грубого". Від неї зафіксував оригінальну казку, пару оповідань, розповідь про батька, гончарство тощо.

Декілька пісень гарно проспівала для запису доярка місцевого колгоспу ім. Чапаєва Ольга Василівна Клеба. Домовились з нею про дальший тур записів.

У Луник Степанії Федорівни, 1901 р. н., взяв дві фотографії для того, щоб зробити копії до збірника, а відтак повернути їх.

* * *

26 липня 1981 р.

Зранку Степан Серафим, син господаря, в якого ці дні мешкаю, домовився з своїм товаришем Богданом, щоб той повіз нас до джерела "Маруся", що в лісі за Дібровою. Десь до половини 10-ї год. виїхали туди легковою машиною. Оглянули закинуті місця, що залишилися після шахт, де добували вугілля, пройшлися і проїхалися дуже гарними місцями.

Відвідали й джерельце, про яке розповідають, що колись люди вірили, що, викупавшись у ньому тричі до схід сонця і натще серце, можна позбутися хвороби. Тепер на тому місці капличка і самого джерела, яке зараз становить квадрат 2 x 2 м і глибокою подекуди до півметра (позамульоване піском), сфотографувати не можна. То ж зробив знімок загальний, з капличкою. Вона оздоблена іконами, вишиваними рушниками, квітами, скульптурами тощо.

Звідси вийшли на дуже гарну невеличку галявинку, там капличка більша і чималий гурт людей. Самі, без священика вони правили Службу Божу. Весь цей вид людей серед лісу на галявині був дуже мальовничим і так нагадував чомусь мої уявлення про давніх слов'ян, які, очевидно, подібно десь в таких місцях поклонялись ще старим дохристиянським богам: Даждьбогові, Перуну та іншим.

Звідси через село Замок заїхали до Монастирка вконтинентись могили Леся Мартовича та оглянути його музей. Похований письменник на цвинтарі скраю, що ближче церкви. А музей досить продумано створений, має порівняно багату експозицію. Однак стелажи з бібліотечними книгами все це заслоняють і годі добре охопити зором загальний вид музею. Та й самі експонати не завжди в порядку. Відвідувачі витягають книги, переглядають їх, а потім ставлять уже абияк, не дбаючи про етикетки, щоб вони лежали на відповідному місці. Підлога у приміщенні прогнила настільки, що треба дуже обережно йти, щоб не провалитись. Бібліотекарка всі такі проломи позастелювала папером. Частина книг лежить прямо на підлозі, стелажи попадали...

Цією машиною повернувся до Старого Села, а звідси автобусом переїхав до Рави-Руської. Там зустрів на автобусній зупинці селянина Івана Михайловича, який поїхав зі мною до присілка Ниви біля Потелича. Там живе відома співачка Бурда Марія, яка знає багато народних пісень. На жаль, її вдома не було: пішла куховарити на весілля до Рави-Руської.

В нивах записав декілька пісень та молодіжних сучасних варіантів веснянок і коментарів до них. Сфотографував виконавців.

Розмовляючи з людьми, встановив, що недалеко школи в Потеличі живе гарний знавець веснянок Швець Параска Іванівна і я пішки через село попрямував до неї. Жінка почувалась дещо нездоровою, але з її дочкою Ольгою переконали, щоб вона проспівала веснянки і прокоментувала їх. Виконували мати з дочкою ці пісні разом. Справді вона (мати) знає їх чудово і детально пояснює як і що робиться при виконанні кожної з них. Все це зафіксовано на магнітофонну стрічку, а самих виконавців сфотографовано. Записано від них і декілька звичайних пісень та пару щедрівок.

Ольга Пилипівна Дмитрашко (це дочка) вибирається на роботу в м. Сколе. Вона провела мене до автобусної зупин-

ки, щоб допомогти швидше виїхати до Рави-Руської. Туди я добрався випадково машиною, а з центра містечка пішки виїхав на узлісся, щоб далі йти до Старого Села. Тут мене наздогнав автобус і після 22-ї год. я вже був у Старому Селі.

* * *

27 липня 1981 р.

Домовився з дівчатами, Фурів Лесею Лук'янівною, 1966 р. н. та Гук Іриною Ярославівною, 1964 р. н., в Старому Селі, що вишлють прислів'я та приказки свого села, коли запишуть їх більше. Сфотографовано їх обох.

Записано доповнення про виготовлення посуду з глини на хуторі Гончарі та понад три десятки пісень. Переглянув книги і папери на піддаші колишнього будинку Луник Степанії, але там покріпля вже майже цілком знищена і все це, що було під нею, зовсім погнило. Пропало й кільканадцять цінних книг, серед них давнє видання творів Василя Стефаника, різних польських авторів, повне зібрання поезій рос. письменника Жуковського то інше.

* * *

28 липня 1981 р.

День був напрочуд плідним у моїй збирацькій роботі. Записав у Дубрівці і на Горбі в Старому Селі 68 пісень. Стільки пісень досі за один день ще не вдавалось записувати. Особливо багато їх зафіксовано від подружжя Солтиса Андрія Андрійовича, 1920 р. н., і Солтис Ганни Іванівни, 1916 р. н., в с. Дубрівка. Їх не сфотографовано.

Приїхав Ігор Кудин, привіз 8 магнітофонних стрічок довжиною по 270 м кожна, які були вже дуже необхідні, оскільки мій запас вичерпувався. Кошти за їх придбання я відразу йому повернув.

Разом з ним та місцевим дяком Чулиндою ходили до церкви, оглянули дзвони (вони з поч. XX ст.) та друковані і рукописні книги. Особливий інтерес становлять метрикальні записи про народження і смерть за 80-90 рр. XVIII ст., є такі ж за XIX ст. та поч. XX ст. Окрім того, зберігаються в церкві й рукописні книги з копіями різних розпоряджень та інструкцій церковного керівництва (деканату, єпископату), світських органів влади тощо (польською, латинською та німецькою мовами), в яких є цікаві штрихи до історії Старого Села та інших, навіть дуже віддалених населених пунктів. З друкованих матеріалів – книги XVIII - поч. XX ст.

* * *

29 липня - 1 серпня 1981 р.

Продовжував роботу над записами фольклору в Старому Селі, Кам'янці – Липнику, на хуторах Гайові (колишня Шляхта), Сулими, Гончарі, Мазури, Новий Світ, Підгора. Від Луник Стефи Федорівни, 1901 р. н., одержав листа, записав розповіді про село, окремі події в ньому тощо.

31 липня 1981 р. випадково зустрівся з односельчанином Фурівим Лукою Олексівичем, який відразу ж забрав мене до себе, щоб решту днів, які ще міг провести в Старому Селі, я жив у нього.

* * *

2 серпня 1981 р.

Зранку, як і домовився з людьми, виїхав принагідним мотоциклом до села Замок. Відразу ж забрався до роботи: записав пару цікавих щедрівок, кілька пісень та байок, але вже на початку 12-ї год. мусів припинити роботу, бо всі йшли до церкви. Тим часом вирішив оглянути село. Для пейзажної фотографії погода досить несприятлива. Сфотографував, однак, колгоспні приміщення (колгосп ім. І.Франка), що на місці давнього Замку і поміщицького маєтку, зробив також знімок цікавого селянського подвір'я та однієї маленької дівчинки в вишиванці.

Десь біля 16 год. продовжив записи. Жінок прийшло чимало, але свіжих пісень, яких ще в мене не було згаду-

вали мало. За весь день ледве нашкоблосся біля 30. Всіх уже з Старого Села та околиць призбиралося три сотні. О 22 год. 30 хв. вийшов із Замку і пішки направився до Старого Села. Та десь через два кілометри дороги мене наздогнала легкова машина, водій якої зупинився і запропонував мені сідати, хоч там було троє старших людей і четверо маленьких діточок.

– Кореспондента залишити на дорозі не могу, – говорить водій, він же господар автомобіля.

– Я не кореспондент, а фольклорист, записую народну творчість Старого Села та його околиць – Липнина, Замку, Дубрівки та ін.

– І я з Липнина. А Ви з Долинським Матвієм не зустрічалися?

– Ні. Мені говорили, що на хуторі Сулими гарно співає Долинська мати щось чи не десятьох дітей, однак я двічі пробував щось записати від неї, але жодного разу не застав її вдома.

– А де Ви зупинилися?

– Зустрів на Серафимах у Старому Селі односельчанина і в нього ночую.

За цією розмовою доїхали до Старого Села, але в центрі водій не зупинив автомашини, а повіз мене на його край, тобто на хутір Серафими і шойно там зупинився, повернув назад автомашину, категорично відмовився від будь-якої плати. Виявилось, що це лікар Долинський Іван Матвійович, який працює десь у Львові. Прикладав такої доброзичливості, старання допомогти мені в роботі над записами народної творчості немало. Всі навіть у щоденнику годі зафіксувати.

У Фуріва на мене чекала, щоб записати ще пару пісень Головач (Дума) Галина з Нового Світу, хоч було вже дуже пізно.

* * *

3 серпня 1981 р.

Тільки дійшов до центру Старого Села, як почалася буря з сильною зливою. Громовиця змушує на якийсь час відмовитись від записів, то ж займаюся щоденником.

Одержав листа від Швед Стефанії Миколівни. Має намір поїхати хоч на тиждень попрацювати зі мною, але десь після 10 серпня. До того часу мені треба буде дещо уточнити до фотографій з Довгого (будинків, окремих людей тощо), аби закінчити 7-8 томи "Бойківщини" і взагалі матеріали експедиції 1979 р.

Продовжував записи пісень у Старому Селі.

* * *

4 серпня 1981 р.

Зранку автобусом виїхав до Рави-Руської, а звідтам до присілка Ниви біля села Потелич Нестерівського р-ну. Відомої співачки Бурди Марії Андріївни не застав вдома. Її син Андрій відразу пішов шукати маму, повернувся дуже втомленим, але мамі таки не знайшов. Тим часом з дочкою цієї жінки Бурдою Ольгою Степанівною, 1962 р. н., я відбирав з її репертуару пісні для запису. Ця дівчина знає сотні пісень, з них виділено 60, щоб потім їх зафіксувати на магнітофонну стрічку.

ІІ. ЩОДЕННИК ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ РОБОТИ 1983 Р.

Січень - травень 1983 р.

Експедиційну роботу цього року розпочав практично ще в січні під час невеличкої перерви в навчанні. Тоді вдалося на пару днів виїхати (директор школи чи то з незрозуміння потреби такої роботи, чи за чекують намовою всіма засобами старається обмежити будь-які мої виїзди за межі села Веренчанки) і дещо записати, переважно, з ономастологічних легенд і переказів.

Протягом січня – травня цього року, як правило в суботи і неділі, записував такі матеріали в Кіцманському, Сторожинецькому і Путивльському р-нах Чернівецької обл.; Долинському, Надвірнянському, Богородчанському і Коломийському р-нах Івано-Франківської обл.; Старосамбірському і Турківському р-нах Львівської обл. та деяких інших місцевостях.

У час березневої перерви в навчанні в селі Тершів на Старосамбірщині натрапив на обдарованих співачок, від яких записав близько 40 цікавих пісень, у тому числі веснянок.

Разом з виїздами продовжував розшукувати охочих людей для записування фольклору на місцях. На жаль, це не давало бажаних результатів. Наприклад, під час перебування на курсах поглибленого підвищення кваліфікації вчителів історії та суспільствознавства в Чернівцях (червень 1982 р.) дуже зохотилася ідеєю фольклористичної роботи вчителька Сторожинецької середньої школи Яновська Наталія, просила включити її до експедиції. Коли ж я приїхав до Сторожинця, щоб там позаписувати пісні та деякі етнографічні матеріали, вона радо пішла, посиділа, послухала і, видно, розгубилася, бо в дальшій розмові заявила:

– Та то не просто записувати, а треба ще й знати, які пісні відбирати.

– То з часом і у вас виробиться, – відповідаю, – а спочатку можна фіксувати майже весь репертуар співачок.

– Я швидше буду збирати етнографічні матеріали.

– Це також дуже потрібне.

А чи вона щось робить? Не знаю.

Там же без конкретних наслідків залишилась подібна розмова з вчителями – істориком Щуром Романом Семеновичем з Підгородців, викладачкою української мови та літератури Мушак Ярославом з Кам'янецької восьмирічної школи на Сколівщині та ін.

Пожвавив збирання фольклору хіба Іванюк Михайло Васильович з Вишніці на Буковині, який дуже старанно записує перекази та легенди ономастологічного змісту, а також інші жанри народної оповідної творчості.

Наприкінці 1982-83 навчального року декілька разів говорив про те, як зібрати фольклор рідного села з учителями – буковинцями Миколою Івановичем Гнепом та Василем Дмитровичем Кучерявим. Запропонував їм обидвом нагромаджувати цей матеріал і групувати його за приблизно такими розділами: пісні, народні оповідання, легенди, перекази, казки, байки, притчі, прислів'я та приказки.

Окрім того, вони погоджувались призибувати різноманітний етнографічний матеріал (про ткацтво, вишивку, лозоплетіння, різьбярство тощо).

Про це ж треба буде поговорити і в тих селах, де цього року записуватиму фольклор.

* * *

21 липня 1983 р.

Вранці о 5 год. виїхав приміським поїздом із Славського до Стрия, а звідси автобусами через Дрогобич до Самбора. Там поговорив з завідувачем районним відділом народної освіти про можливість влаштування на роботу в якійсь середній школі. Однак, там місце є хіба в маленьких восьмирічних школах. Те ж саме й Старому Самборі. Того ж дня встиг доїхати до Турки, зустрінутись із керівником тамтешніх освітян, але ситуація подібна. Всі радили подзвонити по телефону десь у 20-х числах серпня. Найбільш обнадійливо, здається, навіть бажаючи говорив завідувач Турківським райвно. Там є місце в порівняно більшій восьмирічці в с. Ластівки, а також, можливо, щось буде в середній школі у Верхньому Гусиному.

Ввечері натрапив на цікавих людей, від яких записав два гарні матеріали про перебування Івана Франка в селі Дидьові, потім зафіксував на магнітофонну стрічку 13 пісень від місцевої співачки Кузан. До неї варто буде ще колись зайти і продовжити записи.

Вислав телеграми В.В.Соколові, М.Й.Хаєві та М.С.Глушкові, що я тут.

* * *

22 липня 1983 р., с. Івана Франка

Ранком о 8-й год. автобусом виїхав до Самбора, а звідтам через Дрогобич до села Івана Франка, де думаю попрацювати 10-15 днів і зібрати різні жанри фольклору. Влаштувався в Підляшецької Ганни Іванівни, 1910 р. н., а харчуюсь у місцевій чайні.

Того ж дня записав 25 пісень від Підляшецької Розалії Дмитрівни, 1918 р. н. Особливо цінне те, що з розповідей батька та інших мешканців Нагуєвичів вона пам'ятає, які саме пісні любив співати з людьми Іван Франко.

Взагалі, як я й сподівався, тут дуже багато різноманітних переказів про великого письменника і вченого. Мало не кожна старша людина, з якою заговорю, щось цікаве розкаже.

* * *

23 липня 1983 р., с. Івана Франка

Продовжую записи пісень та різного оповідного матеріалу. Вдалося зафіксувати частину тексту і мелодію пісні "Плачуть сестри ревню", слова якої занотував я ще десь у 1956 р. від Юлії Захарівни Даницької, дочки письменникового брата. Вона тоді, а тепер її дочка, також твердять, що цю пісню охоче співав Іван Франко з братом Захаром та сусідами.

Обдарованим оповідачем є Шумеляк Осип Павлович, 1918 р. н. Від нього записав перекази і про І.Франка, і про спалення "опирів" в Нагуєвичах. Обов'язково продовжую нотувати матеріал від цієї людини.

* * *

24 липня 1983 р., с. Івана Франка

Відкриваю з великою приємністю для себе щораз нових людей, які збагачують моє зібрання фольклорних матеріалів під умовною тематичною назвою "Народ про Івана Франка". Разом з цим фіксую на плівку відомості про родичів великого письменника, їх долю, знайомлюся з носіями пісенного фольклору і, певна річ, занотовую все, що лише вдається зустрінути вартого уваги. Зафіксував, мабуть, повний текст пісні "Плачуть сестри ревню" та дві на слова Івана Франка, низку обжинкових ладканок, гаївок тощо.

* * *

25 липня 1983 р., с. Івана Франка

Раненько зайшла до кімнати, де я живу, господиня Підляшецька Ганна Іванівна. Бачу, що хоче щось проспівати і справді жінка згадала кілька гаївок та різних досить цікавих пісень, які я записав від неї тут же.

Весь день, до 24 год., записував пісні, перекази і народні оповідання про Івана Франка. Загалом вдалося зафіксувати близько 60 пісень, між ними й кілька ладканок для худоби (пастуших), які тут співали на Юрія. Своїм змістом і мелодією вони дуже близькі до тих зразків цього ж жанру, які записано в Довгому, Грабівці Скільському та інших бойківських селах. Натрапив на них випадково, бо раніше всі особи старшого віку, яких розпитував про це, говорили, що такого виду пісень (ладканок) вони не чули. Майже інстинктивно записав про них. Вона спочатку задумалась, а тоді каже: "Були, були такі ладанки, але я небагато їх пригадую". Проспівала три, один раз дещо невпевнено, а вдруге вже дещо чітко відтворила не лише мелодію, а й текст.

Приємно, що дедалі більша частина людей, навіть молоді, всіляко стараються допомогти мені в розшуках знавців і виконавців народних пісень.

* * *

26 липня 1983 р.

О 8-й год. автобусом виїхав до Дрогобича і далі цим видом транспорту до Стрия, а звідти до м. Сколе. Тут запи-

сав принагідно переказ про заснування Ямельниці і легенду про початки м. Скольного. На жаль, не вдалося нічого встановити про час і місце народження талановитого музики – Івана Слав'яка з Верхнього Синьовидного. У метричних записах про народження, що зберігаються в Сколівському ЗАГСі за 1885-89 рр. Його не пощастило виявити, хоча за приблизними підрахунками (помер у 1915 р. в Ялті, маючи 28 років) він появився на світ 1887 або 1888 р. Є.Сливки. Може бути й таке, що прізвище дещо змінено. Треба ще поговорити з його кривими.

Із Скольного поїздом виїхав до рідних у Славське. Провів кілька дуже приємних годин з внучком Орестом.

* * *

27 липня 1983 р.

Завіз З.М.Матисякевичу перший і найповніший варіант дисертації "Іван Вагилевич як історик і етнограф". (Він просив матеріал про взаємини "Руської трійці" з південними слов'янами тощо). А у Вагилевича чимала частка наукової спадщини, присвячена південному слов'янству, його історії та культурі.

Тут же, у Верхньому Синьовидному, від батька мого товариша, тобто Матисякевича Михайла Осиповича, 1895 р. н., записав унікальні відомості про надзвичайно обдарованого співака Івана Слав'яка, про Івана Франка, дитячі ігри, торгівлю синевідчан, холеру в селі, про початки села та інші історико-етнографічні матеріали. Оповідач відзначається рідкісною пам'яттю, обширною ерудицією, глибоким розумінням потреби фіксації таких матеріалів тощо.

Після трьох годин майже безперервних розповідей інформатор втомився, хоч старався не показувати цього, і я попросив його продумати поступово ще про що він вважатиме за потрібне розказати, зафіксувати на папері для пам'яті теми таких матеріалів, а я через якийсь час ще приїду.

* * *

28 липня 1983 р.

Повернувся до с. Івана Франка. Продовжив записи пісень і оповідної фольклорної прози. Часом мені здається, що тут навіть у шелесті листя на деревах та тихому шумі трави є щось Франківське, наче й сама природа хоче оспівати незрівнянний подвиг великого письменника і вченого в царині рідної культури та історії.

З особливою приємністю фіксую народні перекази та оповідання про Івана Франка. На моє щастя тут ще є люди, які в ранньому дитинстві мали змогу бачити письменника. Кілька дуже цікавих подробиць оповіла 98-річна жінка, найстарша в селі, від якої І.Франко записував народні пісні тощо (Риб'як Єва).

27 пісень та переказ про письменника зафіксовано від його дальшої родички (внучки Захара Франка) Шумеляк Ганни Григорівни, 1916 р. н., в т. ч. кілька пісень на слова великого Каменяра. Із слівками на очах оповідає про зворушливі вияви пошани до письменника з боку звичайних селян Степанія Миколаївна Франко – Дрогобидька, 1933 р. н., яка працює прибиральницею на відновленій садибі батьків І.Франка. Тут справді невичерпне море різних загадок і оповідей про письменника.

* * *

29 липня 1983 р., с. Івана Франка

Розпочав роботу над складанням мікротопонімічного опису села Івана Франка. З господарських книг сільської ради вписав усі прізвища мешканців, заповнив деякі загальні відомості про населений пункт.

Разом з тим провів нові сеанси записів пісенного фольклору від Твердовської Розалії та Підляшецької Розалії Дмитрівни. Занотував досить гарні відомості про Івана Франка від його далекого родича. Домовився з ним, що згодом продовжимо фіксацію його розповідей (це досить

обдарована людина, яка цікаво взагалі говорить). Він подав адресу своєї сестри, що проживає в Перепростині біля Східниці і знає чимало пісень.

Приїхало подружжя молодих фольклористів Сокіл Василь Васильович і Сокіл Ганна Петрівна. Зустрілися в Долишньому кінці села. Вони вертали з Франківки та її околиць, де дуже уважно оглядали місця, зв'язані з життям і діяльністю улюбленого письменника.

Ми довгий час не бачилися всі. Обмінювалися думками про фольклористичну працю і по дорозі до хати, і навіть уже після того, як полагали спати.

Приємно, що ці молоді педагоги так глибоко усвідомлюють потребу збирання і вивчення усної народної творчості, віддають цій справі велику частину свого вільного часу.

* * *

30 липня 1983 р., с. Івана Франка

Зранку перевірили магнітофони. Я передав свою "Ліру-206" Сокіл Ганні Петрівні, і вона тут же від господині, в якій живемо, почала записувати пісенний фольклор. Потім з чоловіком обидвоє вирушили в Горішній кінець села для пошуків за зразками усної народної творчості, а я вирішив цей день присвятити опрацюванню мікротопонімічного опису села. На щастя, натрапив у кравецькій майстерні на групу цікавих і знайомих людей, які досить радо і розуміюче погодилися дати необхідну інформацію. Робили це дуже терпляче, хоч записи тривали від 12 до 18 год. 30 хв.

Основна робота над мікротопонімічним описом села, таким чином, проведена. Далі треба буде тільки дещо доповнити в різних кутках населеного пункту, але це вже порівняно нескладна справа.

Сокіл В.В. записав близько трьох десятків пісень.

Так же ретельно записує фольклорні та етнографічні матеріали і Сокіл Ганна Петрівна, яка встигла за цей день зафіксувати на магнітофонну стрічку два десятки пісень та цікаві перекази про Івана Франка.

* * *

31 липня 1983 р.

Зранку вибралися всі троє в Горішній кінець с. Івана Франка, оглянули тамтешню церкву і цвинтар. Я зробив декілька фотографій цієї пам'ятки дерев'яної архітектури та пейзажів з видами на хребет Діл і дорогу в напрямку Самбора.

Потім вирішили пішки іти до Ясениці Сільної, але по дорозі нас наздогнав автобус, зупинився і, щоби не тратити даремно часу, ми пройшли тих кілька кілометрів. Зійшли на початку села, в якому колись І.Франко ходив до школи.

Дуже швидко розшукали Гаврилика Юліана Васильовича, який саме в той час повертався з коровою з поля. Він радо погодився розказати все, що чув про Івана Франка від своєї матері Розалії Гаврилик. Оповідач з нього обдарований і знаючий. Ще від жодної людини ні в селі І.Франка, ні в його околицях мені не випадало записувати настільки розгорнутих і змістовних розповідей. Він займався поруч з сільським господарством культосвітньою роботою, диригував сільським хором, влаштовував концерти на честь Івана Франка і Тараса Шевченка, організував встановлення пам'ятника Великому Кобзареві і дуже хвилюється, що його досі не взято під державну охорону. Пробоє складати в народному стилі поезії і нам пропонувати музику. Окремі такі твори я записав від нього на магнітофонну стрічку.

Він же послав дитину покликати його сестру Кульчицьку Іванну Василівну. Ця жінка також обдарована оповідачка, як і її мати Розалія Гаврилик, котру я мав нагоду слухати ще в 1956 р. під час святкування 100-літнього ювілею Івана Франка в його рідному селі. Іванна Кульчицька також розказала напрочуд цікаві матеріали про те, як батько письменника одружився з Марією Кульчицькою – матір'ю Івана Франка та низку таких подробиць. І від неї, і від брата та його дружини, і сусідки записав того дня 34 пісні, між якими і на слова Івана Франка, і особливо

цікаву колядку радикалів – колишніх шкільних товаришів письменника.

Цінні матеріали залишили й Сокіл Ганна Петрівна та Сокіл Василь Васильович – і пісенні, і оповідні, зокрема про Івана Франка.

Крім того, сфотографував я Гаврилика Юліана Васильовича та його сестру Кульчицьку Іванну Василівну, будинок Багріїв, що стоїть на місці тої хатини, в якій народилася і жила Марія Кульчицька – мати письменника. Ця родина з великою пошаною ставиться до Івана Франка. На їхнє прохання сусідська дівчина, тепер дев'ятикласниця Стронська, намалювала на зовнішній стіні портрет Івана Франка на тлі Карпатського пейзажу, а на своєму будинку – портрет Тараса Шевченка. Тепер кожен, хто проїжджає дорогою через село Ясеницю, з вдячністю чи принаймні з зацікавленням оглядає ці твори, виконані в традиційно народному стилі.

Відомості про авторку записати треба буде повніше під час наступних відвідин Ясениці, очевидно, в неділю 7 серпня. Зробив фотографії цих обидвох портретів і будинків взагалі. Сфотографував також пам'ятник Т.Шевченкові та вид на ту частину села, де була школа, в якій навчався І.Франко.

* * *

1 серпня 1983 р.

Зафотографував пейзажі села Івана Франка з Леськової гори, старий і холерний цвинтарі, Франківку з боку Радичового лісу та з півдня тощо. Продовжував записи пісень, переказів про Івана Франка. Доповнював мікротопоніміку села.

Подружжя Соколів фіксувало подібні фольклорні матеріали також на магнітофонну стрічку. Після обіду Сокіл Ганна Петрівна поїхала додому (залишила річну дитинку у матері, а в Карпатах зараз гаряча пора сінокосів).

* * *

2 серпня 1983 р., с. Івана Франка

Уточнював і доповнював мікротопонімію села, розшукував нові оповідні матеріали про Івана Франка. Внучка Захара Яковича Франка Ганна Григорівна Шумеляк передала мені фрагмент рукопису свого батька з матеріалами про Івана Франка та його родичів. Вона ж проспівала десяток пісень. Домовились ще продовжити роботу над записами її переказів про письменника і вченого. На жаль, у той час, коли вона хотіла розповідати щось напівлегендарне про І.Франка, вийшов з ладу магнітофон "Романтик - 304" і я змушений був відразу їхати до Дрогобича, щоб його направити. Молодий майстер Пилипів Роман Миколайович дуже швидко, буквально за лічені хвилини виявив причину несправності і полагодив апарат. З початковими явищами цієї вади магніфона я двічі звертався до спеціалістів головної Чернівецької майстерні, вони "шукали" за нею по два тижні раз і вдруге і повернули мені апарат без змін. Тут же, поза всякою чергою хлопчина блискуче впорався з ремонтом, і магнітофон після цього працює досконало. Повернувшись до села Івана Франка, продовжив записи фольклорної прози та пісень. Цікавим оповідачем виявився Твердовський Юліан. З приємністю записав 14 пісень від його сестри Гром Ганни Йосипівни. Сеанс роботи з нею допомогла мені організувати Марія Юліанівна Твердовська, дочка згаданого вище оповідача, науковий працівник музею Івана Франка. Від Ю.Й.Твердовського необхідно буде записати максимальну кількість розповідей.

Продовжує дуже старанно працювати Сокіл В.В.

Вдалось мені записати дещо з прислів'їв та приказок про Івана Франка, розповідь про епідемію тифу в Нагуєвичках на початку польської окупації після Першої світової війни, про солеваріння тощо.

* * *

3 серпня 1983 р.

Домовився з окремими носіями фольклору про чергові сеанси записів.

Близько 11-ої год. разом з В.Соколом виїхали до м. Борислава, відвідали книгарню, де що придбали з літератури. Потім зайшли до поета Івана Гнатюка, послушали його захоплююче читання власних творів та поезій інших авторів, інформацію про роботу над черговою книгою, а також розповіді про літературне життя Києва, Львова та інших культурних осередків України.

Вірші цього поета мені подобаються вже не перше десятиріччя і тому спілкування з ним для мене завжди приємне. До того ж, І.Гнатюк не тільки один з кращих поетів нашої сучасної літератури, а й блискучий оповідач, який добре знає стан літературного життя, оригінально висловлюється про творчість інших письменників.

Він же повідомив мені приємну вістку про те, що поет, літературознавець і критик Микола Ільницький успішно захистив дисертацію на здобуття звання доктора філологічних наук.

Вперше побачив у І.Гнатюка книгу "Народні оповідання" (К., 1983, упоряд. С.В.Мишанич), в якій опубліковано й декілька моїх записів з Бойківщини та Буковини. Він купив її в Києві, а в Дрогобичі книга дуже швидко розійшлася.

З Борислава ми з Соколом Василем виїхали в Дрогобич, тут мій колега купив собі друкарську нормативну машинку марки "Москва" за 135 крб. Це дасть йому можливість не тільки записувати усну народну творчість, а й доводити її до читабельного стану, без зайвого клопоту готувати свої матеріали до друку і т. д.

* * *

4 серпня 1983 р., с. Уріж

В с. Уріж Дрогобицького р-ну записав понад двадцять пісень від медсестри Гомзяк Розалії, яка перейняла їх від своєї мами та односельців. Домовився з нею продовжити записи, оскільки вона співає гарним чистим голосом і в сучасній манері.

с. Івана Франка

Приємно зустрічати людей, які не лише самі прагнуть передати все краще, що знають із народної творчості, а й виявляють зворушливу турботу про те, щоб зафіксувати фольклорні матеріали від інших осіб. Власне так поступає Івано-Франківчанка Халавко Ярослава (медсестра за фахом). Спочатку вона повідомила прізвища трьох своїх ровесниць з Горішнього кінця с. Івана Франка і радила записати від них ті пісні, які виявляються вартими уваги. Цей список я передав колезі Василеві Соколові, оскільки він працює в основному у цій частині села, а в другій (Долішньому кінці) випало за взаємною згодою продовжувати фіксацію фольклорних матеріалів мені самому. Дівчатка ці співають справді досить приємними голосами (ми з В.Соколом увечері прослухували записи), але народних пісень знають небагато та й виконують їх децю в естрадній манері сучасних популярних ансамблів.

Я.Халавко розповіла також про те, що чула від одного старенького чоловіка в с. Милошевичі Пустомитівського р-ну на Львівщині про Івана Франка і переконує радила поїхати туди та записати його спогад про зустрічі з письменником. Цій людині ще в 1979 р. було понад 80 років. І хто знає чи вона ще живе, та як тільки буде найменша можливість, певна річ, постараюсь навідатися до неї.

Вирішили ми з колегою принаймні децю записати з репертуару учнівської молоді, щоб знати і як діти переймають народні пісні від своїх родичів і старших односельців, і дати згодом змогу музикознавцям простежити ті можливі зміни в манері виконання, в мелодії і т. д., що сталися з одними й тими ж піснями творами протягом одного півстоліття. За згодою директора місцевої десятирічки таки в приміщенні школи від двох різних гуртів дівчаток, що перейшли до восьмого класу, а тепер перебувають у таборі праці і від-

починку, записано по декілька пісень та окремі коломийки (приблизно 5 занотував В.Сокіл і стільки ж зробив я сам). Потім домовились, щоб продовжити записи наступного дня о 14 год.

Із школи В.Сокіл пішов у "свій" Горішній кінць села, а я в Долішній. Нарешті мені вдалось застати вдома сестер Гром Ганну Іванівну, 1919 р. н., Лялюк Марію Іванівну, 1922 р. н., які мають славу досить добрих знавців і виконавців народних пісень. На жаль, здоров'я обидвох поганеньке і співають із значними зусиллями. Але таки вдалось записати від них гаївку, якої ще не доводилось мені слухати, а також децю інше з пісенного фольклору. До того ж, обидві жінки поспішали: Ганна – пасти худібку (тут це роблять сусіди по черзі. Домовляються кілька їх і всі худобу разом виганяють в поле одного дня одна особа, наступного інша і т. д.), а Марія щось терміново мала робити біля хати. Домовився про те, щоб вони пригадували поступово народні пісні, які знають, складали на клаптику паперу списочок, щоб пізніше можна було їх проспівати для фіксації на магнітофонній стрічці.

Випадково натрапив на хлопчика Франка Михайла Михайловича, що закінчив п'ятий клас і залюбки співає народні пісні, мріє навчатись у музичній школі. Милою несподіванкою були три коломийки про Івана Франка, що їх проспівав цей хлопчик, а хтось з присутніх говорив, начебто їх чули колись від Ілька Бадинського, що знав письменника особисто.

* * *

5 серпня 1983 р., с. Івана Франка

Зранку працював над уточненням та доповненням мікротопонімії села, розшукував нові оповідні матеріали про Івана Франка і ще кілька вдалось зафіксувати. Занотовано й інші зразки фольклорної прози. Від другої години записував на магнітофонну стрічку деякі зразки народної пісенності від восьмикласниць з місцевої десятирічки Лесі Франко, Марії Риб'як та ін.

Після досить тривалої попередньої підготовки з допомогою однієї з найбільших шанувальниць народної творчості в селі, Розалії Дмитрівни Підляшецької, нарешті вдалось зібрати чотирьох свашок разом і записати від них весілля. Однак, після розшифрування текстів необхідно буде ще раз цей запис уточнити, доповнити, принаймні, з Підляшецькою Розалією Дмитрівною та деякими іншими жінками. Щойно тоді його можливо включати до машинописного збірника, призначеного для постійного зберігання чи ймовірної вибіркової публікації.

Над записом весільного циклу працював від 16 год. до 23 год. 30 хв. Загалом це мій найцінніший здобуток минулого дня. Є корисні зразки й серед інших матеріалів, але менш вагомі.

Дуже цікаву приказку про Івана Франка почув від Чаплі Миколи Яковича, 1905 р. н. І вживається вона в оригінальній формі цитати, хоча насправді такої фрази у письменника мені не доводилося зустрічати. Інформатор повторив її у принагідній розмові двічі зі мною і ще раз, говорячи з своєю дружиною. Буквально звучить вона так: "Франко казав: "Хто знає, а не навчає, то сам дурньом стає".

Взагалі подібні приказки тут зустрічав я ще в серед. 50-их рр., зокрема від Ілька Бадинського, а тепер від медсестри Халавко Ярослави та деяких інших людей.

Сокіл Василь цього дня довів загальну кількість своїх пісенних записів у селі Івана Франка та його околицях до сотні. Працює він над збиранням фольклору дуже старанно, але найбільше любить пісенний матеріал.

Говорили ми з ним про потребу нагромадження лексикографічних матеріалів окремих сіл і складання відповідних словників. В.Сокіл визнає, що це корисна справа, але обіцяє братись за неї шойно після впорядкування зібраних фольклорних зразків. Сам я теж давно виношую такий задум, але то робота в школі, то інші невідкладності не дозволяють реалізувати цієї справи.

Обіцяла працювати над словником мови рідного села і Ганна Петрівна Сокіл, дружина Василя Сокола. Родом вона з Верхньої Рожанки на Сколівщині. Важко їй це буде зробити, бо має двоє маленьких дітей. Але, знаючи її наполегливість і старанність ще з часу навчання в Славській середній школі, вірю, що вона серйозно думає над можливістю проведення такої роботи.

* * *

6 серпня 1983 р., с. Уріж

Цей день В.Сокіл і я вирішили присвятити записам усної народної творчості в Уріжі, що межує з селом Івана Франка. Вранці автобусом "Дрогобич - Винники" ми обидва виїхали туди. В.Сокіл обрав собі південно-східну частину села, а я протилежну.

Записували пісні і дещо з оповідної прози. В.Сокіл зафіксував близько 25 пісень і переказ про Івана Франка. Я почав записи від внучки Захара Франка - Розалії Григорівни Гомзяк. Вона проспівала чи не найповніший варіант пісні "Плачуть сестри ревно", походження якої пов'язують з творчістю Івана Франка. Р.Гомзяк навіть каже, що слова написав І.Франко, а її дід перейняв від нього і дуже любив співати. Від цієї ж жінки занотував дещо з оповідної прози про Івана Франка, а її син розказав про антифашистську групу "Сталь", яка діяла в Уріжі та його околицях протягом 1941-44 рр. Потім до хати зайшла сусідка Патроцька Розалія і обидві жінки ще наспівали два десятки пісень. Ще дванадцять зразків народної пісенної творчості записав у північно-західній частині села. Там же від Годія Василя Івановича, 1900 р. н., занотував перекази про походження сіл Уріжа та Підмонастирка.

Ввечері автобусом повернувся до с. Івана Франка. Тут уже застав В.Сокола, що приїхав дещо раніше.

* * *

7 серпня 1983 р., с. Івана Франка

Обговорювали принципи загальної систематизації нагромаджених у с. Івана Франка та його околицях матеріалів. Я пропоную, щоби пісні поділити на два машинописні томи. В одному подати мої записи, а в іншому - В.Сокола та його дружини. Окремо, ясна річ, будуть прозові та етнографічні матеріали. Нотна частина, залежно від остаточної кількості записів, вийде або як додатки до кожного з томів, або ж сформується цілком окремий. На цьому й погодились.

Стосовно зібраних В.Соколом фольклорно-пісенних матеріалів раніше в Сколівському та Турківському р-нах вважаємо, що найдоцільніше їх групувати за географічно-територіальним принципом. В одному збірнику подавати пісні Сколівського р-ну, а в крайньому випадку й суміжної території, відповідно класифікувавши їх за жанрами.

В.Сокіл уже мусить вибиратися на роботу в школі. Сьогодні ще разом поїдемо до Ясениці Сільної, а завтра він попрацює в Унятичах і звідти вже не буде повертатись до села Івана Франка, а вирушить додому.

с. Ясениця

Потім, прийшовши з Ясениці, дещо змінив свою думку. Каже: "Попрацюю ще кілька годин завтра у селі Івана Франка і звідси поїду, бо в Унятичах поки розшукаю носіїв фольклору і встановлю з ними контакт, уже не буде часу записувати".

Наша сьогоднішня мандрівка до Ясениці була досить плідною. Мені вдалося записати 36 пісень і В.Соколові більше двох десятків. Дуже задоволений, що натрапив я на обжинкову косарську пісню, якої досі не зустрічав. Записав також і інші рідкісні зразки пісенного фольклору. На жаль, не вдається занотувати чогось з трудових пісень у буквальному розумінні того слова. Був колись звичай у Ясениці співати ладканки при гуртовому чищенні капусти, але зараз жодна людина з тих, кого я запитував, уже не може згадати ні однієї. Твердят тільки, що таке було. Не пригадують вони також, щоб у них колись співали обрядові пісні антифонним ("відбиранням") способом.

Одному з найзаповзятливіших шанувальників нашої культури і носії пісенного фольклору Юліанові Васильовичу Гавриликові я пообіцяв допомогти взяти на охоронний облік пам'ятник Т.Шевченкові в с. Ясениці Сільній, встановлений десь у 1965 р. Отже, це його прохання передали заступникові Голови правління Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Кудину Ігореві Андрійовичу чи комусь з інших співробітників цієї установи.

с. Івана Франка

О 19 год. 30 хв. Повернувся з Ясениці, зійшов на роздоріжжі в Горішньому кінці села Івана Франка і десь через 300 м зустрів групу молодих жінок з діточками. В розмові з ними вияснилося, що вони люблять співати і погоджуються на те, щоб і від них записати дещо з їхнього репертуару. Оскільки від такої вікової групи (25-30 років) тут я ще майже не фіксував пісенного фольклору, ця можливість мене, безперечно, зацікавила. Ми зайшли до хати Юхименків і почали записи. Молодички досить гарними голосами проспівали чотири пісні, стали готуватися до виконання п'ятої, як через вікно побачила В.Сокола, що йшов з магнітофоном Горішнім кінцем села. Я покликав його до хати, пояснив співачкам і своєму колезі, що мушу йти в Долішній кінець села, де попереднього дня домовлявся близько 20 год. провести ще один сеанс фольклорно-збирацької роботи (а тоді вже було 20 год. 30 хв.). Залишив цю групу з В.Соколом, який радо взявся записувати пісні у їх виконанні. Та самому мені вже не вдалось того дня зафіксувати більше нічого. Ті жінки, що повинні були ще дещо проспівати, не мали можливості (до них зібралось досить багато гостей). Через це вибачилися і просили зайти наступного дня о 10-й год. ранку.

Десь у інше місце йти вже було пізно (наближувалась 22 год.) і я повернувся з Долішнього кінця до хати, в якій найняли з В.Соколом кімнатку на час роботи експедиції.

* * *

8 серпня 1983 р., с. Івана Франка

В.Сокіл близько 11 год. виїхав додому.

Сам я спланував собі завершення роботи в с. Івана Франка і продовжував записи. Вдалось зафіксувати на магнітофонну стрічку, окрім звичайних пісень, і зразки голосіння за померлим. Разом з цим занотував нові оповідні матеріали про Івана Франка, окремі топоніми, перекази про замок на горбку Слобода (тепер Франківка), народні оповідання про жорстоке знущення польських окупантів над селами Нагуевичів та інше. Дуже здібним оповідачем є Твардовський Юліан Осипович, 1906 р. н.

Всіма можливими засобами сприяє мені в збиранні зразків народної творчості науковий працівник місцевого музею Івана Франка, дочка згаданого вище оповідача Твардовська Марія Юліанівна, 1946 р. н.

Власне з її допомогою я зустрівся з Твардовським Юліаном Осиповичем та його сестрою Гром Ганною Осипівною, від яких записав пісні та різні оповідні зразки фольклору.

Якось у школі я зустрівся з учнями 8 кл., що перебували в таборі праці і відпочинку, запропонував їм записати від своїх батьків і дідусів та бабусь прислів'я та приказки. Однак, з усіх (а було їх близько трьох десятків), тільки одна Гром Оксана Михайлівна, 1968 р. н., сприйняла це як належить і записала в блокнотику, а згодом передала до матеріалів нашої експедиції понад 60 паремій.

До хати, де ночую, повернувся близько 24 год. ночі.

* * *

9 серпня 1983 р., с. Івана Франка

О першій половині дня старався записати дещо до характеристики соціально-економічного розвитку села. З цієї метою відвідав правління колгоспу ім. І.Франка, але економіста не застав, а інші могли мало що повідомити окрім соцзобов'язань. Відтак записав десяток пісень, в тому чи-

слі чи не найкращі із зібраних досі зразків голосіння за померлими. Завжди при записуванні цього жанру робиться аж моторошно на душі, бо люди по-справжньому щиро і болісно оплакують померлих родичів. Так було і цього разу, коли я фіксував голосіння від Підляшецької Розалії Дмитрівни, 1918 р. н., за матір'ю, батьком і товаришкою.

Десь близько 16 год. принагідними автомашинами через Ясеницю, Попелі, Борислав, Східницю, Новий Кропивник та Рибник виїхав до села Довгого.

с. Довге

О 19 год. 30 хв. Уже в селі зустрівся з чоловіком обдарованою співачки і творця цікавих пісень Мутки Марії Федорівни, Григорієм Миколовичем Муткою. Його дружина з дочками та внучками згрібали сіно, а він щойно приїхав з роботи. На мою пропозицію ми обидва пішли на полонинський верх, але тільки наближаємось до того місця, де жінки громадили сіно, а вони вже виходять (самі впорались).

З того виходу в гори мав я велике задоволення. Поперше, сфотографував і оглянув дуже оригінальний петрівник. Його зробили пастушки таким способом: у землю позабивали смерекові стовпки товщиною 12-14 см на кутах просторого прямокутника (приблизно 4,5 м х 3,5 м). До стовпків з внутрішньої і зовнішньої сторін поприбивали горизонтально ліскові прутья (товщиною 1,5-2,5 см в діаметрі) на віддалі близько 15 см один від другого, залишивши вільним тільки вхід ("двері"). Поміж ті прутья щільно напхали сіна і так зробили стіни. Дах односкілий. Від порівняно високого переду (близько 3 м) плавно (без жодних заломів) опускається вниз до задньої стінки (висота її біля 1,8 м.). В лівому кутку від входу на забитих у землю коликках – ніжках поприбивані дошки – лавочки для сидіння і столик, на якому під час пастушого свята розставляється їжа та напої.

Кожен гурт пастушків споруджує собі петрівник окремо. Вибирають для цього підвищені місця, але в тій частині сільських пасовищ, куди вони найбільше виганяють худібку.

По-друге, перед моїм поглядом відкривалося таке розмаїття неповторних карпатських краєвидів, що не хотілося йти вниз, а волів би десь там провести всю нічку, спостерігаючи як мінятиметься це диво рідної природи в різну пору доби. Та необхідно було записати від М.Ф.Мутки нові пісні, які вона створила, а також удосконалені варіанти тих, що їх уже й опубліковано. Між іншим, майже цілком переробила вона текст своєї пісні про Івана Франка ("Ішли люди в поле й з поля"). Тепер вона починається словами "Верталися люди з поля". Від цієї переробки пісня багата виграла. Вона стала художньо досконалішою, текст змістовнішим, образнішим і зрозумілішим для загалу. Чи не найбільшою творчою удачею М.Ф.Мутки є її пісня "Ой коли я в полонині збирала ягідки" (про Юрія Федьковича), яку теж записав від неї, а згодом і від інших людей у селі.

Того ж вечера Мутка М.Ф. проспівала для запису і низку інших своїх пісень. Велику естетичну і моральну насолоду мав, слухаючи спів її внучат Наталки Бичик, Садового Романа і його братика Ярослава, що з дитячим захопленням виконували різні пісні, в тому числі й бабусині. Записи закінчувалися поза північ, а малеча ніби не хотіла йти до іншої кімнати спати.

***

10 серпня 1983 р., с. Довге

Зранку почав записувати окремі пісні від Кілас Ірини Степанівни. Потім підійшла М.Ф.Мутка і дещо проспівали на два голоси.

Згодом я зробив декілька фотографій внуків і найменшої дочки М.Ф.Мутки – Наталки, репродукції з давніших знімків мешканців села в народному вбранні М.Барщик, О.Кілас, М.Мутки та ін.).

Пішки пройшов до Ровені, оглянув будівництво, що передує спорудженню греблі водосховища. Через густий дощ

не міг, на жаль, нічого фотографувати. Між Сопотом і Підгородцями трапилась принагідна автомашина, якою доїхав до найближчого села. Зійшов спеціально, хоч можна було їхати в м. Сколе. Хотів записати переказ чи легенду про походження села Підгородців. Зупинився біля крамниці, запитав двох чоловіків віком 35-38 років, але ті не могли нічого сказати. Тоді підійшла старша жінка і я звернувся до неї. Вона відразу почала розповідати, але падав дощ і треба було десь заховатись від нього, щоб не мочив паперу. Запис закінчив у крамниці. Розповідь першої жінки доповнила інша, що навідалась сюди за якоюсь покупкою. Згадані чоловіки стояли поруч і слухали оповідь жінок про початки їх рідного села, почуваячись дещо незручно, що досі вони цього не знали.

Тільки я закінчив запис, як підїхав автобус, що возить робітників з Дрогобича на будівництво водосховища в Ровені і я завдяки цьому випадковому тому ж дня ще був у селі Івана Франка. Проїхав через Корчин, Верхнє Синьовидне, Гірне, Довголуку, Уличне, Доброгостів, Стебник до Дрогобича, а звідси рейсовим (пасажи́рським) автобусом до села Івана Франка. Тривав цей переїзд від 18 год. 30 хв. до 20 год. 40 хв.

***

11 серпня 1983 р., с. Сторона

Ніколи до цього дня не бував у Стороні і хотілося хоч коротенько познайомитися з його мешканцями. Ще в автобусі познайомився випадково з Косютою, який завів мене до батька. Говорив, що на драгарі є напис, що начебто хата збудована ще в 15 чи 16 ст. На жаль, вирізана дата зашпакльована і помальована білою фарбою (олійною), так що прочитати не вдається. Косюта Семен Васильович, 1903 р. н., виявився досить обдарованим оповідачем. Від нього я записав на магнітофону стрічку перекази про козацького старшину, який жив на тому місці, де й оповідач, і який збудував хатину, що в дещо реконструйованому вигляді збереглася досі. С.В.Косюта твердить, що на драгарі є вказаний арабськими цифрами рік 1491. Потім він же розказував про походження свого роду від свояків Лайоша Кошута, відомого з історії революційної боротьби в Угорщині в 1848-49 рр., про походження назви "бойки", про велетів у Карпатах та інше.

Того ж дня записав і 12 пісень та коломийкових циклів у Стороні, а перед вечером автобусом повернувся до с. Івана Франка. Почувався втомленим і вирішив трохи спочити.

***

12 серпня 1983 р., с. Добрівляни Дрогобицького р-ну

На прохання Февронії Лесь, яка раніше жила в Довгому, рано автобусами через Дрогобич виїхав до села Добрівлян. Та самої співачки не застав вдома: ходила малювати квіти в інтер'єрі одного з будинків у селі Ролеві. Я тим часом знайомився з Добрівлянами та його людьми, записав перекази про перебування Івана Франка, про тих місцевих селян, які знали великого письменника, перебували під його впливом і вели між людьми відповідну суспільну роботу. Того ж дня записав близько півтора десятка пісень, між ними й на слова Івана Франка, Маркіяна Шашкевича, Юрія Федьковича. Натрапив на цікаві перекази про село, колишнє містечко Теремці, що було на окраїні сучасних Добрівлян, і його трагічну долю (знищене татарами-монголами в XIII ст.).

Переночував у знайомого – Леся Андрія, чоловіка Февронії Лесь. Того ж дня говорив з вчителькою Добрівлянської середньої школи Яворською Лідією Степанівною, яка виявила бажання працювати над фольклором рідного села. Склали схематичний план записів народної творчості.

Може вона дійсно візьметься за таку роботу. Разом з цим я радив скласти словник мови села.

***

13 серпня 1983 р., с. Добрівляни Дрогобицького р-ну

О першій половині дня записав цікаву пісню (новотвір)

Лесь Февронії Федорівни, 1932 р. н., про Юрія Федьковича. За цим справді було варто їхати сюди і чекати. Окрім того, Ф.Лесь проспівала дві пісні на слова Лесі Українки.

Як і в Довгому, так і тут вона старалася всіляко допомогти мені в записах фольклору. Для цього запросила до хати сусідів і я від них ще зафіксував низку творів пісенного і оповідного фольклору.

Виїхав з Добрівлян о 18 год. 55 хв. приміським поїздом, що з'єднує Самбір із Стриєм і о 19 год. 10 хв. Був уже в Дрогобичі. Звідси автобусом доїхав до Унятич, а далі до с. Івана Франка вже принагідною вантажною машиною.

с. Івана Франка

Випадково почув і записав від молоді ще людини, 1957 р. н., (Кімаковича) гарний переказ про Івана Франка. Оповідач чув його від свого діда.

* * *

14 серпня 1983 р., с. Івана Франка

Дещо доповнив свої нотатки про дерева-пам'ятники Іванові Франкові, в т. ч. про алею лип, посаджену від с. Івана Франка до Ясениці Сільної місцевими школярами. Переглянув книги-відгуків про музей І.Франка в його рідному селі. Зустрівся з студентами Львівського інституту декоративного мистецтва, які завершують роботу над скульптурними групами за мотивами повісті "Борислав сміється".

сmt. Підбуж

Десь близько години виїхав до Підбужа автобусом. Записав перекази про заснування села та дещо (близько півтора десятка творів) з пісенного фольклору. Але ні на обдарованого оповідача, ні доброго співака не вдалось натрапити. В селі молодь не могла нічого сказати про заснування свого населеного пункту.

Видно, ця робота в школі ще й не розпочата. Навіть вчителі не могли нічого сказати про походження назви Підбуж, тоді як старі люди пробують її виводити на основі переказів від того, що перший мешканець поселився на Підбіччю (вище був буковий ліс).

О 21 год. 30 хв. автобусом повернувся до с. Івана Франка.

* * *

15 серпня 1983 р. с. Івана Франка

О 9 год. їздив до Дрогобича. Був у відділі народної освіти в справі переходу на роботу сюди, але місць немає. Зустрівся з товаришем по навчанню в університеті В.Андрусівим. Від його тещі записав спогад про перебування академіка Василя Щурата у Славському.

О 13 год. виїхав автобусом до с. Івана Франка. Відправив поштою дві бандерольки з книгами та журналами до Веренчанки, щоб менше речей тягати з собою в дорожі. Адже ще треба буде поїхати до Потелича та Старого Села і в інші місця. В одній бандеролі разом з друкованими матеріалами вислав і мікротопонімічний опис села Івана Франка.

* * *

16 серпня 1983 р. с. Івана Франка

О 9 год. 15 хв. подзвонив до завідувача Турківським районним відділом народної освіти про можливість мого переходу на роботу. Вияснилось, що місце є тільки в с. Ластівці.

с. Ластівка, м. Борислав.

Близько 12 год. автобусом "Самбір - Трускавець" виїхав до Борислава, а звідтіля о 13 год. 30 хв. автобусом "Борислав - Жданівка" добрався до зупинки "Лан" на початку с. Бистриці і через верх пішки за 1 год. 20 хв. дійшов до с. Ластівка. Школа була закрита. Директорки і вдома не було. Підійшла десь через годину. Вияснилось, що є вільних 22 год. історії, а крім того, ще можна взяти кілька уроків у вечірній школі, є й квартира. Тільки погано з транспортом.

Під час цієї мандрівки сфотографував і описав оригінальний петрівник у Ластівці, занотував переказ про походження цього села.

На жаль, ні педагоги, ні ті люди з числа селян, з якими я говорив, не знають нічого про Франкове оповідання "Цигани", зв'язане з цим населеним пунктом. Але про трагічний випадок, що стався був у селі з групою циган, щось собі пригадують.

Дорога назад від школи до автобусної зупинки "Лан" тривала 1 год. 30 хв. О 20 год. 30 хв. автобусом "Жданівка - Борислав" повернувся до Борислава. Тут переночував у готелі "Борислав" (їхати до села Івана Франка вже не було чим. Дорога автобусом з Бистриці (від зупинки "Лан") до Борислава тривала 1 год.

Ще на зупинці на Лану два хлопці цікаво розповідали, як мешканці Ластівки склали гроші із власних заощаджень на те, щоб знайти відповідну техніку і спеціалістів для прокладання дороги їхнього села через Коритища до Нового Кропивника. Та бульдозер тоді поламався і справа на цьому зупинилась.

Ще один раз був план прокласти дорогу так для зв'язку з м. Туркою, щоб будувати не два, а тільки один міст. Для цього треба було спрямувати дорогу через орні поля та сінокоси. То ж уже починали цю роботу, але чомусь не закінчили.

* * *

17 серпня 1983 р., с. Івана Франка

Переписав понад півтори сотні прислів'їв та приказок, які зібрав Гром Омелян Михайлович, на той час лісник, у 1961-66 рр. у с. Івана Франка. Передала їх для включення до матеріалів експедиції його дружина, Гром Ярослава Миколаївна, фельдшер місцевої амбулаторії.

Попрошався з працівниками музею Івана Франка і пішов на Франківку, де студенти 4 курсу Львівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва Бонишко Ігор Євгенович та Плаксієв Іван Васильович закінчували роботу над п'ятифігурною композицією за мотивами повісті "Борислав сміється", що завершуватиме "стежку Івана Франка". Тепер вона вже перетне шосейний шлях: вийде на його другу сторону над річкою Збір з північної сторони батьківської оселі письменника.

Сфотографував хлопців за роботою, обмінялись з ними виданнями "стежка Івана Франка", яку співавтори подарували мені, а я їм - книгу "Шляхами Івана Франка на Україні". Зустріч була дуже приємною, бо ж об'єднує нас спільне захоплення генієм Івана Франка.

с. Деревач

Автобусами через Дрогобич-Мединичі доїхав до с. Деревача. Тут зустрівся з дуже милим подружжям Костецьких, від яких хотів доповнити свої відомості про Євгенію Бохенську. Марія Петрівна Костецька була дочкою брата Євгенії Бохенської. Цікаво розповідає про свою тету, має чудову пам'ять. Але говорити для магнітофонної фіксації матеріалу відмовилась, обіцяла, що вона набагато краще, ґрунтовніше і послідовніше все це опише і передасть мені.

Прочитала мені і свій спогад про виступ хору Дмитра Котка, написаний жваво, емоційно. Обіцяла зробити рукописну копію і також передати мені.

О 21 год. виїхав принагідною машиною до Львова. Ночував у знайомого Романа Фіголя.

* * *

18 серпня 1983 р., с. Потелич

Автобусом "Львів - Клебани" приїхав до Потелича. Записав цікавий переказ про походження цього села. Домовився з оповідачкою Пиглюк Марією Григорівною, 1913 р. н., продовжити записи (цього разу вона лежала хвора). Просив її невістку Надію записати розповіді тещі. Вона погодилася, але чи зуміє? Має середню освіту, а навиків жодних. Моєї короткої консультації, очевидно, буде замало для такої праці.

О 13 год. був уже в Бурди Марії Андріївни. На жаль, дочки Ольги не застав вдома. А найкраще вони співають разом. Та, можливо, ще приїде. А я тим часом доповнюю щоденник і буду працювати з її матір'ю.

До 24 год. записав від неї 30 пісень, в тому числі кілька коломийок про Івана Франка.

* * *

19 серпня 1983 р., с. Потелич, м. Львів

Принагідним автобусом о 8 год. ранку виїхав до Львова. Тут придбав випадково трохи паперу для передруку фольклорних та етнографічних матеріалів і поштою відправив це трьома посылками до Веренчанки.

Написав короткі звіти про щогорічну експедиційну роботу і здав їх у Львівській обласній організації українського товариства охорони пам'ятки історії та культури. Поговорив з М.В.Мишаничем. Інших фольклористів не застав. Кассараба М. десь у Космачі.

Написав листи В.Г.Соколам та М.Твердовській у с. Івана Франка.

* * *

20 серпня 1983 р.

Разом з Романом Миколайовичем Фіголем, інженером, тепер інвалідом-пенсіонером виїхали його машиною через Винники на Тернопільщину. Ночували в Монастирських.

* * *

21 серпня 1983 р.

Відвідали музей Володимира Гнатюка у Велесневі. Потім побували в Чорткові, Новосілці Костюковій, Заліщи-ках. Записав кілька ономагологічних переказів.

Ввечері приїхали до Веренчанки.

На цьому основна частина експедиційної роботи цього року закінчилась.

III. ЩОДЕННИК

ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ РОБОТИ 1984 Р.

Моя щогорічна відпустка формально розпочалася 27 червня, але фактично я залишався на роботі до 20 липня. Треба було закінчити збір та опрацювання матеріалів про розвиток культури на Заставнівщині, починаючи з найдавніших часів і до наших днів. Загалом зібрав і передав для районного краєзнавчого музею, що обладнується в м. Заставні, 232 експонати.

Водночас працював над закінченням розшифровування текстів народних пісень із записів Р.Ф.Кирчіва та підготовкою кількох статей до ювілею Федьковича ("Звучать струни Федьковичевої цитри", "Юрій Федькович у бойківському фольклорі", "Пісні Федьковича співає народ") та про Івана Вагилевича ("Бібліографічна діяльність І.Вагилевича"). Написав і передав доцентіві Чернівецького державного університету М.І.Юрійчукові тези "Ю.Федькович в усній народній творчості" на ювілейну наукову конференцію, що проходить 11-13 жовтня 1984 р. у Чернівецькому державному університеті. Йому ж передав (позичив) свої матеріали про життя і творчість Федора Заревича для підготовки статті до української літературної енциклопедії, що готується.

* * *

21 липня 1984 р.

Удосвіта поїздом із Веренчанки виїхав до с. Лужани, тут пересів на потяг "Одеса - Івано-Франківськ". Людей дуже багато, у вагонах навіть проходи заповнені пасажирами. Велике скупчення людей і на автобусній станції в Івано-Франківську. Не без труднощів придбав квиток на автобус до м. Стрия.

Зробив спробу сфотографувати скульптури, встановлені у спеціальних нішах на фасаді Народного дому, але ні з

дерева (заслоняло гілля), ні з дерев'яної драбини (закоротка була) цього зробити не вдалося. Довелося звертатися до районного управління електросіток, щоб дозволили скористатися їхньою спеціальною машиною з піднімальним обладнанням. На жаль, водія у цей день не було, і мені пообіцяли зробити це в середу.

Ввечері приміським потягом виїхав до Славського.

* * *

22 липня 1984 р.

Пішки через Погар і далі лісом перейшов до Нижньої Рожанки, щоб поговорити з вчителем, який виявив бажання взяти участь у черговій фольклорно-етнографічній експедиції. Уже під самим селом, коли я виїшов на головну дорогу, наздогнала мене автомашина, на якій їхали учасники свята тваринників, що відбувалася в с. Либохорі. Між ними були й колишні мої учні. Біля клубу зупинилися. Зробив я фотографії (дівчата були одягнуті у гарні вишиванки), а потім записав від них на магнітофонну стрічку ті пісні, з якими вони виступали на святі. Після цього зафіксував гру на сопілці від Шкіринця Михайла, а також розповіді про такі музичні інструменти, як скосівка, козиці та ін.

Уже вкотре зворушує мене своєю доброзичливістю Ф.Шкіринець. І цього разу не дозволив, просто не дав мені чекати принагідного транспорту, а взяв свого мотоцикла і повіз мене до Волосянки, щоб уточнити з В.Соколом окремі питання роботи експедиції. Там же записав відомості про скосівку, яку у Волосянці називали також пищавкою без дірок.

23 липня 1984 р.

О 5 год. 23 хв. ранку із Славська виїхав до Львова. Тут у Товаристві охорони пам'яток історії та культури взяв посвідчення про те, що старорейнській експедиції в складі Дем'яна Г.В. (керівник), Сокола В.В., Сокіл Г.П., Шкіринця Ф.Ф. і Мороз Я.С. доручається записувати пам'ятки фольклору та етнографії на території Карпат і Прикарпаття.

Потім продовжив роботу, розпочату ще в кінці червня цього року з Р.Ф.Кирчівим, над паспортизацією його записів пісенного фольклору, тексти яких довелося мені розшифровувати у першій половині року. В ході цього впорядкування матеріалів виявлено ще дві магнітні плівки, тексти яких не розшифровано. Їх я забрав з собою, щоб при нагоді перенести записи на папір. Р.Кирчів запитав, чи не зміг би я розшифрувати і фольклорно-прозові матеріали з його записів 1976-77 рр. Я погодився. Потім у розмові з своєю колишньою ученицею Степанією Швед виявилось, що вона дещо з того вже розшифрувала і, певна річ, нема потреби це робити заново. В крайньому випадку цілком достатньо ще раз перевірити.

Йшла мова і про те, щоб я переходив на роботу до Львівського відділення ІМФЕ АН України. Р.Кирчів повідомив, що він поговорить у понеділок з Ю.Гошком, щоб той пішов до обкому партії, де вони "узгоджували" мою кандидатуру, і довідався про їх рішення.

Просив я С.Швед закінчити свої нотатки про одяг у с. Довге та його околицях. Треба ще включити до чергового тому машинописних матеріалів під назвою "Бойківщина".

* * *

24 липня 1984 р.

Ранком автобусом доїхав до Головецька. Тут сфотографував могили родичів М.Устияновича, дерев'яну церкву 1873 р., дзвіницю. Обстежив давній дзвін (див. записи у блокноті), а також сфотографував його увесь і окремі деталі оздоблення. Можливо, це знадобиться при підготовці статті про литво на Бойківщині.

Зробив також фотографію колишньої корчми в Головецьку.

Уточнив на основі метричних записів, які зберігаються у Медевича Михайла Миколайовича (1916 р. н.), час роботи в Головецькому Стефана Михайловича, за яким заміжжем була старша сестра Федора Заревича – Марія. Власне у

неї часто перебував письменник, коли життя в нього складалося важко.

Від колишнього довголітнього директора школи в Головецьку Федевича Романа Андрійовича, 1923 р. н., записав спогади про Олену Кульчицьку та Василя Пачовського, переказ про Івана Франка тощо.

Принагідною автомашиною повернувся до Славська.

Уже ввечері біля Славської церкви (зліва) випадково знайшов уламок надгробного пам'ятника Марії Михайлівни. Її поховано приблизно за 6 м позаду і 2 м лівише, якщо дивитися, стоячи лицем до надгробка Стефана Михайлівича. На могилі цієї жінки зберігся такий напис, вилитий з металу: "Марія Михайлівни упокоїлася дня 15 цвѣтня 1897 р. въ 55 роцѣ житя. Вѣчая ен память".

За конфігурацією уламку і основи, що збереглася на бетонній основі, вдалося встановити і точне місце її поховання.

* * *

25 липня 1984 р.

Автобусом із Славського їздив до Стрия. Тут, у районному управлінні електромереж, домовився про дозвіл використати спеціальну автомашину з піднімальним обладнанням для того, щоби сфотографувати з відповідної висоти і віддалі скульптури на фасаді Народного дому, оскільки зробити це в інший спосіб не вдавалося. Керівники установи поставилися до цієї справи дуже доброзичливо, і мені вдалося сфотографувати погруддя Ю.Федьковича, М.Устияновича, Т.Шевченка і М.Шашкевича. Тільки до однієї (крайньої праворуч) скульптури під'їхати не дозволило дерево.

Відвідав свого вчителя-художника Петра Обала та його родину, перефотографував повністю "Альбом портретів українських письменників" (Дереворити, 1934 р.).

Потім сюди зайшла журналістка Зеня Молчко, і я передав їй заздалегідь приготовлену і по суті опрацьовану добірку фактичного матеріалу для статті "Юрій Федькович і Стрийщина" для того, щоби вона це оформила і потім від свого імені опублікувала в місцевій районній газеті. Хай хоч так люди пригадають, а чимало їй взагалі довідається про перебування Буковинського Кобзаря на Стрийщині, поширення його творчості та її часткову фольклоризацію, вклад місцевих діячів мистецтва в увіковічнення пам'яті письменника тощо.

Трохи невдало вийшло з фотографуванням пам'ятника Остапові Оброці на його могилі (автор Куйбіда): вже закінчилася фотоплівка і хтосьна чи з останнього кадра щось можливе буде.

Ввечері поїздом повернувся до Славського.

* * *

25 липня 1984 р.

Забрав усі свої речі для роботи під час експедиції і поїздом о 5 год. 23 хв. ранку виїхав із Славського до Стрия, а звідси о 8 год. 10 хв. автобусом – до м. Калуша.

І дорогою, і на місці згадую про першу належно організовану мандрівку української студентської молоді, яку по суті очолив Іван Франко 100 років тому. Був він тоді і в цьому містечку. Познайомився з родинною Ляшкевичів Фаїною і Богданом), хіміками за освітою і палкими шанувальниками української культури. Богдан Миколайович Ляшкевич зібрав гарну бібліотеку української художньої та мистецтвознавчої літератури. При кожній нагоді він фотографує і дуже старанно оформляє на аркушах дупкого білого паперу пам'ятники письменникам, композиторам в т. ч. і на їх могилах у Києві, Львові та інших містах.

Зупинився на пару днів у сестри Іващишин Єви Василівни. Звідси дуже вигідно доїжджати автобусом у с. Підгірки, де думаю пошукати у народних оповідачів переказів та інших матеріалів про Івана Франка. Адже там жив його брат Онуфрій. Населений пункт приваблює і тим, що

тут народилися український письменник Антін Могильницький, художник Григорій Смольський.

Оскільки працівник Львівської державної консерваторії Л.М.Кушлик якось говорив мені, що він тут записував пісенний фольклор, то я, окрім окремих обрядових пісень, спеціально над цим працювати не буду.

* * *

27 липня 1984 р.

Ранком о 9 год. 30 хв. автобусом із Калуша виїхав у село Підгірки і в першу чергу почав розпитувати за такими людьми, які могли б щось розказати про Івана Франка. Уже перша людина, до якої я звернувся, провела мене до дизенфектора місцевої туберкульозної лікарні і допомогла розшукати внучку Онуфрія Яковича Франка – Ольгу Антонівну Франко, 1938 р. н. Жінка виявилася дуже доброзичливою і добре обізнаною з родинними переказами про Івана Франка, які власне і привели мене до цього села (тепер воно фактично злилося з Калушем). Вона звільнилася з роботи, пішла зі мною до пам'ятника І.Франкові, який я сфотографував, а потім – додому. Тут близько трьох годин я записував її розповіді про родину Івана Франка та перекази про письменника і вченого. Від неї та її сестри зафіксував також 9 пісень.

Ходив на цвинтар. Сфотографував могили Онуфрія Франка та його родичів, батька і матері Григорія Смольського, його рідного брата та кілька цікавіших зразків металевого литва, що застосовують для виготовлення огорож на могилах. Записав дещо про майстрів, які цим займаються. Між іншим, занотував і прізвище робітника, який працював на виливанні дзвонів у Калуші. Треба буде поїхати до нього і все, що лише вдасться, зафіксувати. Можливо, це щось допоможе при підготовці наукової розвідки про литво на Бойківщині взагалі.

Був на похороні, думав, що вдасться записати голосіння, але його, на жаль, не було. Зафіксував на магнітофонну стрічку тільки фрагменти похоронного співу церковного змісту та кілька безтекстових сплакуванняв дочки померлого. Сфотографував родичів біля домовини покійника.

Вертаючи з цвинтаря, записав перекази про дуби Б.Хмельницького (місцева молодь називає їх Франковими), криницю Виговського та ін. Разом з тим домовився з Шишук Марією про те, щоб завтра записати від неї та її товаришок народні пісні. Увечері занотував кілька повідомлень про Івана Франка від внука його брата Онуфрія – Франка Володимира Антоновича. Він же повідомив, що Антін Могильницький народився в хаті, яка стояла недалеко від теперішньої церкви в Підгірках.

* * *

28 липня 1984 р.

Увесь день провів у Підгірках. Записував народні пісні від групи жінок (Шишук Марії Василівни, 1928 р. н., вона ж і збрала їх, Каспришин Ярослави Павлівни, 1925 р. н., і Литвинської Марії Іванівни, 1931 р. н.). Записи вів у хаті останньої. Всього зафіксував понад 40 пісень, є між ними дуже цікаві щедрівки, дитячі тощо. Співачки дуже доброзичливі і ширі, музично досить обдаровані.

Домовився з ними, щоб продовжити записи наступного дня о 15 год.

* * *

29 липня 1984 р.

Вперше відвідав село Вістову. Тут розшукав двох колишніх робітників Калуської дзвонарні і записав від них усе, що лише вдалося. На жаль, Люра Федір Іванович колись дуже нещасливо впав з вантажної автомашини, побився і став інвалідом. Говорить з великими труднощами, мало і невиразно. Та все-таки дещо цінне про виготовлення дзвонів повідомив. Зате дуже цікавим співрозмовником є другий робітник з цього села – Данилів Іван Миколайович, 1916 р. н. Цей розповідь дуже детально про способи виготовлення дзвонів.

Там же, у Вістовій, записав гарний переказ про походження назви села і з десяток різних зразків дитячого фольклору (пісеньку, лічилки, дражнилки).

Звідси переїхав до Підгірок і продовжив роботу над записом пісень від тих же жінок, що й попереднього дня. Правда, до них долучалися епізодично ще деякі співачки. Загалом записав від них цього дня понад два десятки пісень. Сфотографував їх разом і кожну окремо, а у Зістовій – робітника дзвонарні Даниліва та скопіював фотознімок 30-их рр., на якому є власники цього підприємства разом з робітниками і дзвонами різної величини. Жаль, що оригінал дуже нечіткий.

Вийшов з ладу магнітофон "Hitachi" (стукоче двигун і цей стук фіксується на магнітофонну стрічку під час запису через внутрішній мікрофон, а зовнішній працював з переборами вже раніше).

***

30 липня 1984 р.

Випадково на автобусній станції у Калуші, куди я прийшов, щоб взяти квиток і їхати до села Студинки, зустрівся з Василем Соколом. Разом відразу автобусом вибралися до згаданого села. Розшукали там колишнього коваля з Калуської дзвонарні – Овчара Дмитра. Записав від нього досить обширні розповіді про його роботу на фабриці, вилиття дзвонів у Калуші, а від онуків – дещо з дитячого фольклору. Кілька дитячих пісень зафіксував також від місцевої селянки Василів Юстини Василівни, 1931 р. н., а від її внуків – дещо з дитячих віршиків. Сокіл Василь записав від цієї ж жінки кілька пісень. А потім о 19 год. 30 хв. виїхали принагідним автобусом до Калуша, щоб заздалегідь приготуватися в дальшу мандрівку – до Богородчан і далі в село Яблуньку, яку плануємо ґрунтовніше обстежити в фольклорно-етнографічному плані.

***

31 липня 1984 р.

Встали о 6-й год. ранку. Автобусом "Калуш - Івано-Франківськ" доїхали до обласного центру, а звідси о 9 год. 50 хв. автобусом "Івано-Франківськ - Кричка" – до села Яблуньки Богородчанського р-ну. Про мету нашого прибуття повідомили працівників місцевої сільради. Відразу поцікавилися згадками про Антона Могильницького. Приємно констатувати, що люди добре знають про місце поховання письменника. Кілька з них розповідає і про обставини смерті А.Могильницького. Переказують, як він їхав через село правдоподібно з Порогів і так нещасливо впав, що від цього тут же помер. Окремі перекази зафіксовано на магнітофонну стрічку.

Записано також кілька зразків дитячого фольклору, дещо про пасічництво. Виявляється, що і тут, у селі Яблуньці, побувала скосівка (музичний інструмент) і власне так називалася.

На час роботи експедиції влаштувалися ми з В.Соколом жити у Луканів Анастасії Ільківни, 1911 р. н. і Дмитра Ільковича, 1915 р. н. Господиня любить співати, доброзичлива і щира. Такою ж гостинністю і тактом відзначається й господар. Домовилися ми з ними, що зможемо не тільки ночувати в них, а й снідати та вечеряти. Обіду не потрібно нам готувати, бо, як правило, ми весь день будемо працювати в селі і тоді ходитимемо до їдальні.

Сфотографував могилу Антона Могильницького.

***

1 серпня 1984 р.

День використали для загального знайомства з селом та його людьми, встановлення контактів з носіями фольклору тощо.

В.Сокіл почав записувати пісні, зафіксував 13 зразків пісенного фольклору.

Я кілька годин працював над складанням мікротопонімичного опису села. Оскільки люди в цей час зайняті сіно-

косами, то я вирішив записувати топонімичний матеріал від окремих осіб (2-3) спочатку на одному кутку села, далі на другому і так поступово підготувати відносно повний перелік назв. Зручніше, звичайно, робити це, зібравши разом з десяток-півтора людей різного віку в одному приміщенні. Але це можна здійснити тільки в святковий день або в погану погоду.

Сьогодні вдалося записати низку переказів про виникнення села Яблунька, про О.Довбуша та інше.

Зробив з десяток фотографій (вид на кут Кулішівку, будинки під соломою, новий будинок, вид на село з північно-західної сторони, острівки з сіном).

На магнітофонну стрічку зафіксував кілька дитячих творів, в т. ч. одну пісеньку, але літературного походження.

Заходили до вчительки української мови і літератури, пенсіонерки, яка тут працювала протягом багатьох років, поцікавилися чи є щось у школі, присвячене письменникові Антонові Могильницькому, що тут помер і похований. Та і вона сама, і її чоловік, вчитель молодших класів (Іван і Марія Влізько) знали про письменника не більше, ніж звичайні селяни з початковою освітою. А в школі нема нічого: ні куточка, ні альбомчика.

Відправив листи Ф.Шкірницьеві та Ярині Мороз, які висловили бажання взяти участь у роботі нашої експедиції.

***

2 серпня 1984 р.

Зранку пішов ще раз сфотографувати могилу А.Могильницького, щоб використати сприятливе освітлення. Потім доповнював мікротопонімичний опис села.

О 10 год. 15 хв. зайшов на пошту, відправив Р.Кирчіву тексти, розшифрованої решти його записів народних пісень, З.Матисякевичу – листа і свою статтю "Бібліографічна діяльність І.Вагилевича" для рецензування та листи Ф.Шкірницьеві і Я.Мороз з уточненими відомостями про те, яким транспортом і коли можна приїхати до Яблуньки. Кілька разів пробував поговорити по телефону з Р.Кирчівом, але ні вдень, ні ввечері цього зробити не вдалося. Спочатку нікого не було вдома, а ввечері з телефонної станції відповіли, що не можна набрати Львова, висловивши припущення про пошкодження лінії.

У сільраді з погосподарських книг виписав прізвища мешканців села для мікротопонімичного опису Яблуньки.

В.Сокіл працював у Горішньому Кінці. За день він зафіксував 32 пісні. А я, відповідно до домовленості з ним, шукав співаків у Долішньому Кінці. Вдалося встановити добрий контакт з цілою групою носіїв пісенного фольклору молодшого, середнього і навіть шкільного віку. Особливо вразило поставилися до записування пісень:

Циківська Галина Іванівна, 1962 р. н. (наступного дня вона повинна скласти вступний екзамен в Івано-Франківському медінституті, а співала до 19 год. вечора).

Циківська Надія Іванівна, 1965 р. н., Циківська Надія Дмитрівна, 1966 р. н., Глубицька Вікторія Григорівна, 1964 р. н., Климович Лариса Николаївна, 1967 р. н., Циківська Марія Гнатівна, 1938 р. н., Циківська Олена Дмитрівна, 1942 р. н., Коцюрба Марія Дмитрівна, 1966 р. н., Климович Юстина Василівна, 1943 р. н.

Приємне враження справляють дівчатка-близнючки Циківська Люба Дмитрівна і Циківська Віра Дмитрівна, 1974 р. н., від яких почав записувати пісенний фольклор.

Взагалі цього дня зафіксував близько 40 пісень та коломийкових циклів. Сприяли цьому дві обставини: дощ (люди були вдома) і свято.

З усіма виконавцями домовився, щоб провести ще один сеанс такої роботи в неділю. Визначили й годину зустрічі – 16 год.

Увечері до господарів, у яких ми з В.Соколом ночуємо, прийшов Нестерук Федір Іванович, який славиться в селі мало не найкращим знавцем пісенного фольклору та інструментальної музики. Записали від нього та двох жінок ще декілька пісень. Він особливо любить коломийкові мелодії,

має добру пам'ять. Дуже акуратний, хоча майже повністю втратив зір і зовсім не може читати. Знає добре колядки і щедрівки тощо. Домовився з ним про те, що наступного дня запишу від нього гру на скосівці та сопілці.

Закінчили працювати з В.Соколом о 12 год. 10 хв. ночі.

Цього ж дня записав також пару переказів про письменника Антона Могилянського, зокрема про обставини його трагічної смерті.

* * *

3 серпня 1984 р.

Ще раз сфотографував могилу А.Могилянського. Розшукав і сфотографував могилу Олександра Руденського, з яким, за переказами, дружив А.Могилянський. Зробив також кілька знімків будинків, характерних для цього села. Фотографував і місце біля Першого млина, де, за деякими переказами, загинув А.Могилянський. Але інші старожити твердять, що це сталося не там, а напроти церкви. Отже, треба ще уточнити і сфотографувати те місце, яке буде більш певним. Зробив також фотографії музиканта і співака Нестерука Федора Івановича, 1926 р. н., із скосівкою та родини співаків:

Паньківа Дмитра Григоровича, 1915 р. н., його дружини Паньків Анастасії Михайлівни, 1922 р. н., та її двох синоків: Юрія (немовлятка) і Дмитра (4-річного). Від цих людей записав сьогодні 45 пісень та коломийкових циклів. Серед них чи не найцікавіші колядки та щедрівки, окремі жартовливі пісні та коломийки про роботу "на віжені" (на жнивях) у Тернопільщині.

Соکیل В.В. записував пісні від працівників лікарні. Говорить, що дуже приємне враження справила на нього Климович Васирина Григорівна, 1924 р. н., неписьменна, але дуже добру має пам'ять. Від 94-річної жінки Квич Ганни Яківни, 1890 р. н., занотував 7 пісень. А загалом зафіксував понад три десятки пісень та коломийкових циклів.

Уже близько двох десятків людей різного віку заявили, що вони належать до бойків. Багато спільних рис з Бойківщиною спостерігається у давньому і новому будівництві (спосіб з'єднання дерев на вуглах, форма дахів, забудова стін "у стовпки"), у вишивках, у найпоширеніших народних піснях, у способах вимови імен (Митер, Настася, Парая) та іншому, що побутує у мешканців Яблуньки. Чимало аналогічного є також у топонімах (Чертіж, Сигланки, Зруб, Рубань, Заріпок, Лази та ін. Див. мікротопонімічний опис).

Вечері прийшов до господаря, де ми живемо, Нестерука Федора Івановича, 1926 р. н., і В.Соکیل записував від нього коломийки.

* * *

4 серпня 1984 р.

Цей день вирішили присвятити записам народної творчості у с. Гута Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. Виїхали з В.Соколом туди о 10-й год. ранку автобусом "Івано-Франківськ - Гута". З Яблуньки до згаданого села їхали трохи більше години. В автобусі запитали людей як виникло село Пороги, чому його так названо. Місцевий селянин Фуфалько Василь Дмитрович почав розповідати переказ про те, як під час боротьби з татарами люди тут влаштували з дерева великі укріплення - пороги. Але говорив про це захоплено і справді талановито. Десь у понеділок треба буде поїхати до Порогів і записати цей переказ і інші його розповіді, бо в автобусі не було на це зовсім часу.

У Гуті зійшли ми з В.Соколом на початку (північному) села, почали, як звичайно, розпитувати людей про кращих носіїв фольклору та можливих інформаторів для опрацювання мікротопонімічного опису села. Я зайшов до приміщення сільської Ради і повідомив про мету нашого приїзду, показав довідку, видану Правлінням Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури про те, що нам доручається розшукувати

і записувати та фотографувати фольклорні та етнографічні матеріали на території Карпат і Прикарпаття.

Після того В.Соکیل пішов у Верхній Кінець села, а я залишився в Нижньому. Записав від старенької жінки 14 пісень та коломийкових циклів, зафотографував будинок культури та українізований костел, споруджені десь у 1933-34 рр., кілька хат з цікавими архітектурними формами, весільний коровай (за місцевою термінологією "коровай") та так звану трійцю до нього, точніше до весільного хліба. Водночас занотував етнографічну інформацію про це. Від групи чоловіків, які зібралися до молодого, щоб через деякий час їхати з ним до нареченої аж на другий кінець області - в Городенку, почав записувати відомості про мікротопонімічний словник. Продовжував опрацювати цей опис Гути і пізніше, фактично протягом усього дня. І тут зустрів чимало топонімів, які цілком аналогічні до тих, що є в центральній частині Бойківщини (напр., Обіч, Облаз, Чертіж, Погар, Ростокі, Лопушна, Комарники, Перенизь, Поляна, Храбустова, Межертки, Кінський та ін.). Цікаво, що й тут гірську стежку в лісі чи на полонині називають Чемпаш.

Великою приємністю для мене стала робота з гуртом діточок 1972-77 рр. народження (Клим Лілією Гнатівною, 1977 р. н., Штерцель Олександром Івановичем, 1972 р. н., Штерцель Іваном Івановичем, 1977 р. н., Веркальцем Дмитром Мироновичем, 1974 р. н., та ін.), від яких записано понад три десятки зразків пісенної культури. Та справжнім феноменом виявилася Клим Лілія Гнатівна, яка наспівала для запису на магнітофонній стрічці десь два десятки пісень, в тому числі і суто дитячих, і для дорослих, і навіть колядок. Перед відходом сфотографував цих маленьких співаків.

Загалом цього дня мені вдалося записати понад 40 пісень, а В.Соколу - 20.

О 9 год. 15 хв. сіли в автобус, поїхали до Старої Гути, а звідси тим же транспортом повернулися через Пороги до Яблуньки.

* * *

5 серпня 1984 р.

Весь день з В.Соколом працювали у Яблуньці. Зранку пішов з групою місцевих селян на місце, де загинув письменник Антін Могилянський і сфотографував його (за місцевою назвою "біля Рудички"). На щастя, вдалося зустрінути людей, які добре знали, де це сталося і допомогли уточнити. Отже, А.Могилянський закінчив життя не біля так званого Першого млина, а значно ближче до центру села. Сьогодні тут, біля дороги, росте кілька верб.

Потім фотографував жінок, від яких В.Соکیل записував усну народну творчість. Упоравшись з цією справою, перейшов під ліс (північно-західний край села), де живе родина Бойчук Ганни Іванівни, 1933 р. н., і від неї і її сусідів записав 17 народних пісень та колядок. Вони ж повідомили мені, що поруч живе бабуся, яка знає цікаві народні пісні, але оскільки ще кількома днями раніше обіцяв прийти і записати народні пісні від Циківської Марії Гнатівни та її родичів і сусідок, вирішив попрацювати з старенькою іншого дня. Дуже приємно було пізнати сина Бойчук Ганни Іванівни - Василя. Він працює робітником, але багато читає, збирає особисту бібліотечку, найбільше цікавиться історичною белетристикою.

Від сьомої години вечора до 12-ї ночі записував пісні від Циківської Марії Гнатівни, 1938 р. н., та її родичів. Тут, у селі, особливо багато знають колядок і щедрівок, цікавих поколядей і віншівок. Отже, треба пошукати за носіями цього виду народної творчості і зафіксувати все, що лише вдасться. Колядують тут і ті зразки, які ще колись, майже 150 років тому у цих околицях записував Іван Вагилевич. Між іншим, і колядку "Коли не було з нащада світа" тільки з ледь зміненням початком "Ой як то було із преждевіка", що вважається у нашій фольклористиці найдавнішою взагалі.

Всього цього дня мені вдалося записати 31 пісню, а В.Соколу – 40.

У діалекті дедалі більше спостерігаємо спільних рис з Центральною Бойківщиною. Для прикладу наведу хоча б такі слова:

Бой-є = так

Чемпаш = стежина в лісі або на полонині

Пріспа = призьба

Півка = запаска

Ву́ставки = вишита вставка на жіночих рукавах (у́ставок)

Вршенице = острівка з сіном,

Вішук = // - //

Дра́гарь = сволок

Плені́ця = дерево розрізане навпіл вздовж

Нанашко = хресний батько

Стрик = батьків брат

Вуйко = мамин брат

Вуйна = його дружина

Цікаву дражнилку занотував В.Сокіл:

Іван-Подолян по долині косить,

Його жінка полька

Наварила, напекла

Та й до бойка віднесла.

Дещо іншу, але цього ж змісту дражнилку говорить і наша господиня, в якій ми живемо зараз, Лукан Анастасія Ільківна, 1911 р. н.:

Іван-Подолян по долині косить,

Його жінка полька

Наварила, напекла – Годувала бойка.

***

6 серпня 1984 р.

Зранку і довечора була гарна сонячна погода. Люди, навіть пенсіонери, працювали на сінокосах. Вдома важко було кого-небудь застати, а ще важче вести записи. Хто не був у полі, той готував їжу і сам вибирався туди. Та все-таки дещо зроблено.

Розмовляв з учителькою української мови і літератури Марією Петрівною Савицькою про А.Моги́льницького. Вона розказала, як школа і місцеві селяни готувались встановити на місці трагічної смерті письменника пам'ятник, однак з цього нічого не вийшло. Переказувала ті ж факти, що їх записано від інших місцевих старожилів, як А.Моги́льницький з Бабчого, де був на парохії перед смертю, їхав через Яблуньку до Порогів на якийсь храмовий свято і тут впав і забився. Щоб прочитати поему "Скит Манявський" ця вчителька спеціально їздила до Солотвин. Там, у школі, є краєзнавчий музей, а в ньому куточок, присвячений А.Моги́льницькому.

Говорив я з нею і про доцільність зібрати й опрацювати словник мови с. Яблуньки. Вона погодилась з думкою про те, що це потрібна справа для діалектологічної науки і казала, що підготує таку працю й перешле до інституту мовознавства АН УРСР. Та чи вистачить сили волі, побачимо.

На околиці села, під лісом, група чоловіків працювала на вантаженні та вивезенні дерева. Від них записав три зразки (з варіантами більше) трудових погукувань лісорубів та фірманів.

Здається, що натрапив на цікаву виконавицю колядок і щедрівок та іншого пісенного фольклору – Битківську Василіну. Каже, що знає може з півсотні колядок та щедрівок. Сьогодні записав від неї тільки три, бо спішила йти в поле до сіна. Домовився, що ввечорами та у святкові дні вона виспіває для магнітофонного запису свій репертуар колядок та щедрівок, а також пісень інших жанрів.

Потім записував дещо з дитячого фольклору у Яблуньці та зафіксував кілька пісень від дорослих. З ними теж домовився продовжити записи пізніше.

В.Сокіл сьогодні записав у Яблуньці понад 20 пісень. Приблизно стільки ж назбирається їх за весь день і в мене.

Сфотографував вантаження дров на віз, куток села з видом на гору Турівку та вид на гору Погар.

Ввечері ще пробував зв'язатися по телефону з Р.Кирчівим у Львові, але знову невдало. Ніхто не знімав телефонної трубки.

Завтра вирішили зробити автобусну мандрівку до Скита Манявського. В.Сокіл ще там не був взагалі, а я бачив його тільки зимою.

***

7 серпня 1984 р.

Від 8-ї год. ранку до 9-ї В.Сокіл повторно записував кілька пісень, які попереднього дня випадково стер на магнітофонній стрічці. О 9-й год. принагідною автомашинною доїхали до Солотвина. Там розшукали директора місцевого краєзнавчого музею і подивились матеріали, присвячені А.Моги́льницькому та М.Яцківу. В музеї йде ремонт, але експонати знаходяться в жахливому стані. Все присипано порохами. Лежать стенди будь-як поскладані на підлогах, нічим не накриті, і це в умовах заміни підлоги, подекуди й тинькування стін. У приміщенні жахлива вологість, на паперових матеріалах, а їх більшість, утворилася маса пліснявих плям. Жаль було оглядати матеріали, які з такою любов'ю зібрав колись ентузіаст Фединко, а зараз все це потрапило до байдужих рук і нищиться. Недарма прямо на вулиці жінки, яких ми запитали хто завідує музеєм, сказали, махнувши рукою, що там і третини не залишилося з того, що було зібрано колись. І справді людина, яка нам відчинила двері, абсолютно не орієнтується в експозиції, не знає ні території, ні культури краю. Ми з Василем Соколом перебрали обережно стенди, витерли від порохів та плям плісняви експонати, присвячені А.Моги́льницькому і М.Яцкову. Я їх сфотографував як документи про вшанування пам'яті письменників.

З пригніченим настроєм залишили ми цей осередок культури. Я таки не стримався і сказав особі з музейним ключем, що експонати треба на час ремонту поскладати акуратніше, понакривати їх, бо пізніше доведеться багато праці і коштів затратити на їх реставрацію.

Принагідною автомашинною до Солотвина приїхали в с. Марнову, а звідси автобусом до Маняви. Почали оглядати Скит Манявський. Раптом прибігла дуже схвильована селянка і просить нас допомогти їй витягнути молоду корівчину, яка проломалася і впала в скриню прогнилого старого мостика, що стоїть поруч з новим. Ми, звичайно, пішли й допомогли витягнути тваринку. Для цього довелося обв'язати її попід животом верстами і шнурами, зверху укріпити їх на достатньо міцній жердині і так підняти й поставити на землю.

Потім з В.Соколом пішли до Блаженного Камня, оглянули експозицію історико-культурного заповідника. Я зробив кільканадцять фотографій Скиту та стенда, присвяченого тим діячам культури, які писали про нього (І.Франкові, І.Вагилевичеві, А.Моги́льницькому, Целевичеві, В.Грабовецькому, Феданкові).

Уже за територією заповідника зустріли господиню, корівку якої витягали з-під старого моста, а з нею – її батька чи свекра. Вони чекали на нас, щоб почастувати горілкою та доброю закускою. Не хотіла вірити, що жоден з нас взагалі не п'є горілки. Мабуть, з такою недовірою вона і залишилась. За такою розмовою підійшли до головної шосейної дороги, там попрощався я з В.Соколом, який поїхав додому на Сколівщину, а сам пішов до с. Маняви записувати усну народну творчість. Зустрівся з людьми (переважно це були родичі жінки, яка мала згадану неприємну пригоду з коровою), що знала і колядки, і пісні. Записав від них 11 зразків поетичної творчості, а також кільканадцять дитячих лічилок, дражнілок, віршиків та загадок. Правда, є між ними і твори літературного походження.

Знову принагідним автобусом виїхав до Солотвини, а звідси рейсовим "Богородчани - Гута" – до Яблуньки.

Тут думав продовжити записи колядок від Битківської

Василини, але в неї захворів чоловік, і робити це було практично неможливо.

Нарешті вдалося поговорити по телефону з Р.Кирчівом. Справа про мій перехід на роботу до Львівського відділення ІМФЕ АН УРСР ще не вирішена. Він старається заспокоювати мене, що все буде добре. Запитував коли буду у Львові. Я відповів, що десь в кінці серпня. Р.Кирчів радив зайти до нього, передавав вітання В.Соколові, цікавився новинками нашої збирацької роботи тощо.

Сьогодні в Маняві від Струтинського Дмитра Андрійовича записав я три досить цікаві перекази про село Маняву, про Скит, про булаву Виговського.

***

8 серпня 1984 р.

День видався досить плідним для моєї роботи. Записав усього 66 пісень та коломийкових циклів. Ранком працював за рікою на Горбах. Цинівська Василина наспівала 11 пісень, серед них пару рідкісних колядок. Потім на полі зустрівся з Поною Параскою, яка разом з іншими колгоспницями брала льон і домивився, що десь в обідню перерву або після роботи вона проспівала цікавіші пісні з тих, які знає. А знає, як говорять люди, чимало. І, бачу, сама до певної міри зацікавлена в тому, щоб її спів був зафіксований.

Пішком перейшов з Горбів через Кулішівку і Горішній кінець села, зробив декілька фотографій (будівлі, пейзажі, зразки металевого оздоблення воріт тощо). Вирішив цього дня пошукати за носями пісенного фольклору у селі Погорах. Уже на початку села натрапив на жінок, які люблять співати, і дещо позаписував від них. Першою почала записувати свій репертуар Хребтюк Євдокія Іванівна, 1944 р. н. Потім перейшли ми з нею до її сусідок і ще від них дещо почерпнуто. Та найцікавішою виявилася Винник Палага Іванівна, яка знає безліч коломийок, чимало пісень та колядок, хоч сама вона неписьменна. Дуже добре було б ще хоча один-два сеанси запису провести з цією людиною з Порогів. Приніс я 32 пісні.

Радо сприяє моїм записам Лукан Анастасія Ільківна, 1911 р. н., в якій на час експедиції я найняв кімнатку. Вона покликала до хати своїх знайомих, і ті співали майже до другої години ночі.

***

9 серпня 1984 р.

Ранком десь о 9-й год. виїхав до Богородчан, щоби звідси добратись у село Лесівку, де народився письменник Михайло Яцків. Однак автобус прибув до Богородчан досить пізно. В Лесівку можна було їхати вже хіба після обіду. А в такому випадку у мене не буде часу на те, щоби там попрацювати і над записами фольклору, і познайомитись з рідними місцями М.Яцківа. Через те поїхав до Івано-Франківська. Придбав газети з ювілейними матеріалами, присвяченими 150-річчю з дня народження Юрія Федьковича. Хотів поговорити з місцевим краєзнавцем Петром Арсеничем, але він тепер у відпустці і виїхав до Києва.

Не без труднощів повернувся назад до Яблуньки. Людей на автобусних станціях дуже багато. Ледве вліз в автобус в Івано-Франківську, а потім у Богородчанах.

Після приїзду записував пісні та колядки від згадуваної раніше Битківської Василини Іванівни, 1922 р. н. Жінка знає багато, має добру пам'ять, в т. ч. й музичну, але через складні домашні умови (хворий чоловік, лікується внучка Оксана, дочка і зять на роботі) та ще й сінокоси вона навіть не кожного дня може знайти годину часу, щоб поспівати для запису.

Її пісні і колядки відзначаються повнотою, чіткою мелодією і строфічною будовою. Відхилення досі траплялися в неї може тільки 2-3 рази.

І вона, і інші виконавці колядок розповідають про те, яку боротьбу тут вели окремі представники духовенства проти світських колядок, називаючи їх балвинськими. Цей термін зберігся й досі побутує серед людей.

***

10 серпня 1984 р.

Далі гарна сонячна погода. Основна маса людей старається використати кожну хвилину для заготівлі сіна. Вдома хіба старші віком люди, які не мають сили працювати на сінокосах, та матері чи бабусі з немовлятами. Пора для записів фольклору дуже несприятлива. Але в мене відпустка одна і треба її використати якнайраціональніше, тим більше, що й здоров'я поволи псується і хтозна скільки ще зможу займатися народною творчістю, її збиранням.

Сьогодні вранці вибрався на перехрестя у Яблуньці, маючи намір поїхати або в Кричку, або до Бугрівки (куди швидше трапляється транспорт). Підвіз мене яблунецький водій Іван Федорович Нестерук, який їхав до Крички вантажною автомашиною за сіном. Цікавий, допитливий хлопчина, ширий і доброзичливий.

У Кричці я зайшов до сільради, щоби повідомити голову виконавчого комітету про мету мого приїзду. Він уже знав про роботу нашої експедиції в Яблуньці, так що й документів не потрібно було представляти (зрештою, експедиційне посвідчення я забув взяти з собою, залишив на квартирі).

По дорозі розпитав зустрічних людей про носіїв пісенного фольклору і якраз натрапив на Глушак Юстину Ільківну, 1934 р. н., про яку мені розповідали ще в Яблуньці. Вона вертала з місцевого відділення зв'язку (пошти) додому і я, звичайно, пішов, щоби записати від неї кращі зразки народно-пісенної творчості. Жінка знає чимало, особливо багато співає коломийок. До неї прийшла ще сусідка. Декілька гарних пісеньок та віршиків записав і від її внучки – Белей Галини Василівни, 1974 р. н. Співала дещо і мати цієї дівчинки, дочка Глушак Ю.І. Всі вони дуже прихильно поставилися до моєї роботи і наспівали понад 40 пісень та коломийкових циклів.

Декілька зразків дитячого фольклору записав ще в центрі села. Їх наспівали та розказали дівчатка з місцевого дитячого садочку. Вихователька шкодувала, що якраз сьогодні були відсутні ті діточки, які для запису найбільше надавалися.

Ю.І.Глушак не випустила мене з хати, поки я не погодився пообідати. Хоча, щиро кажучи, я був би велів залишитися без цього, щоби пройшло загострення мого шлунка, яке в останні дні відчутно заважає нормально працювати.

В центрі села шукав я за Дмитерко Мартою, яка знає багато пісень, але її не було вдома. Співала її дочка, переважно коломийкові мелодії. Куплетів пам'ятає багато, виконує їх впевнено, не забуваючись, цілими в'язками. Занотував від неї і дещо з колядок.

Біля церкви зустрів старшу жінку, і вона проспівала в хаті дві колядки, в тому числі одну рідкісну, якої не могли виконати попередні носії фольклору. Але тут не обійшлося без невеличкої пригоди. Місцевий ветеран війни, побачивши, що я фотографував стареньку дерев'яну церкву, яка спочатку була в Скиті Манявському, звідси потрапила до Солотвина, а вже потім перекочувала до Крички, вирішив перевірити хто я такий і чим займаюся. Тільки я розклав магнітофон і приготувався записувати колядки від згаданої старенької жінки, як він, Дронів Михайло Лук'янович, 1923 р. н., заходить до хати. При ньому жінка явно не мала бажання співати. Я зрозумів це, хоча не знав ще мети його приходу. Запропонував йому дещо заспівати, пояснивши перед тим, хто я і яка мета мого приїзду в село. Він тоді й признався, чого зайшов до хати. Пісень майже не знав, а декілька коломийок таки проспівав. Після того пішов собі, а я записав дві згадані в нас колядки.

Селяни усвідомлено говорять, що належать до бойків. Окремі кажуть, що вони і не зовсім бойки, і не цілком гудули, а є перехідною групою від одних до других. У Кричці, між іншим, у місцевому діалекті активно побутують багато тих же специфічних слів, що й у Центральній та Західній Бойківщині, зокрема:

Ріпа – картопля,
дуди – манжети,

в'уставки – уставки,
прителєпати – прийти,
обшивка – стоячий ковнір,
кóвтчки – серезжки,
обрúчка – перстень,
пацьóрки – бісер,
воло́ки – волоки,
га́чник – шнур для підперізування в штанах з домотка-ного білого полотна та інші.

За час перебування в селі сфотографував десь три чи чотири нові житлові будинки, їх архітектурні деталі. Зафіксував на фотоплівку і окремі хати давнішого часу, металеві ворота та місцевого будівельника Белея Миколу Івановича, 1951 р. н., з сином Миколою, 1975 р. н. Він працював деякий час на Буковині і тепер у своїй практиці оздоблення будинків застосовує дещо власне з тих форм, які можна побачити в Чернівецькій обл.

Занотував я і пару цікавих переказів з історії села. На особливу увагу заслуговує той, де розповідається про хлопчину, якого спіймали татари і примусили вести їх до місця, де заховалися наші люди. Юнак підвів їх до краю крутого схилу, за яким починалася прямовисна скеля. Задні татари стали натискати на передніх, а відважний хлопчина крикнув: “Ге, оде наші люди?” – і стрибнув униз. Із скелі позиралося чимало ворогів. На жаль, імені його людська пам'ять не зберегла.

Загальний підсумок цього дня – 66 записаних пісень і коломийкових циклів, пару переказів та декілька фотографій.

* * *

11 серпня 1984 р.

Працював у селах Луквиця і Богрівка. Вранці з Яблуньки виїхав автобусом до Луквиці. Ще по дорозі розпитав, хто любить співати в селі. Назвали мені Жупанську Ганну Іванівну, 1921 р. н., і я зійшов з автобуса на першій зупинці, що на початку села. Почав говорити із цією жінкою про мету мого приїзду, а на це якраз заходить до хати її сусідка Андрусів Магдалина Степанівна, 1912 р. н. Ця відразу ж запропонувала іти нам всім до Красій Ганни Петрівни, 1944 р. н. І не дарма. Між ними Красій Г.П. справді найобдарованіша співачка. Порівняно молода, але знає багато традиційних народних пісень і співає досить приємним голосом.

Записав від цих трьох жінок дев'ять пісень та коломийкових циклів. На більше не було часу, бо всі вони поспішали “вбирати молоду”, навіть не одну, а двох. Домовився з Красій Г.П. та іншими її сусідками про те, щоб прийхати завтра і продовжити записи.

Від них вирішив вертати пішки до сусіднього села Богрівки. Фотографував металеві ворота і запитав господиню чи вона не знає когось із сусідів, що люблять співати. Вона назвала Романів Ганну Андріївну, 1930 р. н. Зайшов до хати і розказую господареві про мету цих несподіваних відвідин. Його дружина була в іншій кімнаті і чула нашу розмову, вийшла, ще дещо уточнила і почала співати. Пощастило й з нею. Добра пам'ять, відносна музична обдарованість, приємний голос, усвідомлення потреби фіксації народної творчості – тільки частина шляхетних рис цієї жінки. Записав я від неї 81 пісню та коломийкові цикли. Сама ж запропонувала, що завтра разом з Красій Г.П. та іншими продовжить співати. В ході розмови вирішили, щоб поспробувати записати все традиційне весілля. Якщо це вдасться (залежить від того, чи пам'ятають жінки весь цикл ладканок), то, безперечно, такий запис істотно збагатить нагромаджені в цій околиці фольклорні матеріали.

У Богрівці записав мало. Один переказ про заснування села та одинадцять пісень і коломийкових циклів.

Увечері в Яблуньці продовжив записи пісень від Битківської Василяни, Нестерука Федора та інших. Разом зібрав від них 11 зразків народно-пісенної творчості. Закінчив цю роботу о 2-й год. ночі.

* * *

12 серпня 1984 р.

З домовленості про записи пісенного фольклору у с. Луквиця не вийшло нічого: головна співачка Красій Ганна Петрівна всю ніч провела на весіллі і щойно перед моїм приїздом повернулася до хати. Я застав її дуже втомленою і, певна річ, не пробував уже навіть говорити про те, щоб записувати від неї весь цикл весільних ладканок. Така справа потребує свіжих сил і свіжої пам'яті. То ж відразу повернувся автобусом до Яблуньки. Тут думав записати дещо від Пони Параски, але її не було вдома. Сусідська дівчина сказала мені, що вона поїхала до Івано-Франківська.

Пішком перейшов з Яблуньки до Порогів і там на пасовищі, яке називають Долнами, побачив чималий гурт пастухів і пастушок різного віку. Вирішив тут же на полі дещо записати від них. Занотував від дівчинки Журавської Людмили з села Улянівки Красилівського р-ну Хмельницької обл. розповідь про дитячу гру “Хованка” з лічилками.

А от із жінками старшого віку, яких тут було більше десяти, довелося говорити довше, застосовуючи набутий протягом років досвід, поки вони почали співати для запису: одна другої соромиться. Врешті знайшлася сміливіша і стала співати коломийки, а потім за нею інші зробили те ж. Записав від них і пару колядок тощо. Там же від дітей занотував дещо із дражнилок та пісень.

Зробив фотографії гурту жінок, які колядують перед магнітофоном, а також найменших інформаторів безпосередньо на пасовищі. Ще, йдучи туди, сфотографував пейзажі з видами на гору Погар (з Козенючкою¹), на р. Бистриця Солотвинська, на с. Богрівка, а під час повернення – вид на с. Пороги (кусок дороги на першому плані трохи праворуч і далі чотири островки з сіном).

Цікаві думки про спів у с. Яблуньці висловила в розмові зі мною одна з місцевих жінок. “Колись, – каже вона, – у нас дуже багато співали. І то ще було за мого дитинства (їй приблизно 50 років) і дівочтва, хоч то були важкі часи. З кожного кутка села чути було вечорами спів. А пастухи то вже від ранку й до обіду, а пополудні також не переставали співати. Настане свято чи неділя, то й музику чути: там скрипка, а там сопілка, хоч і біда була. А тепер пастуха не чути, на вулиці пісні теж майже ніхто не співає. Якось то все поміннялося”.

Тільки прийшов я до господарів, у яких найняв кімнатку на час роботи експедиції, як почалася злива. Перед тим дощ тільки моросив.

Оскільки вже дуже мало зустрічається пісень, яких би я тут не записав разом з В.Соколом, вирішив завтра вранці виїхати до Веренчанки, залишити магнітофонні стрічки та фотоплівки з нагромадженими матеріалами. Разом з тим необхідно буде взяти там ще трохи грошей із своїх заощаджень (запаси вже вечерпуються тут) і з найнеобхіднішим обладнанням (двома магнітофонами та фотоапаратом) поїхати в Косівський та Верховинський р-ни Івано-Франківської обл. по тих селах, де працювала експедиція 1940 р. і вела фольклорні записи, окремі матеріали з яких просив уточнити О.А.Правдюк. При цьому постараюсь позачисувати і сам дещо з пісенного та оповідного фольклору, в тому числі дитячого. Якщо встигну, то після цього ще хоч на тиждень поїду в південну частину Самбірського р-ну на Львівщині.

Вечері поприходили до господарів, у яких я зупинився, сусіді Нестерук Федір Іванович, 1926 р. н., і Битківська Василяна з внучкою Оксаною. Знали вони, що я вранці вибираюсь геть, і співали з піднесенням. Лише Нестерук Ф.І. наспівав 26 пісень та великих коломийкових циклів, дуже

¹Одна з жінок у Яблуньці розповідала, що ще дівчатком ходила в Козенючці до того місця, де є вхід до підземелля, начебто зв'язаного аж з Манявою. Та на схилі гори є вирубаний у скелі отвір, що ніби є початком цього підземного ходу.

цікавих і оригінальних, на жаль, майже всі на одну мелодію. Близько двох десятків пісень та значну кількість коломийок записав того вечора від Битківської Василіни, її внучки і Лукан Анастасії Ільківни. Між ними є й твори, які мені доводиться слухати і записувати вперше.

Працювали знову до другої години ночі.

За цілий день записав, таким чином, 60 пісень та коломийкових циклів. А всього у Калуському і Богородчанському р-нах в кінці липня і протягом першої декади серпня зібрав 527 пісень та коломийкових циклів, дещо з легенд і переказів, два мікротопонімічні описи сіл Яблуньки і Гутти тощо.

* * *

13 серпня 1984 р.

Встав о 6-й год. ранку, швидко зібрався і вийшов тихо, щоб не будити господарів (за квартиру заплатив їм увечері ще, теж і за часткове харчування – кілька сніданків і вечері, обідав у сільській їдальні – разом 35 крб. Автобусом “Кричка - Івано-Франківськ” доїхав до Івано-Франківська. Встиг придбати квиток на потяг “Мінськ - Чернівці” і о 13-й год. 5 хв. дня вже був у Чернівцях. Свої речі залишив у камері схову, а сам вирішив відвідати доцента Чернівецького державного університету М.І.Юрійчука, дізнатися чи не має він яких претензій до моїх тез “Ю.Федькович в усній народній творчості”, підготовлених до друку у збірнику, присвяченому 150-річчю з дня народження буковинського письменника. Цікавило мене й те, як складає вступні екзамени мій кращій учень з цьогорічного випуску Костик Василь Васильович, що вирішив навчатися на відділенні української мови і літератури філологічного факультету Чернівецького університету. Та, на жаль, не застав я М.Юрійчука вдома. Його дружина повідомила, що він перебуває в лікарні, а коли я сказав, що хочу його провідати, вона радила зробити це в інший день, бо сьогодні там не приймають взагалі.

Мав ще дві вільні години і використав їх, щоб придбати порожні магнітофонні катушки для 270-метрової стрічки до “Романтика - 304”. Знайшов їх аж в універмазі “Рязань”. Цілоком несподівано застав там у вільній продажі й самі магнітофонні стрічки відповідного типу і довжини. Та не мав уже такого запасу грошей, щоб взяти необхідну кількість. Знайома працівниця обласного архіву мала при собі тільки 15 крб. Їх позичила мені, і я купив чотири касети.

Відвідав фольклориста А.Яківчука, обмінялись інформацією про виконану роботу протягом останнього місяця. Він гарно відгукувався про відзначення ювілею Юрія Федьковича, про новий пам'ятник письменникові біля його хати (тепер музею) в Путилі (автор погруддя В.Бородий) тощо.

О 18-й год. 14 хв. поїздом “Чернівці - Тернопіль” приїхав до Веречанки. По дорозі ще у вагоні підійшли до мене цьогорічні випускники і розповідали де хто з них влаштувався, чи має намір піти.

У Веречанці чекала на мене добра купка газет, журналів та кореспонденції. За переглядом цих матеріалів минув вечір. У місцевій періодиці надруковано дещо з моїх матеріалів до ювілею Ю.Федьковича. У “Молодому буковинці” за 22 липня 1984 р. дещо скорочену статтю “Думи поета – думи народу”. (Юрій Федькович у бойківському фольклорі); у “Радянському житті” (Кіцмань за 8 серпня ц. р. – “Дзвенять струни його цитри” (теж значно обскубану) та “Федькович і Заставитщина” у “Прапорі Перемоги” за 7 серпня, підписане анонімом Г.Бабій.

Підготував найнеобхідніші речі, які треба взяти з собою для дальшої роботи над збором фольклору у Косівському та Верховинському р-нах на Івано-Франківщині.

* * *

14 серпня 1984 р.

Спочатку зайшов до місцевого майстра, щоб полагодити магнітофон “Hitachi”, який стукотів під час запису. Неполадка виявилась, на щастя, незначною, і це не забрало

багато часу. Але в школі завуч попросила оновити в історичному навчальному кабінеті виставку літератури, бо 15 серпня має бути так званий об'їзд і оглядатимуть приміщення та обладнання, визначаючи як хто підготувався до нового навчального року. Стратив тут біля трьох годин і виїхати з Веречанки зміг шойно о 12 год. 38 хв. поїздом до Чернівців. Тут зайшов до архіву, повернув позичені гроші, в універмазі ще купив пару магнітофонних стрічок (більше вже не було). Тоді поїздом “Чернівці - Івано-Франківськ” о 16 год. 12 хв. виїхав до Заболотова. Звідси, за сприянням працівниці автостанції, ледве втиснувся до автобуса “Львів - Вижиця” і, як влучно висловився його водій, “хіба на одній нозі”, бо другу не так просто було десь нормально опустити на підлогу, доїхав до Косова. На ночівлю зупинився в готелі і продовжую оці щоденникові нотатки.

По дорозі до Чернівців дізнався, що якийсь молодий священник у Суховерхові найняв малярів для переформлення церкви, а там же іконостас з Кіцмані, який малював найвизначніший буковинський художник Микола Івасюк. Визначна пам'ятка може бути втрачена назавжди, тому зайшов до Чернівецької картинної галереї і повідомив про це завідувачку. Вона, здається, справді зацікавлена в тому, щоб придбати щось з творів М.Івасюка. Та чи вистачить у неї оперативності, а, може, й усвідомлення вартості згаданих творів, щоб їх врятувати, покаже найближчий час. На всякий випадок заходив я і до відділу охорони пам'яток історії та культури при Чернівецькому краєзнавчому музеї. На жаль, Чорний В., завідувач відділом, у відпустці. Я розповів про згадану справу співробітницю відділу Бродовий. Вона обіцяла зайти до Чорного додому і повідомити його. Правда, спочатку намагались просто позбутися мене, відправивши до відділу атеїзму, бо, мовляв, “усі церковні мистецькі пам'ятки там на обліку”. Боюся, щоб хтось із малярів не зішкрабав взагалі того, що створив М.Івасюк, бо тоді вже нічний віртуоз не відновить знищеного.

* * *

15 серпня 1984 р.

З Косова раненько автобусом виїхав до с. Річки. Тут від трьох Танюків у 1940 р. Майборода (композитор) записував народні пісні. У сільраді мені не могли нічого сказати про цих людей. Пішов розпитувати місцевих старожилів. Уже 3-я людина, до якої я звернувся, назвала мені сестру одного з тодішніх хлопців, від яких зафіксував Майборода народні пісні. А там уже все було легше. Встановив усіх трьох, їх повні імена та по батькові, роки народження, місця праці після війни та інші біографічні відомості.

З Річки перебрався до с. Соколівки, зайшов до голови сільради, вона направила мене до директора будинку культури, якого вважала одним із тих людей, від яких згаданий композитор записував фольклор. Однак це виявилось помилкою. Насправді Майборода зафіксував тоді дещо не від Петричука Михайла Івановича, а від його рідної сестри Марії, 1923 р. н. Та розмова із директором будинку культури була дуже корисною. Він допоміг встановити всіх осіб, з якими в 1940 р. працював Майборода, повідомив найнеобхідніші біографічні відомості, бо добре знає людей рідного села. Однак найціннішою була зустріч із Ключуком Миколою Васильовичем, 1919 р. н. Власне від нього, як активного учасника художньої самодіяльності згадуваний композитор записував народні пісні. Ключук М.В. поділився короткими, але змістовними спогадами і про це, і про те, як він у складі колективу художньої самодіяльності району ще до остаточного закінчення війни їздив до Києва, як зустрічався там з Майбородою і з Олександром Довженком тощо.

На початку села Бабин Косівського р-ну зустрів цікавого дідуса, від якого не лише почерпнув найнеобхідніші подробиці про долю тих людей, які співали Майборода, а й зафіксував дещо на магнітофонну стрічку з його репертуару.

На автобусній зупинці між Соколівкою і Городом записав зразок дитячого фольклору. Був би цю роботу продо-

жив, але трапилась принагідна автомашина і я виїхав у с. Яворів для збирання інформації про Германа П.Ю. та Шкандиока П.Ю., з якими колись працював композитор Майборода. Жодного з них уже нема серед живих, а розповіли мені про їх долю близька родичка Шкандиока П.Ю.

З Яворова повернувся до Косова, розшукав Танюка Василя Федоровича, записав його розповідь про зустріч з композитором Майбородою. Пропонував я йому дещо заспівати, але він зіслався на те, що багато років уже цим не займається. Чотири пісні зафіксував я від його дружини.

Пізно ввечері повернувся я до готелю "Косів".

* * *

16 серпня 1984 р.

Поспішаю, щоб заощадити час на роботу в Самбірському р-ні на Львівщині, тому встаю рано і виїжджаю до Верховини (колишне Жаб'є). Тут влаштувався на нічліг у готелі "Черемош" і відразу вирішив дещо вяснити у місцевому відділі загсу. Та виявилось, що працювати в ньому розпочинають чомусь щойно о 10-й год. А я за той час записав кілька зразків пісенного фольклору від технічної працівниці будинку культури (прибиральниці).

В РАГСі по суті не зробив нічого. Завідуючої не було (у відпустці), а її заступниця настільки недалекоглядна, м'яко кажучи, що взагалі боялася щось мені сказати про людей, які мене цікавили. І то після того, як я представив їй відповідні документи, що не тільки свідчили хто я, а й підтверджували мету моєї роботи. Взагалі ця особа випадкова на такій роботі. За звичайною довідкою, як я переконався із розмов відвідувачів, селяни ходять до неї тижнями, хоча для цього потрібно не більше 10-15 хв. роботи. Я не став довго переконувати цю особу і вирішив іти безпосередньо між людей і там пошукати необхідних уточнень.

З Верховини автобусом "Верховина - Голови" поїхав до села Красноїля. Досить скоро встановив тих осіб, з якими працював композитор Майборода. Потім записав кілька цікавих пісень, в тому числі співанку-хроніку про Олексу Довбуша. Тут же сфотографував пам'ятник Т.Шевченкові, будинок читальні, у якому працював з людьми Гнат Хоткевич, новий будинок культури.

Хотілося хоч глянути й на село Голови, де протягом не одного року призбирував народну творчість місцевий вчитель Лука Гарматій. То ж поїхав і туди, а відтак того ж дня повернувся до Верховини. Ще було пару годин часу і їх використав для уточнень біографічних відомостей про людей, які співали в 1940 р. для запису Майбороді. Розшукав Сапріянчук Олену Федорівну, 1913 р. н. Але це не та жінка, якої спів фіксував згаданий композитор, хоча й має таке ж прізвище, ім'я та по батькові. Та, яка тоді співала, вже не живе.

І все-таки пошук не був даремним, бо мені вдалося записати від названої жінки декілька цікавих пісенних творів. Доцільно було б ще колись продовжити записи від цієї людини. Має добру пам'ять, досить приємний голос, жвавий темперамент і бажання співати для запису. Та оскільки я записував її спів у хаті не її власній, а в інших господарів, і це затягнулося поза північ, мусів припинити роботу. Діялося це в Кошуби Івана Матвійовича. Господарі пропонували мені ночувати в них і продовжувати записи, але наступного дня мали йти на роботу і, певна річ, я не міг позбавляти їх нормального відпочинку. Попрошався, пішов до готелю, де вже мав заплачене ще вранці місце.

Цього ж дня молода вчителька Гецко Надія Юрївна радо зобов'язалася записати необхідні біографічні відомості про Корнелюка І.І., Костенюка В.В. і Шекорика С.М., а відтак надіслати їх мені листом. Сама вона працює в Перехресному. А я дещо про цих людей занотував у Верховині, де живуть родичі Корнелюка І.І.

* * *

17 серпня 1984 р.

На цей день запланував відвідати села Кривопілля і

Криворівню. Від 7 год. 40 хв. чекав у Ільці на роздоріжжі принагідного транспорту до Кривопілля, та його не було. Не їхав через поломки і рейсовий автобус до Ворохти. Так минуло 4 год. Я змушений був звернутися за допомогою до співробітниці Верховинської санепідемстанції Стефурак Галини Петрівни, яка народилася і виросла в Кривопіллі. Вона погодилася розпитати старожилів про Плетінчук чи Плетінчука Н.І., від якого дещо записав Майборода, і надіслати ці відомості на мою адресу до Веренчанки. Окремі люди перед тим ще в Верховині говорили мені, що це начебто Плетінчук Микола (Никола) десь 1922 р. н., але його вже нема, і більше встановити чогось точнішого не вдалося.

З Ільці автобусом через Верховину переїхав до Криворівні. Тут досить швидко зібрав найнеобхіднішу інформацію про долю тих 5-ти осіб, які наспівали композиторові Майбороді дещо з гуцульських народних пісень. На жаль, ні Шинкарука Івана Юровича, ні Іванійчука (у записках Майборода – Іваничука, але такого прізвища, як мені твердило з 10 людей, у Криворівні взагалі нема) Василя Миколайовича не вдалося застати в селі, а залишатись до наступного дня я не мав можливості.

Проходячи селом до головної автобусної зупинки, що аж на початку В.Ясенова, потрапив під зливу і промок наскрізь, ледве вдалося зберегти сухими експедиційні нотатки, магнітофони, магнітофонні стрічки та фотоматеріали.

З роздоріжжя на початку В.Ясенова до м. Косова підвезли мене власною автомашиною подружжя Мирослав і Марія Гуменюки зі Львова, які відпочивають у с. Шешорях.

У Косові порівняно легко придбав квиток на автобус до Івано-Франківська, а звідси іншим доїхав перед північчю до Стрия. Кілька годин поспав у кімнаті відпочинку на залізничній станції.

* * *

18 серпня 1984 р.

О 5 год. 50 хв. ранку приміським потягом виїхав до Самбора. Думав відразу автобусом направитись у одне з сіл Самбірського р-ну і там десь найняти на час експедиційної роботи квартиру. Приїхав до Ваньовичів, відразу почав записи народних пісень, прямо на вулиці. Занотував і переказ про виникнення села та походження його назви. Потім від групи селян у хаті зафіксував ще 17 пісень, але виконання їх дуже посереднє, репертуар в основному відомий.

Всі мої спроби знайти десь квартиру для життя були невдалими, і я повернувся автобусом до міста Самбора, з бідною влаштувався на три доби в готелі. Звідси виїздитиму в південні села району для записів, а на ночівлю повертатимусь сюди. Трохи незручно, але й це добре.

З людьми у Ваньовичах дуже легко вести мову, тільки це робочий день, а погода гарна і, за винятком осіб похилого віку та окремих матерів з немовлятами, всі в полі. Знайти обдарованих виконавців наразі важко.

* * *

19 серпня 1984 р.

Неділя, але у цей день ще й свято Спаса і більшість людей зранку пішло до церкви святити яблука. Одна з жінок, про яку говорили мені, що знає традиційні пісні, навіть взагалі не захотіла через це співати, хоча й була вдома. Та поволі розшукав я декого з носіїв пісенного фольклору і записав у селі Ваньовичах три десятки народних пісень. Так минав день.

Та найприємніше трапилось під вечір, коли я вже думав навіть чи не їхати до Самбора і трохи відпочити. Випадково почав розмову із старенькою жінкою про мету могої приїзду до села і запитав чи вона не погодилася б дещо заспівати. Відповіла, що може щось і виїде з цього. Заходимо до її внучки (уже заміжньої), витягаю магнітофон і починаю запис. Жінка співає влєвно, чітко і репертуар її дуже цікавий, бойківський. У розмові встановлюю, що вона походить із села Свидник, що тепер належить до сільради

в Ластівці Турківського р-ну. Ні за голосом, ні за зовнішнім виглядом не можна було допустити, що ця людина народилася ще 1905 р. і провела нелегке життя бойківської селянки. До школи ходила тільки один рік: починалася перша світова війна, а коли вона закінчилася, то далі не було змоги вчитися. Особливо вражає пам'ять цієї жінки. Майже всі пісні, і то без жодної попередньої підготовки, вона проспівала без помилок одну за другою. Зафіксував я від неї того вечора тридцять.

Десь уже біля 22-ї год. вийшов я на дорогу, щоб їхати до Самбора на ночівлю. Простояв, зупиняючи автомашини, більше двох годин, але марно. Було, як влучно писав у своїй вірші про фольклориста Степан Пушик: всі вони мчали і жодна не зупинялась. Думав я ще з 10-15 хв. почекаати, а тоді йти до міста пішком, щоб у холоднувату ніч не поневірятись десь на вокзалі. Несподівано підходить до мене Олекса Васильович Сміляник і запропонував іти до нього й переночувати, а вранці продовжити записи від його матері, про яку згадував вище. Я погодився. Ще ввечері Сміляник Юлія Онуфрїївна попросила записати назви десятка пісень, щоб рано їх не забути, і всі зафіксувати на магнітофонну стрічку. Господарі навіть переконували відразу це робити, але я відмовився: завтра О.Сміляник і його дружина повинні раненько йти на роботу, та й двоє маленьких діточок не спатимуть.

* * *

20 серпня 1984 р.

Покладав я певні надії на понеділковий день, який вирішив в основному присвятити селу Стрільковичі. Та знову те ж саме сінокоси.

Рано записав ще 15 пісень від Сміляник Юлії Онуфрїївни, сфотографував її з внуками і правнучкою. Жінка живе біля сина Олекси і доглядає діточок.

Потім переїхав до Стрільковичів. Зайшов до голови сільради і розказав йому про мету моєї роботи, показав відповідні документи.

Далі став шукати кращих носіїв фольклору. Дуже благородно зробив місцевий селянин Степан Козопис. Довідавшись про суть моєї роботи, він прийшов за мною і провів до однієї з кращих місцевих виконавиць і знавців народних пісень Ганни Ленчак. Від неї й записав я 20 пісень. Може, було б вдалося й більше почерпнути, та прийшов захмільний, навіть добре, її чоловік і в цій обстановці працювати далі було неможливо. Жінка дуже вміло і тактовно повела з ним розмову в таке русло, яке його зрівноважило, і він став говорити про якісь буденні хатні справи, а спочатку пробував докоряти дружині за те, що вона марнує час на дурниці.

Потім я відвідав ще з півтора десятка чоловіків і жінок, про яких мені перед тим говорили, що від них можна дещо цікаве почути. Однак пильної роботи в полі практично унеможливлювали записи. Почала була співати трохи Новоцицька Настя, але й та дуже поспішала, і довелося мені йти від неї тільки з 4-ма зразками народних мелодій.

З цим і поїхав до Самбора. Заплатив ще за дві доби перебування в готелі і вирішив трохи відпочити, щоб завтра з свіжими силами продовжити роботу в якомусь іншому селі району.

* * *

21 серпня 1984 р.

Давно мріяв попрацювати в с. Недільна Старосамбірського р-ну і тому сьогодні, побачивши автобус "Самбір - Тур'є", який мав ось-ось відправитись, я без надумування сів і поїхав до села Топільниці. Звідси вже пішком кілька кілометрів пройшов до Недільної. По дорозі зробив кілька фотографій краєвидів західної частини села. Воно побудоване фактично заново. У 1951 чи 1952 рр. всіх селян було перевезено в Забузький (тепер Сокальський) р-н. Але після 1953 р. більше половини його колишніх мешканців повернулись назад у рідні гори, де хоча й гірша земля, але звичні умови життя.

Від Бебича Михайла Федоровича, 1925 р. н., записав гарний переказ про заснування села та походження його назви. Рідкісну приємність справила зустріч з Бебичем Федором Михайловичем, 1904 р. н. Серед чоловіків-носіїв народно-пісенного та оповідного фольклору таких мені за всі роки збирання усної народної творчості випадало зустрічатися мало. Бебич Ф.М. і пам'ять добру має, і дикцію, і мелодії досить точно відтворює, до того ж, з ним легко працювати. Цікаво оповідає ця людина казки і притчі. На жаль, наближався вечір і я мусів прощатися з цією людиною та його дружиною, щоб встигнути дійти пішком до села Топільниці, а звідси останнім рейсовим автобусом повернутись до Самбора на ночівлю.

Із записаних від Бебича Ф.М. матеріалів чи не найцінніші колядки для дівчат та ряд пісень на жовнірську і родинно-побутову тематику.

Він же, тобто Бебич Ф.М., говорив мені, що один із його сусідів любить розповідати казки. Можливо, колись це випаде нагода бути в цьому селі і варто б пошукати та послухати цю людину. Правда, Бебич Ф.М. твердить, що цей казкар переважно розповідає те, що десь читав у книгах.

* * *

22 серпня 1984 р.

Так воно якось уже в житті складається, що у різному співвідношенні, але практично завжди можна чекати чергування приємностей з прикрощами, зустрічей з мудрістю і безглуздям, доброзичливою ширістю і нічим невмотивованою злобистістю, духовним багатством звичайної людини і бездарною нікчемністю. Яке щастя, однак, що добра, людяності, духовної щедрості і довір'я скрізь незрівнянно більше, ніж їх антиподів. В цьому мене переконує багаторічна робота над збиранням усної народної творчості і до певної міри й минулий день.

Від ранку до 18-ї год. вечора працював у селі Цуква. Населення його досить різноманітне, але є в ньому й чимала частина корінних мешканців. Власне на таку родину носіїв пісенного фольклору мені й вказали жінки, яких я запитував відразу після виходу з автобуса. Згадували вони і медсестру дитячого садочку, яка начебто гарно співає. Спочатку це повідомлення викликало в мене бажання зайти туди і водночас поспробувати дещо зафіксувати і з дитячого фольклору. Молода жінка (згадувана медсестра) справді має приємний голос, але ні сама, ні з подругою, на жаль, не змогли майже нічого проспівати з народних пісень. Єдиним твором, який я записав від обидвох, є пісня літературного походження "Час рікою пливе" з фрагментом вірша І.Франка "Як почуєш вночі". Зовсім нічого не могли мені ні заспівати, ні розказати діточки із старшої групи. Все, що вони знали – книжного походження (і пісеньки, і віршики, і загадки, і скоромовки).

Змарнований час у дитячому садочку (потім виявилось, що мені привели дітей місцевих інтелігентів – тому й такий результат) був приємно компенсований співом місцевих селян – подружжя Шиян Теклі Василівни, 1922 р. н., і Шияна Петра Степановича, 1919 р. н. Обоє мають тільки початкову освіту, але дуже люблять і знають народну творчість. Жінка, окрім співу, гарно вишиває, а чоловік і столяр, і будівельник, і різьбяр. Загалом від них записав 24 народні пісні. Є між ними й оригінальні варіанти та окремі, досі невідомі мені зразки. Шкода тільки, що час моєї відпустки закінчується, і я більше не зможу цього літа попрацювати з обдарованими носіями фольклору в Чукві, Свиднику (Ластівці), Недільні, Підгірках біля Калуша та інших місцевостях.

Принагідною автомашиною повернувся до Самбора. У скверіку недалеко ратуші побачив гурток маленьких дівчаток, поговорив з ними і почав записувати дитячий фольклор. На це звернула увагу особа, яка назвала себе згодом Глушенковою, і грубо почала вигукувати: "Ви не маєте права від дітей нічого записувати". Я спокійно пояснив для

чого я це роблю і, думаючи що маю справу з думаючою людиною, навіть дав їй та іншим чоловікам і жінкам, які поставали тут, прослухати записи. На це підійшов працівник міліції, що сидів недалеко в автомашині, і запитав у мене документи. Я показав відповідне посвідчення, але паспорта не мав біля себе (залишив його в адміністрації готелю "Україна" в Самборі). Майор міліції з недалекої крамниці подзвонив до чергового адміністратора готелю чи справді там є мій паспорт. Почувши ствердну відповідь, повернув мені посвідчення, і ми розійшлися: він до своєї автомашини, а я до їдальні, щоб повечеряти. Глушенкова виричала очі і стала про щось нервово говорити іншій, що стояла з нею поруч, жестикулюючи при цьому ручиськами. Жаль тільки тих маленьких і цікавих дівчаток, які вислухали від цієї псевдовиховательки незаслужену і, ясна річ, абсолютну нічим неоправдану сварку за те, що співали невідомій людині. Записав я від них відому дитячу пісеньку "Я – лисичка, я – сестричка не сиджу без діла" (літературного походження). Дівчатка хотіли ще дещо проспівати вже чисто народне, та цей контакт, що так гарно розпочався, був передчасно обірваний цією випадковою особою, яка назвала себе педагогом.

Ще в Чукві від Шияка П.С. записав гарний переказ про походження цього села.

Завтра мушу поїхати до Львова. Треба вияснити, як приймальна комісія політехнічного інституту вирішує справу з поновленням на продовження навчання сина Яреми. Є й менш важливі справи: поговорити у Львівському відділенні ІМФЕ АН УРСР про наслідки узгоджень з відповідними установами моєї кандидатури на роботу в цьому закладі тощо.

***

23 серпня 1984 р.

Поїздом "Солотвина - Львів" о 7 год. 20 хв. ранку виїхав з Самбора до Львова. У приймальній комісії політехнічного інституту чекало мене розчарування: Ярема навіть не привозив документів для поновлення на навчання, хоча були всі можливості в нього завершити вищу освіту, яку розпочав ще перед службою в армії.

У правлінні Львівської обласної організації українського товариства охорони пам'яток історії та культури здав звіт про роботу фольклорно-етнографічної експедиції, там же залишив магнітофони та інше спорядження, щоб не тягати з ними по місту, а сам пішов спочатку до Львівського відділення інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Р.Кирчіва не застав: він зараз у відпустці. Поговорив про різні справи, які частково стосуються і мене, з літературознавцем, бібліографом та етнографом М.Морозом, зокрема про підготовку книги "Вшанування Івана Франка", про роботу цього дослідника над літописом життя і творчості Івана Франка, про закінчення бібліографічного покажчика публікацій І.Франка у 1956-83 рр. та вибраних матеріалів. На прохання упорядника, я пообіцяв йому надіслати буковинську періодику з друкованими фольклорними, фольклористичними, мистецтвознавчими та іншими матеріалами. Ще раніше погодився передати йому публікації, присвячені Юрієві Федьковичу, дещо з фотографій Франківських місць тощо.

Потім ходив на Личаківський цвинтар, там сфотографував впорядковану символічну могилу Івана Вагилевича, а при цьому зробив знімки могил Івана Франка, Маркіяна Шашкевича та його рідних.

У Львівській обласній бібліотеці переглянув місцеву періодику, знайомився з матеріалами, присвяченими Ю.Федьковичу. Не можу зрозуміти, чому стрийська районна газета не відзначила ще 150-річчя Буковинського Кобзаря, хоча він бував у Стрию, там друкувалися його твори (досить згадати бодай альманах "Ватру", виданий 1887 р. в цьому місті), місцеві діячі мистецтва увіковічували образ Федьковича у графіці, різьбленні тощо. А який прекрасний матеріал для розмови дає скульптурне погруддя ювіляра, встановлене у спеціальній ніші на фасаді Народного дому в Стрию (тепер будинок офіцерів) ще на рубежі нашого століття. Це, до речі, чи не найраніше з усіх скульптурно-монументальних зображень Ю.Федьковича взагалі.

Поїздом "Львів - Чернівці" о 23 год. 25 хв. ночі приїхав на Буковину. З Чернівців до Веренчанки приїхав автобусом, який возить робітників Чернівецького гумо-взуттєвого заводу, що живуть у селі.

***

24-25 серпня 1984 р.

Ці два дні повністю забрала традиційна районна серпнева нарада вчителів. Виїжджали до Заставни вранці, а повертали пізно ввечері.

***

25.08.84 р.

Зафотографував обжинки в селі.

***

26 серпня 1984 р.

Був у Чернівцях. Переглянув новинки художньої та наукової літератури, а також газетної періодики в обласній бібліотеці. По дорозі в Кіцмані забрав замовлені ще перед відпусткою газети з ювілейними матеріалами про Юрія Федьковича. Придбав кілька нових книг. Окремі з них знадобляться і в роботі з фольклором. Переписав дещо з усної народної творчості (кілька коломийок, вірш і дві пісні) про Ольгу Кобилянську на прохання Василя Гавриловича Мельника, який завідував музеєм письменниці у Чернівцях. Був, між іншим, у музеї О.Кобилянської того дня і слухав його екскурсію для групи відвідувачів з-поза меж України. Розповідає він з пафосом і досить цікаво.

Пізніше говорили з ним про доцільність дослідження питання "Ольга Кобилянська в усній народній творчості". Він і хотів би, як видно з листа та розмови, цим займатися, але не має досвіду збирання фольклору і побоюється. (Моїх принагідно зафіксованих матеріалів для такої справи мало). На мою пропозицію провести спільну наукову експедицію в село Димку він відповів, що не має часу. Я висловив думку, що варто і в самих Чернівцях пошукати за такими матеріалами. На це В.Мельник: "То вже всі, хто був найближче до Кобилянської, помирали". Здається, не вдалося мені переконати його, що варто фіксувати і свідчення тих осіб, які хоча б один раз бачили чи чули письменницю, або ж пам'ятають розповіді інших людей, що спілкувалися з нею тощо. Треба буде мені самому за цю справу взятися ретельніше, використати кожне перебування в Чернівцях і щось занотувати. Пора вже у Димку поїхати та дещо позапитувати.

***

27 серпня 1984 р.

Підготував відповідь і невелику посилочку з книгами для Надії Юрївни Гецько, вчительки з с. Перехресне Верховинського р-ну Івано-Франківської обл., яка, на моє прохання, записала відомості про окремих носіїв пісенного фольклору, що з ними ще 1940 р. спілкувався композитор Майборода. При цьому ж надіслала дівчина і кілька цікавих зразків дитячого фольклору, які я пообіцяв передати Г.В.Довженку для використання в черговому томі з серії "Українська народна творчість". Самий же записувачі запропонував зібрати різні жанри і підготувати рукописний збірник "Усна народна творчість с. Перехресного Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.", до якого радив включати пісні, коломийки, легенди, перекази, народні оповідання, притчі, загадки, прислів'я та приказки, дитячий фольклор тощо. А для заохочення вислав їй книги "Шляхами Івана Франка на Україні" (Львів, 1988), "З гір Карпатських" (Ужгород, 1981), "Маруся Чурай" Ліни Костенко.

Поки ще не розпочалося навчання в школі, а я маю право на власний розсуд використати ще ті дні, що залишилися до 1 вересня (у відпустку я фактично пішов 21 липня, а повинен був іти 27 червня), вирішив відвідати с. Голегелів Жидачівського р-ну на Львівщині. Там провела останні дні свого життя Євгенія Бохенська – поетеса, фольклористка і педагог, друг і однодумець Івана Франка. Треба якось розшукати її могилу, якщо на ній нема ніякого знака, то потурбуватися про те, щоб її впорядкувати чи то через товариства охорони пам'яток історії та культури, чи з допомогою родичів, чи спільними силами одних і других. Разом з тим поспробую записати свідчення людей, які могли знати Є. Бохенську, а в Жидачівському архіві пошукати за відомостями про час її смерті, точніше не у архіві, а в загісі. Хоча це мало ймовірно, бо вона померла десь у той час, коли німецькі війська відходили, а радянські очищували від них територію району. Можливо, що десь у церкві зберігся якийсь запис.

Від приїзду потягу “Чернівці - Тернопіль” до відправлення поїзду “Чернівці - Івано-Франківськ” мав понад дві години вільного часу. Зайшов до Чернівецького обласного науково-методичного центру народної творчості та культурно-освітньої роботи, поговорив про новинки фольклору з Миколою Васильовичем Готком, а Авксентієві Федоровичу Яківчукові передав для рецензування свою статтю “Бібліографічна діяльність І. Вагилевича”, яку думаю запропонувати до друку редакційно-видавничому відділові Львівської Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР у їхньому щорічнику.

Далі поїздом “Чернівці - Івано-Франківськ” добрався до його кінцевого пункту, а звідси автобусом “Івано-Франківськ - Долина” до Калуша, там пересів на автобус “Бельці - Стрий” (у Івано-Франківську на цей автобус не було місць) і доїхав до Стрия.

* * *

28 серпня 1984 р.

Переночував у кімнаті відпочинку на Стрийському вокзалі. Загалом умови непогані, але співробітниця чогось серед ночі пару разів заходила то до одної кімнати, то до іншої і будила цим людей.

Почуваю себе, як на сьомому небі. Нарешті вдалося знайти дати народження і смерті Євгенії Бохенської, за якими шукав від 1967 р. у Львові, Тернополі, Збаражжі, Скольому, Івано-Франківську, Стрию та інших населених пунктах. Не відразу це потрапило мені до рук і сьогодні.

О 8 год. 40 хв. вранці потягом виїхав із Стрия до Жидачева. Звернувся до секретаря райвиконкому Романіва за дозволом попрацювати в загісі, де мав намір пошукати за датою смерті Є. Бохенської. На жаль, у загісі записів з Голешова за 1944 рік нема. Розчарований їхав я з Жидачева автобусом “Вибранівка-Новошин” до Голешова і єдине, на що надіявся – подивитися і сфотографувати принаймні місце проживання письменниці, фольклористки і вчительки.

Ще в автобусі завів розмову з людьми, що їхали до Голешова. Всі тут, і малі, і старші не тільки добре знають це прізвище, а й з особливою теплотою згадують про рідкісний хист, людяність і працьовитість педагога. Про літературну творчість, певна річ, місцевим мешканцям відомо менше.

Уже по дорозі до центру села почав записи на магнітофонну стрічку розповідей голешівців, яким доводилося бачити чи й ближче знати Є. Бохенську, потім продовжив фіксування спогадів і загалом занотував декілька. Люди в селі дуже доброзичливі. Кілька жінок і чоловіків ходили зі мною і показували то школу, де жила Є. Бохенська, то її могилу, то допомагали розшукувати осіб, які б могли дати необхідні свідчення тощо. В ході цієї роботи випадково зустрів товариша з років навчання у Стрийській педшколі – Лучака Ярослава. Власне він висловив влучне припущення, в кого можуть зберігатися папери з записом про час смерті письменниці і педагога. Разом зайшли до цієї людини. Після деякого вагання Гринів Йосип показав “Книгу реє-

страції померлих...” і “Список парохіян”. Спочатку я став переглядати другу. Потім відкрив першу і коли на першій сторінці побачив прізвище Бохенської з точними датами народження (3 січня 1867) і смерті (30 жовтня 1944), мені здавалося, що це сон. На щастя, цього разу була дійсність. Тепер уже можна про неї повідомити найголовніше і через пресу. Зробив відповідні виписки з книги, перефотографував це місце і навіть усю сторінку.

Ще перед тим зробив декілька фотографій школи, в якій провела останні місяці свого життя і померла Є. Бохенська, її могили і тих поховань, що праворуч і ліворуч, а також загального вигляду тієї частини цвинтаря, де серед сосен під кушиком бузку спочиває щира приятелька великого Івана Франка.

Лучак Ярослав сам запропонував замовити і встановити на могилі хоча б скромний знак з написом “Євгенія Іванівна Бохенська, українська письменниця, фольклористка і педагог. 3.01.1867 - 30.10.1944”.

О 16-й год. принагідною вантажною автомашиною виїхав я з Голешова до Нового Роздолу. Тут придбав квиток на автобус “Новий Розділ - Львів” і біля 21 год. вже йшов вулицями найбільшого західноукраїнського міста.

Р. Кирчіва вдома не застав. Отже, питання про можливість переходу на нове місце роботи праці далі залишилося для мене невідомим.

* * *

29 серпня 1984 р.

Переночував у давніх знайомих, які категорично відмовилися відпустити мене до готелю чи до когось іншого.

Зранку ще поспробував зустрітися з Р. Кирчівим, але він ще у відпустці. Не могли нічого виразного сказати про його повернення і в Львівському відділенні ІМФЕ АН УРСР. Поговорив з відомим бібліографом і літературознавцем М. О. Морозом, передав йому для використання в “Літописі життя і творчості Івана Франка” точні дати та місце народження і смерті Євгенії Бохенської.

Деякий час провів із своїм колишнім учнем Михайлом Степановичем Глушком, який тепер працює молодшим науковим співробітником Львівського відділення ІМФЕ АН УРСР. Мова йшла в основному навколо його дисертаційного дослідження “Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах” та підготовленої до друку статті про лісосплав у цьому ж регіоні.

У читальному залі Львівського інституту суспільних наук АН УРСР переглянув фольклористичні видання В. Гнатюка, шукаючи за матеріалами Є. Бохенської. У відібраних книгах не виявив нічого.

Приємною була коротка зустріч з Степаном Михайловичем Трусевичем, колишнім викладачем і методистом Львівського університету, тепер науковим співробітником Інституту суспільних наук. Згадали час мого навчання в університеті, кращих студентів тощо.

Ще раз пощастило мені в розшуках матеріалів Євгенії Бохенської та відомостей про неї. У відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР серед паперів відомої родини Заклинських знайшов листа Є. Бохенської. Він був адресований до Осипи Семенівни Заклинської і торкався педагогічної та громадської діяльності Є. Бохенської. Переписав я його повністю, а потім став переглядати інші номери О. С. Заклинської. Між ними натрапив на цікаву доповідь цієї авторки про громадську діяльність жінок-учителів у Галичині. У праці порівняно значне місце присвячено Євгенії Бохенській, характеризується коротко її педагогічна, літературна та громадсько-культурна праця, названо місце вчителювання, згадано прізвища письменників і вчених, з якими вона спілкувалася тощо.

Ці відомості лаконічні, але вони показують, де ще можна шукати слідів Є. Бохенської. Принаймні, це варто зробити у спадщині Н. Кобринської, М. Коцюбинського, Крушельницького та інших діячів культури, між ними й Василя Стефаника.

Того ж дня поїздом Львів - Чернівці повернувся на Буковину: починається навчальний рік і необхідно бути хоч за пару діб на місці праці.

* * *

30 серпня - 22 вересня 1984 р.

Всі ці дні був зайнятий роботою в школі. Незважаючи на моє прохання не доручати мені хоча б один рік класного керівництва, дирекція школи зробила по-своєму. Призначили-таки мене класним керівником 4-А класу. Ніякі мої аргументи не допомогли: ні стан здоров'я, ні потреби вільного часу для доведення до читабельного стану нагромаджених фольклорних, етнографічних, літературознавчих та історико-краєзнавчих матеріалів і наступної передачі їх до державних архівосховищ. Взагалі на ці мої заняття і директор, і його заступниця дивляться як на зайву справу, яка для педагога непотрібна. Мало того, часто навіть спеціально завантажують мене різними такими дорученнями, щоби в мене не залишалось вільного часу для фольклористики та етнографії. Особливо незручним буде цей навчальний рік: доведеться працювати по суті в три зміни. Зранку від 8 год. до 14 год., потім від 14 год. 30 хв. до 19 год. (у цей час навчається 4 клас, де я мушу бути щодня), а в окремі дні й від 19 год. до 22 год. 30 хв. у вечірній заочній школі.

Поки вся школа зранку ходила допомагати працівникам радгоспу збирати картоплю (мої четвертокласники також) і друга половина дня була вільною, я використовував час цей для виїздів у Чернівці, опрацьовував публікації Євгенії Бохенської та Дмитра Йосиповича. На жаль, тут періодика дуже неповна, а багатьох львівських видань минулого сторіччя взагалі немає.

22 вересня 1984 р. вирішив поїхати в с. Трибухівці Гусятинського р-ну на Тернопільщині і записати народні пісні від Анастасії Григорівни Череватої, інваліда. Про неї мені розповіла Мирослава Василівна Зваричевська-Мороз у Львові, навіть просила зафіксувати її репертуар на магнітофонну стрічку.

Автомашиною Івана Миколовича Петрусяка, сусіда і товариша по педагогічній праці, доїхав з Веренчанки до с. Кадубівців Заставнівського р-ну, а звідси випадковим автомобілем – до м. Заліщиків. Тут сів на автобус "Чернівці - Тернопіль", яким доїхав до Копичинців, далі іншим автобусом – до Гусятина. Від 20-ї до 21-ї год. чекав принагідного автотранспорту до Трибухівців, та його не було, і я вирішив переночувати в Гусятині в готелі "Збруч", а вже раненько вирушати в дорогу. Влаштуватися вдалось без труднощів.

Вечері написав листи М.Кассарабі, Ганні і Василеві Соколам та Ю.Шкіринцеві про те, що ІМФЕ АН УРСР спілкує з Правлінням Українського товариства охорони пам'яток історії та культури готують народну збірку фольклору в західних областях України, на яку я запропонував запросити і їх.

* * *

23 вересня 1984 р.

Відправив листи М.Кассарабі, Г. і В.Соколам та Ф.Шкіринцеві, оглянув Гусятин. Пробував дещо записати з ономотологічних легенд і переказів, але наразі чогось цікавого не чув. Про село Чабари дівчина, що працює адміністратором готелю "Збруч", Надія (прізвища не встиг записати) говорить, що її село заснували чабани і воно так спочатку називалося. Пізніше замість Чабани стали називати Чабари. Пояснення явно натягнуте, підпорядковане до співзвуччя з чабанами, і тому дуже сумнівне. Через те й не було бажання записувати його.

Автобусом "Чортків - Самолуски" в 11-й год. доїхав до початку села Личківці. Воно злилося майже з Трибухівцями. Пройшов з околиці Трибухівців до його центру, розшукав Анастасію Григорівну Черевату і почав дещо записувати від неї з пісенного фольклору. Жінка справді знає багато, але параліч лівої сторони тіла настільки її ослабив

(а, ймовірно, вона й інші захворювання має), що унеможливило нормального співу, особливо правильної передачі мелодії. Я записав від неї шість пісень. За цей час вона настільки втомилася, хоч співала під кінець сеансу фольклорного запису дещо краще, ніж на початку, але я делікатно, наскільки лише вмів, припинив роботу.

Запропонував їй згадувати ще що вона знає з чисто народних пісень та й літературного походження і при покращенні здоров'я радив проспівати чи то своїй родичці Мирославі Василівні Зваричевській-Мороз, чи її дочці Ярині або ж і мені, якщо колись ще зможу приїхати в їхнє село.

Від Петра Череватого записав переказ про походження Трибухівців. Це дуже тактовна, добра і щира людина. За його порадою, я повернувся в другу частину села, яка має назву Козаки (колись, згідно з народними переказами, там стояли запорожці). Тут зайшов до двоюрідної сестри А.Г.Череватої – Малкович Ганни Дем'янівни, 1915 р. н., записав понад 30 пісень, між ними з десяток нових, яких у мене ще не було. В тому числі – низку дуже цікавих веснянок (за місцевою термінологією "ягілок") тощо. Знають ці жінки й чимало пісень літературного походження. Я встиг зафіксувати на магнітофонну стрічку тільки Федьковичеві "Як я, браття, раз сконаю" та "Як засядем, браття, коло столу" і Воробкевичеву "Заграй ми, цигане старий".

Малкович Ганна Дем'янівна знає й пісню на слова Маркіяна Шашкевича – "Цвітка дрібная молила неньку", але була невпевненою в правильності закінчення її мелодії, і тому не проспівала для запису. Я й не наполягав, щоб не робити недостоверного запису.

Дуже милою була робота з маленькими дівчатками Олею Муudereвич, 1974 р. н., і Малкович Марійкою, 1975 р. н. Від них записав дещо з дитячого пісенного фольклору. Обидві дівчинки дуже гарно виховані, люблять народну пісенну культуру, по-дитячому щиро просили ще не відійждати. А коли я переконав їх, що мушу повертатись на роботу, бо завтра маю уроки, вони взяли мою адресу, щоб написати скільки ще їхні бабусі згадають пісень, і тоді я знову приїду записувати. Провели вони мене до автобусної зупинки край села. Повівав холодний вітер і наближався вечір, то ж я попросив диточок вертати додому, а сам карттав себе, що не маю при собі нічого, щоб їм подарувати.

Треба буде з дому переслати обидвом хоча б по парі гарних дитячих книжечок.

Принагідною вантажною автомашиною увечері повернувся до Гусятина, влаштувався знову на ночівлю в тому ж готелі "Збруч". Була ще якась годинка часу, коли на вулицях ще можна зустрінути людей, і я використав її, щоб записати переказ про походження міста та його назви. Розповів його мені молодий мешканець Гусятина Дубівка Юрій Іванович, 1956 р. н. Приємно, що він поєднав свою розповідь про Северина Наливайка та його золоту шаблю, яка начебто закопана на Цеховій вулиці під якоюсь грушею.

В ході розмови з мешканцями міста виявилось, що недавно в деяких селах району записували пісенний фольклор представники чи учасники хору ім. Верьовки з Києва.

Дуже цікавий звичай, який мені охарактеризували співачки у Трибухівцях, під час колядування водити з собою вола, а тепер коня. Волів зараз нема, то використовують коня. Його гарно вбирають і на другий день різдвяних свят колядники-парубки ходять з ним колядувати до дівчат. Коня вибирають такого, щоб з ним можна заходити до хати. І таки заводять його до хати. Так відвідують тільки дорослих дівчат, яким уже можна виходити заміж.

Як правило, гурт хлопців робить це у тих дівчат, що є коханими чи нареченими когось із їхнього товариства. Жодна з жінок не могла пояснити, що символізує віл, якого водять колядники від хати до хати.

* * *

27 жовтня 1984 р.

Довгий час майже нікуди не виїжджав з Веренчанки. Працював у школі з учнями. Щойно сьогодні вдалося оде-

ржати дозвіл на те, щоб поїхати на пару днів і попрацювати над збиранням літературно-краєзнавчих та фольклорних матеріалів. Відпустили мене шкільні керівники тільки тому, що необхідно було, згідно з розпорядженням Заставнівського районного відділу народної освіти, зібрати деякі матеріали для музею у м. Заставні. Ще перед цим 22 і 23 жовтня працював у Чернівецькому обласному державному архіві, розшукуючи матеріали про освіту на Заставнівщині для цього ж музею, а 18-20 жовтня у вільний від уроків час (діти в ці дні працювали в радгоспі) брав участь у республіканській науковій конференції, присвяченій 150-річчю з дня народження Юрія Федьковича. Виступав з доповіддю "Юрій Федькович в усній народній творчості". Тема настільки цікавила людей, що деякі спеціально прийшли на засідання секції, щоб послухати цей матеріал, а потім висловлювали загальну думку про те, щоби мені дати можливість виступити на зібранні усіх учасників конференції.

Сьогодні ж з Веренчанки виїхав принагідною автомашиною до Чернівців. Тут удалось випадково придбати квиток на автобус "Бельци - Трускавець" і о 21 год. 05 хв. був уже в Стрию. На ночівлю зупинився в кімнаті відпочинку при залізничній станції в цьому ж місті.

На дві години ще зайшов до ентузіаста краєзнавчого вивчення Бойківщини, особливо села Тухлі - інженера Левківа Олексія Михайловича. Він познайомив мене з найцікавішими публікаціями у місцевій пресі. Серед матеріалів натрапив я й на статтю "Він тут бував", яку автор дослівно списував із моїх публікацій 1965 і 1970 рр. у газеті "Будівник комунізму" (де й згаданий матеріал вміщено цього разу) та журналі "Жовтень" за 1968 рік (№ 5).

Левків висловив бажання колись попрацювати разом зі мною над збиранням фольклорних, етнографічних та інших краєзнавчих матеріалів на Бойківщині. Великої похвали заслужовує його праця над нагромадженням публікацій та різних рукописних і архівних матеріалів про Бойківщину. Упорядковує він їх з рідкісною любов'ю. Не знаю на Стрийщині і Сколівщині іншої людини з тих, що зараз тут працюють, які могли б зрівнятися з цією людиною.

Він провів мене на вокзал, оскільки я категорично відмовився ночувати в них, щоб удосвіта передчасно не будити маленьких діточок.

* * *

28 жовтня 1984 р.

Давно почав розшукувати матеріали про життя і творчість поета і перекладача Дмитра Йосифовича. Зацікавлення цією людиною посилює те, що вона належала до числа осіб, які активно спілкувалися з Іваном Франком і перебували в його полі зору. Не один раз згадує І.Франко Дмитра Йосифовича (точніше його псевдоніми, під якими він виступав у літературі) у своїх творах, в т. ч. й "Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.". Але спадщина письменника і його життя настільки не вивчені, що в 41-му томі зібрання творів І.Франка, де вміщено й згаданий "Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.", упорядники не відважилися чогось сказати про нього у примітках, навіть не розкрили його псевдонімів "Василь Ріленко", "Орест Дубенський".

Отже, їду до села Хітар Сколівського р-ну на Львівщині, де Дмитро Йосифович провів не один десяток років і помер. Виїхав автобусом "Стрий - Мукачево" о 6 год. 25 хв. ранку. Десь о 8 год. 20 хв. був уже в Тухольці. Звідси пішком перейшов через верхи до села Хітар. Жаль тільки, що погода виявилась несприятливою для фотографування краєвидів села. Накрапав дощ, небо затягнуте низькими, чисто осінніми хмарами та ще й мряка. Все це не дало змоги зробити добрих знімків з великою глибиною чіткості. В селі сфотографував хіба місце, де, за розповідями старожилів, похований Дмитро Йосифович, а також липи, що їх посадив письменник біля хати. Самого будинку не

збереглося. Його розібрали десь у 1952 чи 1953 рр. і з цього дерева побудували крамницю в сусідньому селі Тухольці. Тоді ж розібрано й церкву в Хітарі, а саме село перевозили у північні райони Львівщини, але основна маса людей звідти повернулася назад у гори і живе тут досі. Шукав я в селі за якими-небудь паперами письменника, та даремно. Можливо, щось і є в когось, але люди там мене не знають і говорять з надмірною обережністю, не признаються навіть про те, що дійсно у них є (наприклад, деякі церковні книги). Записав я хіба декілька спогадів про письменника на магнітофонній стрічці. Оповідають, що він помер або десь восени 1939, або ж на поч. 1940 р.

Метричні записи з церкви передано до Плав'я-Бринівської парохії і мені радили туди звертатися для уточнення дати смерті Дмитра Йосифовича.

У спогадах люди одноставно називають письменника людиною дуже доброзичливою, чесною, працьовитою, надзвичайно розумною і принциповою, яка все життя дбала про покращення економічних та політичних умов верховинців, усіма силами і талантом прагнула підняти їх освіту і культуру. Дмитро Йосифович заохочував людей, перш за все молодь читати твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Юрія Федьковича та інших видатних письменників, мав досить велику особисту бібліотеку, книги з якої позичав навіть дітям.

Під враженням цих теплих і приємних спогадів навіть несприятлива погода, болото і обмаль часу забувалися. Пішком повернувся стежками до Тухольки. Йти було приємно, обабіч стежки вічнозелені смереки, кущі ялівцю, вкриті осінньою позолотою листяні дерева, відкривали перед мною ті пейзажі рідної Бойківщини, за якими постійно тужу на Буковині, хоча її також дуже люблю. Захоплення було настільки сильним ще від самого наміру відвідати це село, що я навіть забув взяти заздалегідь з собою хоча б що-небудь з харчів, надіючись, що куплю щось на місці. Та того дня і в Тухольці, і в Хітарі крамниці були зачинені, а з Стрия виїхав дуже рано, не снідавши. В Тухольці деякий час почекав транспорту, щоб доїхати до Плав'я, але марно (ні автобуси, ні легкові автомобілі не зупинилися), і я пішов далі пішки.

У Плав'ї-Бринівці був о 18-й год. вечора. Тут застав у крамниці знайомого продавця ще з часу моєї роботи директором школи в цьому селі, купив консерву, яблучний компот та пару булочок (це одночасно був мій сніданок, обід і вечеря). Звідси пішов до місцевого пароха, щоб уточнити дату смерті Дмитра Йосифовича. Але самого священника не було вдома, а його теща виявилася жінкою невизрумілою. Вона побоялася не тільки показати мені Хітарські книги з реєстрацією померлих, а й навіть назвати прізвище та ім'я свого зятя. Залишив я йому листа з своєю адресою і заадресованим конвертом, щоби він надіслав мені необхідну виписку. Чи буде що з того - побачимо.

Зустрівся потім з технічною працівницею місцевої восьмирічної школи Маркович Анастасією Михайлівною, яка просила допомогти їй одержати архівне посвідчення про стаж роботи (трудової книжки їй мої попередники не видали, а саме за той час їй потрібне підтвердження для оформлення пенсії). Написав їй заяву - листа до Сколівського архіву і пообіцяв наступного дня зайти туди і передати прохання, а при можливості й одержати необхідну довідку.

Вечір виявився темним, дуже темним. Дорога болотиста. Закотив штани і чалапав по калюжах, поки вибрався на гостинець. Тут чекав ще півтори години, поки принагідна автомашина не зупинилася і її водій погодився підвезти мене до м. Сколе. Далі приміським потягом поїхав у Славське. Побув з рідними (дружиною, синами і внуком). Відібрав дещо з літератури, бо наступного дня треба вже було виїжджати.

* * *

29 жовтня 1984 р.

Спочатку зупинився у м. Сколе. Зайшов до архіву, щоб одержати обіцяну довідку для Маркович А.М., але там у понеділок вихідний. Довелось заяву вкласти у конверт і відправити до архіву поштою. Нічого не зміг зробити і в Сколівському РАГСі й для уточнення часу перебування Дмитра Йосифовича в Хітарі і дати його смерті. Тут теж у понеділок вихідний. Тоді звернувся з проханням до вчителя Тимчука Романа Івановича, колеги по спільній роботі у Славській середній школі, щоб він при нагоді довідався в загі про час смерті Дмитра Йосифовича.

Відвідав у цьому місті і вчителя – краєзнавця Бартківа Мечислава Степановича, щоби поклонитися йому та перекинутися кількома словами. Він ходить, але стан здоров'я важкий.

Дещо довше попрацював у Верхньому Синьовидному. Записав від Матисякевича Михайла Осиповича, 1895 р. н., спогади про Івана Франка, про співака Івана Слав'яка, переказ про Остапа Нижанківського (є принципово важливе свідчення, що стосується засудження композитора польськими окупантами до розстрілу), а також сто пісень, переважно літературного походження (на слова Івана Франка, Маркіяна Шашкевича, Сидора Воробкевича та ін.), дещо з фольклорної прози.

Розшукав у селі дальших родичів Івана Слав'яка, позачисував їх розповіді, домовився про наступний обмін матеріалами тощо.

Ввечері автобусом виїхав до Стрия, а вночі потягом до Чернівців.

* * *

4 листопада 1984 р.

Після повернення із Сколівщини застав вдома листа від Андрія Кушніренка, який спеціально приїздив до мене в неділю 28 жовтня 1984 р., щоб прослухати мої буковинські записи пісенного фольклору і дещо з них відібрати для використання в репертуарі Буковинського ансамблю пісні і танцю. Ще раніше я йому говорив, що перед приїздом найкраще мене повідомити заздалегідь, бо інакше можна й не застати вдома. Так воно й вийшло.

Сьогодні ж я забрав магнітофон і всі записи народних пісень з Буковини і виїхав до Чернівців. Від 10-ї год. ранку до 18-ї вечора прослуховували й відбирали ті, що, на думку Кушніренка, надавалися для використання в репертуарі ансамблю. Та встигли прослухати лише 5 стрічок (бл. 150 пісень) із тридцяти. Решту я разом з магнітофоном залишив у диригента й композитора, щоб він сам прослухав їх.

В хаті А.Кушніренка з приємністю оглядав чимало таких же книг, які є і в моїй бібліотеці. Мабуть, від того, щоб додати мені охоти до дальшої праці над збиранням фольклору, А.Кушніренко спеціально виставив на фортепіано автограф музичної обробки пісні "Говорили люди, сусіди", яку виконав композитор Микола Колесса на основі народної мелодії, що її я записав у Веренчанці.

Щоби не тратити марно часу на розшифровування мелодій, я запропонував А.Кушніренку скласти тільки список тих пісень, які його цікавлять, а я потім перепису на магнітофону стрічку і передам їх йому для постійного використання.

Навіть не встигли опам'ятатися, як промайнули вісім годин спільної захоплюючої роботи. Я мусів іти до музею Ольги Коблянської. Ще раніше листовно обіцяв дослідниці українсько-словенських літературних взаємин Людмилі Кондал з Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР відповіді на її питання, що стосувалися перебування в Любляні Михайла Зубрицького, його зустрічей і розмов з Леопольдом Ленардом та різних сторін біографії українського вченого взагалі.

Л.Канцедал дорікнула мені, що я досі не надрукував про М.Зубрицького, зокрема не підготував монографії про цю людину. Та що її скажеш? Не буду перелічувати тих

спроб, які закінчувалися редакційними відмовами навіть від тих статей, які були заздалегідь узгоджені з ними. Вся суть в тому, що хтось у довідкових виданнях назвав М.Зубрицького "буржуазним лібералом", хоча він у питаннях етнології, історії і фольклористики йшов тим шляхом, що його торували в нашій науці Іван Франко, Володимир Гнатюк та їх однодумці.

Передав Л.Канцедал на її прохання свою публікацію "Історик і етнограф з Кіндратова" (про М.Зубрицького), точну копію статті про нього "Франковим плаєм Карпатознавства", виправив недогляди у її копії щоденникових нотаток М.Зубрицького з 1914-15 рр., головне з періоду перебування в Словенії. Молода дослідниця родом з Харківщини, і галицькі відносини кін. ХІХ - поч. ХХ ст. за короткий час належним чином й усвідомити не так легко для неї.

* * *

7 листопада 1984 р.

Є пару днів вільних від занять у школі і хочеться використати їх для чергового виїзду на Бойківщину. Від Веренчанки до Чернівців доїхав потягом. Там зробив спробу придбати квиток на автобус "Бельци - Трускавець", щоби ще сьогодні ввечері міг побути з рідними у Славську. Не вдалося: черга була дуже велика. Довелось до Івано-Франківська їхати потягом з Чернівців, а далі – до Стрия автобусом. Та звідси на Славське вже не було цього пізнього вечора, по суті ночі, жодного транспорту. Мусив ночувати в кімнаті відпочинку у Стрию.

По дорозі, ще в автобусі в Івано-Франківську записав переказ про походження назви села Тянче біля Болехова від Долішньої Оксани Василівни, 1964 р. н. Вона повідомила мені, що в їхньому селі, як говорять місцеві старожили, була Леся Українка. Приїздила туди разом з Ольгою Дучимінською. Я попросив дівчину записати цей переказ і надіслати мені. Погодилася вона також пошукати в Болехові могилу маловідомого письменника Михайла Петрушевича і скопіювати напис з надгробного пам'ятника, якщо такий є. Я ж за це обіцяв надіслати їй книги "Шляхами Івана Франка на Україні" та "Бойківщина".

Та мимو цього доведеться таки колись поїхати в це село і записати самому переказ про перебування Лесі Українки, оглянути могилу Михайла Петрушевича і поспробувати пошукати дещо про нього між місцевими людьми, зробити кілька фотографій тощо.

* * *

8 листопада 1984 р.

Раненько потягом виїхав із Стрия до Славського, побув з рідними, відібрав дещо з зібраних раніше матеріалів про життя і творчість Вагилевича, декілька книг, що необхідні мені найближчим часом у роботі на Буковині. Крім цього, відвідав Тернавку, де хотів зробити виписки і фотокопії з пам'ятника, зокрема автографи Степана Шепедія. Надіявся, що їх покаже мені давній знайомий селянин Перик, та, на жаль, не застав його серед живих. Другою людиною, в якій цей матеріал, як мені розповіла дочка Перика, є Гасинець Василь Прокопович. Але його не застав вдома. Був він у сусідньому селі Лавочному, і я пішки пішов його шукати там. Зустрів на залізничній станції. Коротко поговорили. Він показав мені з вокзалу, де знаходиться на двинтарі могила Степана Шепедія, і я, не зважаючи на те, що поїзд до Тернавки відправлявся через півгодини, пішов на гору, зробив фотографію могили. Не цілком це достовірне місце поховання цього маловідомого літератора і громадсько-культурного діяча, бо на надгробному пам'ятнику нема жодного напису. Верх його зламаний. Очевидно, то був металевий хрест. Звідси ще встиг збігти до станції взяти квиток і разом з Гасинцем В.П. поїхати до нього в с. Тернавку. Він показав мені вгаданий вище пам'ятник, у якому збереглися рукописні матеріали Степана Шепедія (1807-1877), в тому числі тексти деяких пісень і ноти до

них, складені цією людиною. У цього ж селянина є й другий пом'яник, що його з попереднього переписав відомий художник Михайло Козик у той час (1944 р.), коли малював церкву в Тернаві. Його поступово доповнювали потім інші особи.

З обох цих манускриптів я виписав відомості, що стосуються біографії Степана Шепедія, сфотографував цікавіші його твори (власне ті, що він є їх автором, тощо).

Гасинець В.П. розповів мені також цікавий переказ про С.Шепедія. Між іншим про те, як він після відправи в церкві приходив додому, стягав реверенду і чоботи, одягав холошні, взував ходаки, запрягав воли і возив гній на поле чи виконував іншу роботу.

Цей же селянин висловив кілька корисних думок про свої зустрічі з Дмитром Йосифовичем, художником Михайлом Козиком.

Домовився я з ним ще колись зустрітись і позаписувати його розповіді з пережитого, а оповідає він цікаво і має що згадати як про себе, так і про односельців та дальших знайомих.

Найдінінішими із виявлених і зафіксованих на папері та магнітофонній стрічці і фотоплівці матеріалів є, безперечно, уточнення до невивченої біографії С.Шепедія.

Народився він 1807 р. у с. Опорець (тепер Сколівського р-ну на Львівщині), а помер і похований у с. Лавочному цього ж району. Ще раніше було мені відомо, що він подбав про те, щоб в селах Опорець, Лавочне і Тернавка ще в серед. XIX ст. були відкриті школи; він же першим зібрав матеріали до історій цих сіл, передав їх Венедиктові Площанському, а той опублікував їх у своїй праці "Некоторые села Галицкой Руси" у "Литературном сборнике Галицко-русской матицы" за 1870 р. у Львові. Враховуючи також, що І.Франко опублікував деякі з його поезій і присвятив йому частину своєї праці "Карпато-руське письменство XVIII-XIX в.", доцільно буде запропонувати редакції "Укр. літературної енциклопедії" включити коротеньку довідку про нього у цьому виданні. Бо ж матеріал його літературних творів хоч і є чи не одним з найзапізнілих зразків того віршування, що було характерним для попередніх століть, має при цьому й певну пізнавальну вартість, а головне містить етнографічний опис виливання дзвонів безпосередньо в селі місцевим майстром бойком.

Якісь рукописні матеріали чи то самого С.Шепедія, чи про нього має мати селянин Кресінський із с. Опірець. Обіцяв про це написати мені його добрий знайомий з того ж села.

* * *

9 листопада 1984 р.

Надумав ще пошукати за деякими історико-літературними та мистецтвознавчими матеріалами в м. Стрию. Тут випадково недалеко від квартири художника Петра Обалю на вул. Радянській зустрівся з відомим поетом Богданом Стельмахом із Львова, поетом із Стрия Віктором Романюком, його дружиною та ще двома стріянами. Поговорили трохи про найновішу збірку поезій Б.Стельмаха. Віктору Романюкові я пояснив, чому не можу подарувати йому комплект журналів "Жовтень" за 1968-69 рр., в яких друкувались мої матеріали до літературно-мистецької і наукової Стрийщини та Сколівщини під загальною назвою "Підгір'я моє зелене" (маю тільки по одному примірникові).

Відвідав потім свого вчителя малювання з педшколи Петра Обалю. Потім з його дочкою Вірою записав Євгенові Винницькому рукопис праці невідомого автора з історії культури Стрийщини та Сколівщини. По дорозі Віра Обаль висловила думку про те, що Є.Винницький за відповідну плату, можливо, погодиться віддати і цей, і деякі інші рукописні матеріали. А є в нього автографи Остапа Нижанківського, Олени Кульчицької, дещо з цінних паперів до життєпису Ольги Бачинської, відомої збирачки народних вишивок та громадсько-культурної діячки міста.

Я просив В.Обаль при нагоді поговорити на цю тему з Є.Винницьким. Тим більше, що ще до цієї нашої розмови дружина Є.Винницького сказала, що він, її чоловік, журився тим, у чії руки потраплять ті матеріали, які призбирав. В.Обаль тут же заявила: "Та кращих рук, як у цієї людини, що перед Вами, Ви не знайдете".

Від 18-ї год. вечора записував на магнітофонну стрічку перекази про перебування Івана Франка в Стрию, зокрема в будинку Олекси Бобикевича (тепер вул. Дзержинського, 8), про письменників Осипа Турянського, Олексу Бобикевича і його родину, про композитора Остапа Нижанківського та його дітей...

Зробив також фотокопію портретика Олекси Бобикевича, домовився приїхати ще колись і перефотографувати деякі інші знімки, що зберігаються в родині Богдана Чули і його дружини Марії. Є там сфотографовані С.Людневич, А.Кос-Анатольський, Є.Козак, З.Дашак біля могили О.Нижанківського. Має це подружжя і гарні фотографії батька й сина (кожного окремо) Остапа і Нестора Нижанківських, перемальований з фотознімка, а потім перефотографований портрет Олекси Бобикевича та інше. Є в них і першодруки книжкових видань творів Ольги Кобилянської, Євгенії Ярошинської та інших письменників.

Заслужують на увагу й звістки про два маловідомі портрети, які малював Корнило Устиянович.

Ще зранку (перед зустріччю з Б.Стельмахом) був у місцевому краєзнавчому музеї. Однак замість повністю зосередитися на пошуках матеріалів, які мене цікавили, довелося пару годин розповідати директорці та іншим співробітницям музею різні факти з історії культури Стрия та його околиць, про перебування Івана Франка у місті, про визначних людей Стрийщини тощо. Чи не найбільше ж йшла мова про зв'язки Стрийщини з Буковиною.

На прохання цих людей, а вони всі тут порівняно нові і край знають дуже слабо, погодився переслати їм машинопис свого нарису "Літературно-мистецька Стрийщина" (1966), хоча колись я на руки В.Кринка подарував був один примірник цього посібничка музеєві. Тепер його ні в експозиції, ні в фондах нема. Вони, співробітники музею, хочуть це собі переписати і використовувати в роботі.

Бачив я, але дуже коротко, підручну бібліотеку в фондах цього музею. Є там багато примірників "Записок Наукового т-ва ім. Шевченка", "Українсько-руського архіву", щось із випусків "Літопису Бойківщини", цілі річні журнали "Учитель", дослідження Ф.Вовка, І.Свенціцького, І.Верхратського, І.Огієнка, І.Франка та багатьох інших. Але лежать ці скарби і припадають порохом, пов'язувані мотузками по 10-15 книг чи підшивок разом, а самі співробітники музею бачили їх тільки зверху і навіть приблизно не орієнтуються, скільки неопізнаних відомостей з історії, етнографії та культури краю там заховано.

* * *

10 листопада 1984 р.

Майже всю першу половину дня, починаючи від 5 год. 30 хв. ранку, витратив на переїзд від Стрия до Чернівців. В обласний центр Буковини приїхав я о 13-й год. 10 хв.

Щоб не марнувати даремно часу (потяг на Веренчанку відходить аж о 18 год. 14 хв.) я зайшов до Андрія Кушніренка, у якого залишив свої записи пісенного фольклору з Веренчанки. Він частину стрічок уже прослухав, дещо собі переписав на свій магнітофон, а також склав список тих творів, які хоче, щоб я йому скопіював. У розмові пробував характеризувати з музикознавчої точки зору окремо мої записи. Найбільше говорив про манеру співу Антимійчук Олени Степанівни з Веренчанки. Висловлював свої міркування впевнено і досить категорично. Я запропонував йому зробити музикознавчо-фольклористичну характеристику репертуару цієї співачки, від якої я записав понад 250 пісень, і оформити це як статтю для публікації. Там можна було б простежити, маю як сталу основу пісні цього села у виконанні багатьох інших співаків, специфіку імпровіза-

дійності Антимійчук О.С., визначити постійну базу і т. д. Але А.Кушніренко тоді зіслався на велику завантаженість і по суті відмовився.

Йшла мова і про творчість Остапа Нижанківського. А.Кушніренко ще раніше чоловічий хор О.Нижанківського "Золоті зорі" доопрацював для його виконання мішаним хором. Просив я його хоча б кількома реченнями написати цю інформацію про роботу над популярним твором О.Нижанківського для включення її до мого рукописного збірника матеріалів про композитора. Тут А.Кушніренко дав згоду зробити це, але десь пізніше.

На фольклор ця людина дивиться головним чином тільки з точки зору диригента-керівника ансамблю, тобто, виходячи з можливостей використання його в репертуарі сучасного хорового колективу. Все інше для А.Кушніренка нецікаве.

Радив він, між іншим, під час фольклорного запису створювати відповідний до змісту пісні настрій у виконавця, але чи це вже не буде штучним втручанням збирача у народну творчість, хай і оправданим.

***

11 листопада 1984 р.

Сьогодні в школі уроки проводяться за суботу, а в цей день у мене вони тривають тільки до 12 год. 15 хв., отже, вся наступна частина доби вільна. Є можливість нарешті поїхати до Глибокої і пошукати яких-небудь відомостей про Миколу Урицького, що був близьким до "Руської трійці" і залишив низку публікацій літературного та господарського змісту, виступав у пресі з питань мови тощо. Там же, в Глибокій, жив Іван Урицький, який у 1905 р. писав листи до Івана Франка (тепер вони зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Шевченка АН УРСР у Києві).

Потягом доїхав до Чернівців. Звідси – автобусом до Глибокої. Пройжджав через с. Димку, що біля Глибокої. На жаль, не мав часу там зупинитися. Треба буде колись спеціально поїхати туди і записати дещо принаймні з фольклору, зв'язаного з Ольгою Кобилянською (хоча б переказів).

У Глибокій спочатку зайшов до районного відділення загсу. Там із матеріалів, які допомогли б уточнити час і місце народження Миколи Урицького та дату його смерті, уже нема нічого. Все передали цього року до Чернівецького обласного архіву. Це й добре, бо ближче туди їздити і зручніше працювати. На жаль, забув подивитись, хто вів записи про народження у тих метричних книгах, які тут ще є і починаються 1879 р., коли ще жив М.Урицький.

Тут же, в райцентрі, сфотографував будиночок, у якому жили Урицькі. Його показали мені тутешні старожили, але які Урицькі там мешкали, не могли нічого сказати.

Пробував розшукати інший примірник метрик у місцевому парохі, але не застав його вдома. Розпитував, чи існує який-небудь пам'ятник, де можуть бути й нотатки про Урицьких, та про це теж люди не могли нічого повідомити. Обмінявся з трьома особами адресами. Вони обіцяли написати, якщо довідаються щось про родину Урицьких, про місце поховання тощо.

Ходив і на цвинтар. Обійшов усю давню його частину, але не знайшов нічого. Не могли мені чогось сказати про місце поховання М.Урицького і ті старші люди, яких я про це розпитував. Із поховань періоду австрійської окупації на надгробках збереглися тільки рідкісні поодинокі написи. Ця частина цвинтаря дуже занедбана. Знайти там могилу Миколи Урицького буде непросто. Думав я, що він похований біля церкви. Хотів оглянути окремі могили, що там є, але всі входи були позакривані на колодки, а через огорожу лізти не випадало. До того ж, місцеві провізори запевнили мене, що там М.Урицького і взагалі жодного священика нема похованого. Є тільки якийсь російський і угорський офіцери, а решта хрести – то звичайні пам'ятники.

Тільки повернув з цвинтаря на вокзал, як підійшов потяг, і я виїхав до Чернівців.

Ці, як і попередні нотатки, зробив під час руху поїзда, тому й записи такі неохайні і розхристані.

***

12 листопада 1984 р.

Після обіду маю трохи вільного від навчальної роботи в школі часу. Виїхав до Чернівецького обласного архіву, щоб пошукати за деякими матеріалами для уточнення біографії Миколи Урицького та Івана Урицького, хоча б дати смерті першого і часу народження його дітей. Можливо, вдасться встановити й походження Івана Урицького, який листувався з І.Франком у 1905 р.

На жаль, із трьох різних церков (православної, греко-католицької, католицької), які діяли в Глибокій, до архіву передали матеріали тільки однієї, власне тої, де Микола Урицький не працював.

З архіву перейшов я до загсу. Там ще зберігається маса матеріалів, які зовсім не впорядковані, навіть нема списку з яких населених пунктів. А лежать вони там від 1957 р., коли їх повернули десь з Румунії. Завідувач архівом загсу поставила категоричну вимогу пред'явити відношення не від школи, де я працюю, а від якоїсь районної установи. На цьому ми й розійшлися. Отже, наразі нічого встановити про час народження і смерті Миколи Урицького, про дату народження Івана Урицького не вдалося.

Їздив у зв'язку з цим ще два рази до архіву загсу Чернівецької обл., але так само без бажаного результату.

***

24 листопада 1984 р.

Після 4-го уроку прямо із школи через Чернівці виїхав до Івано-Франківська, був у відомого краєзнавця Петра Арсенича, обмінялися інформаціями про тих діячів культури, які нас обох цікавлять. Вночі потягом "Чернівці - Львів" поїхав далі.

***

25 листопада 1984 р.

У Львові передав відомому бібліографові М.Морозові картотеку газетних публікацій 1983-84 рр. до ювілею Юрія Федьковича. Разом з тим, на його ж прохання, подарував йому збірку буковинських газет, що друкували матеріали про Юрія Федьковича.

Цікавився я, чи в нього часом не буде яких відомостей про Дмитра Йосифовича, адже він активно спілкувався з Іваном Франком. М.Мороз знайшов у себе книжечку, видану у Львові до 100-річчя з дня смерті Й.В.Гете, де були й відомості про ті твори німецького письменника, які переклав Дмитро Йосифович, спроби їх оцінки. Потім подзвонив до Романа Ярославича Йосифовича – внука письменника. Говорили досить довго. Правда, і він не міг мені нічого сказати про свого дідуся, про місце його народження. Домовилися надалі обмінюватися відомостями про письменника.

У Львівській обласній бібліотеці переглянув публікації газети "Вільна Україна" до 100-річчя і 110-річчя з дня народження А.П.Чехова. У циклі матеріалів 1960 р. переклад Д. Йосифовича навіть ніхто не згадав, а в 1970 р. вже була коротка інформація про це.

Весь вечір працював над виписками бібліографічних та інших літературознавчих матеріалів про Д.Йосифовича.

***

26 листопада 1984 р.

День не змарнував. У історичному архіві в м. Львові розшукав нарешті відомості про точну дату і місце народження письменника Дмитра Йосифовича, дещо уточнив до бібліографій Луки Данкевича, Федора Заревича, Кири-

ла Шепеги, Стефана Шепеги, Миколи Урицького. Може, і ще щось знайшов би, та надто мало часу – одна днинка. А ще поки видадуть архівні документи. То й так треба бути вдячним працівникам цього закладу, особливо Орестові Мацьку за те, що мені дали змогу подивитися навіть ті матеріали, які перебувають у стані реорганізаційного переупорядкування.

Менше пощастило в обласному архіві Львівської обл. Там у списках товаришів Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича та Якова Головацького не вдалося наразі виявити ні Кирила Шепеги, ні Миколи Урицького. Але за цим варто буде ще колись подивитись.

Є надія, що буде щось у фонді Самбірської гімназії про Федора Заревича. З тих років збереглися класні журнали. Отже, за ними можна буде встановити принаймні час навчання Ф.Заревича у Самборі. Жаль, що цей фонд, який недавно прийнятий від Самбірського філіалу Львівського облдержархіву, ще не впорядкований. Але через якийсь час справа ця вирішиться.

Результативніше попрацював у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка АН УРСР. Одержавши дозвіл дирекції, зафотографував рукописи художніх мініатюр Євгенії Бохенської, що зберігаються у фонді Володимира Гнатюка. Треба буде щось із цього відібрати і запропонувати якомусь журналові для публікації. Є між ними чимало про лихоліття першої світової війни, гарний матеріал, присвячений В.Гнатюкові тощо.

Пізно ввечері, коли вже архіви і відділ рукописів ЛНБ були зачинені, ще пару годин посидів у Науковій бібліотеці Львівського державного університету. Переписав дещо з публікацій Євгенії Бохенської у журналах "Дзвінок" та "Зоря". Натрапив і на її статтю-публікацію фольклористичного змісту, про яку раніше не знав.

Поговорив також з Романом Кирчівим. Він недавно рецензував збірник "Пісні Прикарпаття", який підготував до друку і здав у видавництво "Карпати" (Ужгород) Михайло Мишанич. Має слушні застереження і щодо самої назви, яка не зовсім відповідає змістові, і щодо передмови та приміток тощо.

Згадав у розмові Р.Кирчів і те, що його записи пісень, тексти, які я розшифровував, тепер передруковують, а вже опісля остаточно втрясється з питанням, що з цього варто подати до збірника "Народні пісні з Бойківщини", що я підготував до друку, а йому запропонував написати вступ.

Була з ним розмова і про можливість мого переходу на роботу до Львівського відділення ІМФЕ АН УРСР. Каже, що, може, щось вирішиться на початку 1985 р., коли одного з співробітників цього закладу переведуть на посаду старшого наукового працівника, а місце молодшого звільниться. Затягнулася ця справа вже дуже довго. Ще в 1974 р. я говорив про це з Ю.Г.Гошком, керівником цієї установи, і досі якось воно вирішується мляво. Так і роки змарнуються напівдармо.

Р.Кирчів уже готує мене психологічно до того, щоб я після переходу до них на роботу на громадських засадах упорядкував архів музею і відділення ІМФЕ АН УРСР у Львові. Знаю, що над цим треба буде добре посидіти, але це потрібна і корисна справа для нашої науки.

Крім усього іншого, замовив собі мікрофільм із журналу "Вечерниці" (1962-1963) та газети "Русь", де друкувалось багато творів Федора Заревича.

Марія Вальо аж надто гарно відгукнулася про мою статтю "Бібліографічні заняття І.Вагилевича", яку я запропонував до наукового збірника, що його видає Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаніка АН УРСР. Вона чомусь настільки захопилася цим матеріалом, що носила його до редакції "Жовтень" і пропонувала й там опублікувати. Звичайно, що там цілком умотивовано сказали їй про надто науковий, а не популярний виклад матеріалу, який не надається для такого журналу. Тоді вона радила ім щось інше моє про Вагилевича надрукувати, а Р.Іванчук на це: "Треба тільки, щоби він написав". Я ж хочу скоріше щось

дати про Ф.Заревича (наступного року – 150-річчя з дня його народження). А про І.Вагилевича трохи згодом.

Р.Іванчук, зрозуміло, не знає, скільки в мене лежить майже готового матеріалу про І.Вагилевича, не відомо йому й про те, що я вже повідсилав до друку в інші місця.

До бібліографії українських перекладів з польської літератури, над якою працює М.Вальо, я обіцяв переслати свої матеріали про Дм. Йосифовича та Є.Бохенську з цього питання. Ця ж жінка повідомила мені, що вона запропонувала мене як співавтора бібліографічного покажчика, присвяченого "Руській трійці", де я повинен опрацювати матеріал про Вагилевича Івана.

* * *

29 листопада 1984 р.

Десь чи пошта, чи редакція журналу "Народна творчість та етнографія" загубили виправлений остаточний текст моєї статті "Народознавча спадщина І.Вагилевича", і я мусів терміново їхати до Києва, щоби не трапилось подібних ляпсусів, як з рецензією на книгу М.Льницького "Ой зацвіла черемшина", навіть ще гірших.

Цього дня особисто пізнав Івана Михайловича Влащенко, зробив необхідні виправлення в тексті статті. На жаль, уже неможливо було згадати про ті риси радикально-демократичного романтизму, які властиві етнографічним дослідженням Івана Вагилевича.

Встиг ще дещо занотувати про автографи Дмитра Йосифовича, які зберігаються у відділі рукописних фондів Інституту літератури АН УРСР.

Того ж дня, на прохання В.Скуратівського, зробив посилення на фольклорно-етнографічні матеріали М.Глушка і мої, які з раніше надісланого машинописного збірника "Весняно-літня поезія і обрядовість бойків" використав у своїй статті Р.Ф.Кирчів. Оскільки він, говорячи про релікти юрївської обрядовості в Карпатах, у посиленнях на джерела називав тільки записувачів, треба було вказати додатково ті державні архівосховища, де ці матеріали зберігаються. То ж я встановив номери одиниць зберігання і фонд (це були матеріали з с. Довгого, які я ввів до машинописних збірників під назвою "Бойківщина" том 3 і том 4) та сторінки. Ці ж записи ще пару років тому разом з іншими я згрупував і передав Р.Кирчіву, зроблена там і стисла характеристика матеріалу, яку автор статті використав, але послається тільки на власне фольклорний матеріал. Між іншим, ще недавно пропонував разом підготувати публікацію пастуших ладканок, а зараз це вже, очевидно, буде по суті зайвим, в усякому разі важче.

* * *

2-3 грудня 1984 р.

Почуваюся трохи хворим. Підвищена температура. Та довелося-таки їхати до Львова. Кілька разів Михайло Васильович Гончар дзвонив, що є можливість влаштуватися на роботу методистом Львівської станції юних туристів. Єдина перевага цього місця праці та, що буду мати можливість у Львові частіше бувати в бібліотеках та архівах. Але, мабуть, проблема вільного часу буде ще складнішою, ніж у школі. Отже, особливого бажання переходити туди не маю. На прохання М.Гончара, однак, документи залишив (автобіографію, особовий листок обліку кадрів, копію диплому, характеристику та інше). Сказав я йому при цьому, що як трапиться можливість влаштуватися на роботу у Львівському відділенні ІМФЕ АН УРСР, то я туди піду.

Крім того, у ці два дні попрацював у Науковій бібліотеці Львівського університету. Завдяки знайомій співробітниці книгосховища Олені Жмурко швидко одержав значну кількість потрібної літератури і, за дозволом адміністрації, перефотографував публікації Євгенії Бохенської, Антона Могильницького, Луки Данкевича, Сидора Пасичинського, Михайла Петрушевича тощо. Зробив і чимало виписок.

Цікаві документи виявив я і в фонді № 451, що зберігаються в історичному архіві у Львові. Є там, між іншим, різні списки вихованців духовної семінарії часів Маркіяна Шашкевича навіть з оцінками за навчання. Вияснилось, що Степан Шепега (Шепедій) навчався разом з Маркіяном Шашкевичем. Ці документи підтверджують і розширюють опубліковані досі відомості про Миколу Урицького, Кирила Шепега та інше.

Мене ж особливо цікавить матеріал про Івана Вагилевича. Його треба буде особливо ретельно вивчити і використати десь найближчим часом.

На прохання працівника Львівського зооветеринарного інституту Б.Горбового зробив для нього з десяток фотокопій архітектурних проектів нового приміщення Львівського університету, відзначених на конкурсі ще перед першою світовою війною і опублікованих.

Коротко поговорили з Михайлом Мишаничем. Він закінчив розшифровувати мелодії пісень, які записав у тих населених пунктах Волині, де їх колись збирала Леся Українка, Олекса Ошуркевич. Тепер М.Мишанич працює над записами Р.Кирчів, але про те, що робить це не безкоштовно, далі не признається. Зрештою, це його справа, бо ж жити в місті на ту заробітню плату, яку він одержує як викладач музики, не так просто.

Хоче він, щоби я передав йому копії своїх записів пісень з 1983 і 1984 рр. На це я відповів, що зроблю так тільки тоді, коли він перенесе на папір мелодії пісенного фольклору, який я разом з В.Соколом записав у 1980, 1981 і 1982 рр. Новими записами цікавився ще під час попередньої зустрічі і Р.Кирчів: йому треба десь доповідати про роботу секції пам'яток історії і культури, яку він очолює. Я відповів, що звіт про експедицію 1983 і 1984 рр. є в тоوارстві, а всі тексти тепер розшифрувати і передрукувати не маю часу.

Зрештою, треба самому про ці експедиції писати і опублікувати повідомлення. Це уможливить уникнення багатьох помилок і неточностей, які траплялися в друкованих і усно висловлюваних інформаціях про цю роботу за попередні роки.

У наступні дні грудня ще зробив кілька виїздів, під час яких закінчував ті розшуки матеріалів про Д.Йосифовича, зокрема уточнив дату його народження (6 листопада 1867 р.), про Є.Бохенську, М.Урицького та ін. Фіксував також фольклорні, етнографічні, лексикографічні та історико-краєзнавчі матеріали.

IV. ЩОДЕННИК ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ РОБОТИ 1987 Р.

Попереднього, 1986 року щоденника експедиційної роботи я не вів. Фольклорних та етнографічних матеріалів записував дуже мало. Майже весь час відпустки провів у Києві, працюючи над листами до Івана Франка з Бойківщини та Буковини. Займався також підготовкою до друку матеріалів для "Української літературної енциклопедії", енциклопедії "Мистецтво України" та "Зводу пам'ятників історії та культури: Львівська область". Чимало відомостей необхідно було додатково уточнювати і перевіряти, а в процесі роботи виникали нові імена, що знову ж потребували дальших пошуків, виїздів до Львова, Стрия, Сколього, Славського, Морщина, Конюхова та інших населених пунктів.

Чимало часу пішло також на підготовку літературно-краєзнавчих та історико-мистецтвознавчих статей для місцевої районної газети в Заставні. Хочеться, щоби люди знали історію своєї культури, особливо молодь.

У вільні від уроків та іншої шкільної роботи години минулого року підготував до друку "Вибрані записи різних жанрів фольклору", добірку подібних матеріалів про опришків тощо.

* * *

28 березня 1987 р.

Зранку дещо закінчив добір матеріалів з історії культури для Заставнівського районного краєзнавчого музею (про Сидора Воробкевича, Осипа Маковея, Григорія Воробкевича, Василя Ферлеєвича та ін.).

В 11-й год. виїхав принагідним автотранспортом до Чернівців, зустрівся з художником Орестом Криворучком. Він подарував Заставнівському краєзнавчому музеєві свій портрет Сидора Воробкевича, виконаний у рідкісній техніці інкорелі. Просив гарні фотографії Ірини Вільде. Ще раніше ми говорили з ним про те, що до 80-річчя письменниці варто створити її портрет. Отже, є надія, що художник продовжить свою серію портретів видатних діячів культури з Буковини.

Поїздом і автобусом (з Івано-Франківська) того ж дня доїхав до Стрия. Переночував у кімнаті відпочинку на вокзалі.

* * *

29 березня 1987 р.

Насвітанку автобусом вирушив до Дрогобича, а потім до Самбора. Кілька годин шукав могил Омеляна і Теофіла Бачинських на місцевому цвинтарі, але марно. Допомогла мені в цьому вчителька-пенсіонерка Карпинець Розалія Миколівна. Кладовище справляло дуже прикре і болоче враження. То в одному, то в іншому місці натрапляєш на розбиті гробівці, порозламувані домовини, в яких людське сміття шукало золота. На старих похованнях влаштовуються нові і хтозна, чи десь ось так же не перекопано і знищено могили засновника українського театру товариства "Руська бесіда" у Львові та його дружини. Карпинець Р.М. обіцяла за допомогою старших інтелігентних людей із Самбора продовжити розшуки могил О.Бачинського і Т.Бачинської.

Вона ж познайомила мене з Зеновією (Зінаїдою) Михальчук, від якої я зафіксував на магнітофонну стрічку спогади про Філарета Колессу, про сучасника і приятеля Івана Франка з Ботівки Вижньої на Турчанщині Ілярія Солтикевича. Подарувала й фотографію цієї людини, розказала, як поляки знущалися над бойками в 1939 р. тощо.

Сумно писати про те, що з усіх людей, до яких я звертався того дня в Самборі (а їх було близько трьохсот), жоден не міг нічого сказати про могили О.Бачинського та його дружини. Мало того, ніхто про них нічого й не знає: ні старші, ні учні, ні студенти. Жодного разу, як заявляли мені хлопці та дівчата, в школах про це не чули, а про якусь екскурсію на цвинтар ніхто й не догадався.

Не без труднощів придбав квиток на автобус і біля 16-ї год. приїхав до м. Турки. Звідси автобусом десь через 20 хв. поїхав до села Мохнате. Далі жодного транспорту не було і я пішов пішки. Дорога геть розмокла. Скрізь навозили десь восени багато гравію з глиною, трактори та автомашини все це перетворили в суцільну "болотяну кашу". Перехід був не дуже прийнятний і тривав понад 2 год. Десь близько 8-ї год. вечора я прийшов до внука Сидора Пасічинського – Ярослава Стедишина, який листовно запрошував мене навідатися до нього.

Того ж вечора записав його перекази про діда – поета і фольклориста та розповіді про дітей і внуків Сидора Пасічинського. Не дуже багато міг Ярослав Стедишин розказати, але кожна його інформація була для мене дуже цінною. Серед різних відомостей особливо цінна звістка про те, що Сидір Пасічинський ще від студентських років як дорогоцінну реліквію зберігав фотографію, на якій він був разом з Іваном Франком. На жаль, невідомі й нерозважні особи у перші післявоєнні роки цей знімок знищили. Пропала й бібліотека С.Пасічинського, а його 30 томів рукописів спалили ще угорці під час першої світової війни.

Спогади Ярослава Миколовича Стедишина (нар. 1927 р.) записав головним чином на магнітофонну стрічку, окремі тільки нотував на папері.

Від нього ж зафіксував 4 пісні, переважно літературного

походження, цікаві тим, що частину з них любив Сидір Пасічинський.

У цього ж господаря переночував.

* * *

30 березня 1987 р.

Перефотографував дещо із світлин С.Пасічинського, зокрема з його першою дружиною, знімок дочок поета Люби і Зони тощо.

На щастя, випав уночі сніг і йти по дорозі було легше. Пішки із Красного через ліс перейшов до села Задільського. Тут розшукав могилу І.Пасічинського і сфотографував її, теж саме – тутешню церкву, а перед тим кілька пейзажів з Красного та Смерекового лісу, що перед Задільським. Погода, однак, дуже несприятлива для фотографування.

У Задільському пробував дещо записати з пісенного фольклору, але зробив дуже мало. Жінка, до якої я звернувся, не могла чогось вартого уваги пригадати.

О 15-й год. автобусом виїхав звідси до Стрия. По дорозі ще дещо записав уже в автобусі: переказ про походження села Задільського та розповідь про долю бібліотеки Сидора Пасічинського.

Деякі цікаві деталі розповідали тут люди про вбивство угорського генерала в Коростові десь у 1944 р. і як було врятовано місцевих людей від розстрілу, чи, принаймні, від десятикування, що його готували німці.

Варто при нагоді уточнити й відомості про якихось шістьох людей, які ліквідували табір, власне охорону табору і звільняли ув'язнених у ньому.

Ще в Красному кілька разів говорили мені люди, що в Сможів жив гарний співак. Походив він із тих українців, які переселилися сюди з-за Сяну.

Десь о 17-й год. вже був у Стрию. Із метричної книги кін. XVIII - поч. XIX ст., які тимчасово позичив Левків Олекса Миколович (інженер за освітою, але завзято вишукує все, що лише може, з історії його рідної Тухлі) у тухлянського селянина Сурановича, виписав деякі факти про тодішніх мешканців с. Грабовець.

Вночі поїздом виїхав до Чернівців.

* * *

31 березня 1987 р.

Ранком о 8 год. 10 хв. був уже в Чернівцях. Вирішив до вечора залишитися в місті і додатково ще пошукати за деякими матеріалами про Григорія Воробкевича для Заставнівського краєзнавчого музею. З цієї метою звернувся в першу чергу до Наукової бібліотеки Чернівецького університету. Але тут зробили собі санітарний день і потрібних видань одержати було неможливо.

Тоді поїхав до відомого літературознавця Романця Олекси Стропановича. Він дуже доброзичливо відгукнувся на моє прохання, позичив мені збірник творів Г.Воробкевича, які видав 1904 р. у Чернівцях Осип Маковей та сформовані в комволюті і разом переплетені матеріали з різних видань до історії культури Буковини. В обидвох були портрети Г.Воробкевича, але жоден відразу не надавався для копіювання. На тому, що із зібрання поезій була якась пляма, а на другому – поліграфічна вада. З цим я зайшов до художника Ореста Криворучка, який дуже радо, справді висококваліфіковано усунув згадані помилки поліграфістів та необачних читачів. Тепер можна буде зробити цілком придатні для експонування в музеї копії цих портретів поета, його книги тощо.

* * *

Квітень - червень 1987 р.

Ці місяці провів за роботою в школі, а вільний час віддав розшукам матеріалів для музею Дмитра Макогона та Ірини Вільде у Веренчанці. Разом з тим підготував два десятки статей з історії культури для періодики та енциклопедії "Мистецтво України" і "Української літературної енциклопедії" тощо.

* * *

5 липня 1987 р.

Сьогодні вдалося записати цікаві зразки бойківського пісенного та оповідного фольклору у Славській лікарні від Отенії Ганни Петрівни, 1921 р. н., дещо від Гребович із Славського та Федорів із Верхньої Рожанки, яка проспівала дві гарні колядки. Особливо велику кількість коломийок знає Отенія Г.П. із Пшанця. Десять років тому я вже записував від неї цикл баладних пісень. Тепер стан її здоров'я значно гірший. Хворіє астмою. Та треба зафіксувати весь репертуар цієї жінки: він цікавий, давнього походження, а виконання дотепне в прозових творах, у пісенних співачка добре відчуває поезику, ритм і розмір тощо.

До кімнати, де проходив запис, зібралися мало не всі хворі та санітарки, що в той час перебували в лікарні. Разом зі мною в цей день був старший викладач Бердянського педінституту Кіраль Сидір Степанович, колись мій учень із Славської середньої школи. Здається, що прекрасні зразки фольклору, які йому випало почути, подобалися молодому науковцеві. Може й він при нагоді візьметься за його записи, дослідження та публікації.

Закінчено цей сеанс роботи о 22 год. 30 хв.

* * *

6 липня 1987 р.

Досі не вдалося зустрітися й поговорити з Говдишем Ігорем, випускником Львівської консерваторії, який погодився розшифрувати мелодії моїх пісенних записів із села Івана Франка та його околиць. Власне це й заставило мене сьогодні поїхати до Львова. Треба також пошукати за деякими матеріалами для енциклопедії "Мистецтво України", музею Ірини Вільде та Дмитра Макогона тощо.

Не все з цього вдалося зробити. Фонд, у якому зберігаються метрики, зараз систематизується за новою схемою, і через те не зміг пошукати за датою народження і смерті відомого своєю майстерністю Кушніра Леся Левицького.

Уже вкотре виявляє своє щире бажання допомогти в моїй роботі, спрямованій на вивчення і популяризацію нашої культури, Купчинський Олег Антонович. Цього разу цей обдарований дослідник знайшов час на придбання для музею Ірини Вільде у Веренчанці першого видання її повісті "Метелики на шпильках", зібрав для мене всю групу матеріалів про симпозіум з нагоди 150-річчя "Русалки Дністрової" тощо.

Випадково зустрівся з фольклористом Михайлом Мишаничем. Проінформували ми один одного про свою роботу над народною творчістю. Він погодився далі продовжувати розшифровування мелодій бойківського пісенного фольклору.

Того ж дня, увечері, приміським потягом виїхав до Самбора. Зупинився в Куб'яка Костянтина Григоровича, який займається збиранням матеріалів про музей і товариство "Бойківщина" в Самборі. Має гарну бібліотеку, виховує трьох кмітливих і здібних дівчаток.

* * *

7 липня 1987 р.

Вранці разом з К.Куб'яком зайшли до Ярошевича Володимира, вчителя української мови та літератури. Я звернувся до нього з проханням показати в парку місце, де поховане подружжя О. і Т.Бачинських. Тепер поруч проходить асфальтована доріжка, а з могили не залишилося жодного сліду.

Ярошевичеві В. продиктував з півтора десятка прізвищ діячів української культури, матеріал про яких варто подати в експозиції краєзнавчого музею Самбірського району (І.Франка, Ф.Заревича, Ірину Вільде, Юрія Кміта, М.Ониськевича, Михайла Скорика, Є.Прокопчиця, І.Левинську, Р.Савицького, І.Вендзиловича, Ф.Колесу, Ом.Бачинського, Т.Бачинську та ін.). Обіцяв також допомогти їм деякими матеріалами, якщо дійсно робитимуть щось серйозне.

Того ж дня автобусами доїхав до Стрия, а звідси – поїздом до Славського.

* * *

8 липня 1987 р.

Через верхи ходив до рідного Грабівця. Тут записав дещо з колискових та баладних пісень від Фурів Параски Олексіївни, 1923 р. н. Домовився також на Геретбоці з Фурів Гафією (Плав'янською), Головчанською Ганною та деякими іншими про запис пісень з їхнього репертуару. Далі з Грабівця дорогою між Кливою та Маківкою пройшов пішки до Тухлі.

Дуже милу несподіванку зробила для мене Дидів Софія Михайлівна, 1950 р. н. Виявилось, що вона перейняла від свого батька багато коломийок, обрядових та інших пісень і виконує їх приємним голосом, має добрий слух і пам'ять. Особливу вартість мають цикли пастуших і вівчарських ладанок для бичків і овець, які ця жінка буквально слово в слово повторила по пам'яті так, як її батько Савчин Михайло Федорович ще в 1954 р. Але тоді я зафіксував тільки тексти, а мелодію шойно зараз. Тоді не мав магнітофона.

Домовився з цією співачкою, щоб поступово записати від неї та її сусідів увесь репертуар. Жаль тільки, що вона це може робити лише в неділі.

* * *

9 липня 1987 р.

У Славському чекала на мене телеграма про те, що Заставнівському районному краєзнавчому музеєві терміново потрібні від мене якісь матеріали. Очевидно, йдеться про експозицію, присвячену Д.Макогоніві, Г.Воробкевичу, Ірині Вільде та іншим.

Через це й виїхав уранці автобусами із Славського через Стрий, Івано-Франківськ, Коломию, Снятин до Чернівців, а далі потягом до Веренчанки. Звичайно, міг покикатись на те, що я у відпустці та ще й дружина хвора і не їхати. Та шкода, коли важливі питання культури Заставнівщини будуть представлені в музеї абияк.

Увечері 9 липня був уже у Веренчанці, та директора школи вдома не застав, а інші знайомі не могли нічого конкретного сказати, чого мене викликали телеграмою.

Вдома застав листа від Покуси Ольги Карпівни, наукового редактора літератури з "УРЕ", яка просила додатково підтвердити чи уточнити окремі місця з моєї статті "Баб'як Петро Григорович", підготовленої для "Української Літературної Енциклопедії". Насправді уточнювати і виправляти не було чого, бо подана раніше інформація була цілком правильною. Отож, написав про це в листі О.Покуси.

Окрім того, відібрав ще дещо з історії культури Заставнівщини, щоб доповнити матеріали, які передав для районного музею раніше.

Почувався втомленим і тому не міг більше чогось серйозного робити.

* * *

10 липня 1987 р.

Знайшов директора школи. Він ремонтував власну автомашину. Вияснив, хто і чого мене викликав. Показалося, що аж троє чоловіків, яким я передав раніше матеріали для доповнення експозиційних розділів культури, забули про це, а четвертий – методист районного палацу культури Антоноук – залишив це в шафі, коли переходив на іншу роботу. І через таке непорозуміння мені довелося їхати майже п'ятдесят кілометрів до Веренчанки та ще стільки назад до Славського.

Щоб ця моя вимушена мандрівка на Буковину не була марною, ще раз, правда нашвидкоруч, додатково відібрав ще дещо для експозиції, присвяченої Ірині Вільде, Дмитрові Макогоніві, Ользі Кобилянській та іншим діячам культури, хроніку заснування шкіл на Заставнівщині тощо. Все це відвіз до Заставни і передав інструкторові райкому

партії Процюкові Петру Михайловичу, а завідувачу відділом агітації й пропаганди Тарасюкові Григорію Івановичу пригадав, де знаходяться ті експонати, за якими він мене викликав. Ще по дорозі до Чернівців (їхав разом з П.М.Праціоком) продиктував деякі тексти і тематику стендів, які потрібно додатково оформити в музеї.

У Заставні говорив теж із завідувачем районним відділом культури Вольщукком Анатолієм Васильовичем про те, щоб він постарався оформити передплату для бібліотек та будинків культури і сільських клубів на журнали "Жовтень" і "Народна творчість та етнографія" на 1988 р. Обіцяв зробити.

Потягом "Чернівці - Івано-Франківськ" о 16 год. 20 хв. виїхав назад у рідну Галичину.

* * *

11 липня 1987 р.

Переночував у кімнаті відпочинку на вокзалі в Стрию. Ранком відвідав дружину в лікарні. Потім зайшов до родини художника Петра Обаля. Дочка його, Віра, досить роздратована тим, що батькові до смерті не дали квартири, а її мати хворіє. Та все-таки дещо вони розказали про те, як закінчувалося життя талановитого живописця і графіка. Того дня, коли його життя обірвалось, тобто 26 травня 1987 р., зранку він ще розмовляв по телефону із знайомим, виходив на подвір'я, а десь біля 15-ї год. йому стало погано, приліг на дивані в кухонці, що водночас служила в його квартирі й кімнатою – спальнею, майже на руках у дочки помер.

Організацією похорону займався поет Віктор Романюк. Поховали художника у північній частині старого цвинтаря в Стрию. Понад дві години я шукав його могилку, але не знайшов. Доведеться-таки звертатись до рідних або знайомих і сфотографувати її початковий вигляд.

Записав деякі відомості про будинок на вул. Радянській, 16, кв. 3, де від 1961 р. жив і помер художник П.Обаль. Треба буде підготувати статтю для львівського тому "Зводу пам'яток історії та культури" і про могилку, і про цей будинок.

Із Стрия автобусом приїхав до м. Сколе. Тут домовився з бібліотекаркою Даною Іванівною Сербин про те, щоб вона за своїм підписом подавала для місцевої газети "Радянська Верховина" цикл невеликих нарисів про визначних уродженців Сколівщини (письменників, науковців, народних майстрів прикладного мистецтва...). Вже передано редакції статтю про Луку Данкевича з Оряви. Цього разу я віддав Д.Сербин нарис про Федора Заревича і позичив їй для ознайомлення дещо обширнішу свою працю про нього.

Назвав і продиктував дівчині ще цілу серію тем, які вона при бажанні могла б сама опрацювати для цієї ж газети, щоб спопуляризувати все цікавіше з історії культури цього куточка Бойківщини. Серед тем "Сколівщина у 50-томному зібранні творів І.Франка", "Наш район у новому виданні", "УРЕ", "Сколівщина в образотворчому мистецтві", "Сколівщина в радянських етнографічних дослідженнях", теж у мистецтвознавчих, літературознавчих, історичних тощо. Цікавою була б стаття "Народна творчість Сколівщини в нових виданнях фольклору". Погодився, щоб після підготовки чорнових варіантів такі матеріали вона надсилала мені для уточнення і доповнення, а вже тоді передавала редакції.

О 17-й год. приміським потягом переїхав до Славського. Забрав у хаті магнітофон і записував оповідний та пісенний фольклор від Отенії Ганни Петрівни, 1921 р. н., із с. Пшанець Сколівського р-ну. Наспівала ця жінка кілька досить обширних циклів коломийок, пару балад і розказала три казки. Повторно зафіксував від неї ладанки для корів, інформацію про пастуші свята тощо.

Дуже цікаві речі повідомила ця жінка про ігри при мертвому, що проводилися в Пшанці. Серед них є кілька й таких, про які я раніше не знав і не записував.

* * *

12 липня 1987 р.

Цю неділю вдалося використати плідно. Всього записав у Тухлі і Либохорі 60 народних пісень та коломийкових циклів. Дуже приємну несподіванку подарувала мені 83-річна Галь Ганна, яка проспівала досить багатий цикл ладканок для корів, між якими є кілька таких, які я досі зустрічав у репертуарі носіїв бойківського фольклору.

У Тухлі зафотографував загальний вид і окремі складові частини меморіального комплексу "Франкова криниця". Випадково зустрівся в цьому ж селі з онуком та правнучками Сидора Пасичинського, їх також сфотографував біля пам'ятника І.Франкові. Потім з ними доїхав до Либохори, де записав від Климівич Агафії Іванівни трохи коломийок, переказ про Івана Франка та його перебування в Тухлі, сфотографував її дочку Оксанку, ученицю 8-го класу, у бойківському вишиваному вбранні.

Звідси пішки повернув до Тухлі, де ще протягом трьох годин записував пісенний фольклор від Галь Софії, Мечержак Анастасії та інших. Варто буде ще колись навідатися до цих жінок і продовжити записи.

* * *

13 липня 1987 р.

Більшість людей працює на сінокосах і знайти когось вдома та організувати записи фольклору не так легко.

Сьогодні провів день у Славському. За попередньою домовленістю з місцевою селянкою Ковальчук Євою Матвіївною увечері провів записи пісенного фольклору. Вона наспівала десь близько 150 коломийок та пару пісень. Між коломийками є частина таких, які, наскільки пригадую, я ще не записував.

Треба буде десь найближчим часом вибратися до Нагірного та Долинівки і там пошукати за гарними зразками пісенного й оповідного фольклору тих людей, які приїхали сюди з Засяння. Можливо зроблю ще й завтра, якщо який непередбачений випадок не перешкодить.

* * *

14 липня 1987 р.

Зібрав речі, необхідні для роботи, і чекаю автобуса у Славському, щоб поїхати до Сколього, а звідси – до Нагірного та Долинівки.

Рейсового автобуса не було до Сколього, але одна з колишніх моїх учениць, почувши, що я вибираюся записувати фольклор, десь розшукала автомашину, якою я доїхав до районного центру. Звідси автобусом "Стрий - Матків" вирушив до села Долинівки в 11 год. 40 хв. Десь за годину вже був на місці. Тут зустрівся з вчителем – пенсіонером Хомутником Миколою Івановичем. Від нього записав невеликий спогад про письменника Леся Мартовича. Він же порадив кілька жінок, від яких можна було, на його думку, дещо зафіксувати з усної народної творчості. До однієї з них навіть ходив зі мною, але вона вже все забула і записати нічого не вдалося. Інших або не було вдома (тепер сінокоси), або ж хворіли. Щойно осталися Бриндза Михайлина Ільківна, на краю села, виявилась тою людиною, якої мені потрібно. Правда, і її не застав у хаті. Виручили її внучата Іванна, Іринка та Богданчик. Вони здалека бачили, що я заходив на подвір'я їхньої бабусі, і коли я вже збирався йти геть, гукнули:

– А кого Ви шукаєте?

– Ту жінку, яка в цій хаті живе.

– То наша бабуся. Ми її зараз знайдемо, а Ви почекайте.

– Добре, діточки. Дуже дякую Вам за це.

І справді вони скоро її знайшли та ще й сестру співачки привели. Завдяки цим двом дівчаткам і хлопчикові мені вдалося записати цього дня понад три десятки цікавих варіантів пісень, які в 20-30-их рр. нашого сторіччя побутували в Ліському повіті Ряшівського воевідства, що тепер у Польщі. Деякі зразки навіть нові для мене, окремі повніші від тих, що записував раніше. Жінки вважають себе лемкинями. Отже, зафіксовані пісні є першим більшим

циклом лемківського фольклору в моїх записах. Правда, на них уже відчутній вплив тривалого перебування виконавиць на Бойківщині. Тут вони живуть від 1940 р.

Хоча сеанс роботи з цими співачками не був підготовлений заздалегідь, він виявився результативним. Обидві сестри (Бриндза Михайлина Ільківна, 1914 р. н., Бабич Марія Ільківна, 1919 р. н., порівняно рідко помилялись. Мають досить добру пам'ять. Прихильно й розуміюче ставляться до записування, самі запропонували, щоб я ще колись приїхав, а вони до того часу пригадають собі ще чимало пісень. Звичайно, я дав згоду на таку пропозицію.

Жаль тільки, що обидві відразу не захотіли фотографуватися через те, що не приготувались.

А мої маленькі помічники увесь час сиділи й слухали, як їхні бабусі співають.

Увечері принагідним автобусом приїхав з Долинівки до Сколього. Звідси потягом вернувся до Славського.

* * *

15 липня 1987 р.

Був у Стрию. Зібрав дещо про життя і працю талановитого різьбяр і будівничого Турчиняка Василя Івановича з Лугів біля Делятина. Він залишив свій добрий слід і на Стрийщині.

Відомий різьбяр Осип Величко показав мені свої нові твори – портрети на дереві, на яких увіковічнив художника О.Оброцу, поета Маркіяна Шашкевича, історика, дослідника Лемківщини Івана Красівського, гетьмана П.Конашевича-Сагайдачного та ін. Тепер готує персональну виставку в Самборі. Розповідав про свято Маркіяна Шашкевича в Бережанах, про свою участь у ньому, про тамтешній музей книги та інші подібні установи і їх організаторів.

* * *

16 липня 1987 р.

Досі якимось мені не випало записувати фольклору в с. Риків Сколівського р-ну. Отож рано заїхав автобусом до Тухлі, а звідси принагідною автомашиною – до Рикова. Пора для такої роботи не дуже сприятлива: люди косять трави, сушать сіно і вдома важко когось застати. Навіть пенсіонери на сінокосах. Та все-таки дещо вдалося зробити. Від двох жінок записав два десятки пісень та коломийкових циклів.

Використав добру погоду і зафотографував з різних сторін місцеву церквцю з XIX ст., яка є оригінальним пам'ятником дерев'яної архітектури бойків. Оглянув її всередині. Тут збереглося дещо з іконопису XVIII ст. і навіть давнішого. Від місцевих старожилів зафіксував окремі факти про місцевого будівничого Куртяника та з історії церкви. Люди доказують, що її перенесено сюди з Головецького, а перед тим вона стояла в монастирі між Козьвоюю і Головецьким.

З Рикова автобусом заїхав до початку с. Тухлі, далі пішки перейшов до Грабівця. Трохи допоміг братові Іванові накривати стаєнчину в однієї з бідних селянок.

Оглянув могили батьків та інших наших родичів. Зустрівся й тут з дикунським виявом вандалізму. Якась двонога істота, очевидно, не могла відрізнити бронзівид золота і по-варварському поламала металеві частини надмогильного пам'ятника моєї бабусі Дем'ян Марії. Неможливо, щоб це зробив хтось місцевий: у Грабівці давно існує сильне переконання, що з цвинтаря не можна нічого інінько брати, бо така людина дуже скоро сама опиниться в могилі. Це повір'я загальновідоме і всі додержуються правила цього уже з дитячого віку. Отже, зробили підлість хтось із тих псевдотуристів, які вештаються по горах, придивляючись, де і що можна вкрасти.

З прикритим настроєм ішов я того пізнього вечора із Грабівця до Славського.

* * *

18 липня 1987 р.

Автобусами їздив до с. Погар. Записав десь півтора

десятька пісень і коломийкових циклів, спогади про славетного будівничого Луку Снігура, розшукав його могилу і описав її місцезнаходження, зафотографував будинок, який він збудував і деякий час жив, а також церкву і дзвіницю в Погарі.

Випадково зустрів тут свого товариша по навчанню у Стрийській педшколі Нетребича Олександра Миколовича. Виявляється, що Петро Скільський, відомий будівничий із Плав'я, це його прадід. В селянина Бабича Миколи Васильовича на платі висів старенький чавунний горщик з тріщиною і діркою, ймовірно, виготовлений у залізоплавильній майстерні на Демні, що діяла з квітня XVIII ст. Просив я Нетребича О.М. передати цю річ Сколівському музеєві.

Оповіли мені люди, що різьблений іконостас роботи Л.Снігура із малярськими творами Григорія Чайки, художника з Погарі, десь два роки тому забрали з церкви, навантажили на автомашини і так необачно везли до райцентру Сколе, що все поламалося.

З Погарі пішки перейшов до Оряви. Тут ще записав з десяток пісень та коломийкових циклів. Бачив, з яким зацікавленням люди зустріли публікацію "Поет Лука Данкевич з Оряви", якою газета "Радянська Верховина" відкрила рубрику "Таланти твої, Сколівшино". Статтю на моє прохання підписала як алонім Дана Сербин, працівниця Сколівської бібліотеки. Після приїзду до Скольного домовився з нею, щоб для цієї рубрики підготувала вона сама вже матеріал про історика Івана Думинця, а Ігор Чудийович, працівник РК ЛКСМУ – про З.Матисякевича. Мені тут залишилося хіба дещо доповнити, коли буде потрібно. Про інших, справді визначних осіб, що вийшли з району, треба буде опрацювати мені самому, за винятком Павла Кирчіва. Нарис про нього запропонував підготувати сестрі Насті, яка тривалий час вивчала його спадщину.

Це дещо піднесе обізнаність моїх краян з історією своєї культури.

***

19 липня 1987 р.

Вирішив сьогодні попрацювати ще в Тухлі. Повторно відвідаю тих співачок, від яких уже записував дещо з пісенного фольклору, можливо, ще щось пригадали за час, що минуло.

У селі весілля. Туди йти й записувати вважав недоцільним. Традиційного там мало, а шуму стільки, що вилучити потрібне не просто. Краще вже було записувати окремо. Так і вийшло: записав від Савчин Марії Іванівни, 1922 р. н., з Погарі біля Тухлі та її сестри Мечержак Анастасії Іванівни, 1930 р. н., гарні цикли коломийок та найбагатший з усіх, які досі зустрічав, зразок переспівування.

Місцеві люди старшого віку розповіли мені, що будинок біля школи, де колись була так звана резиденція священника, уже існував перед початком першої світової війни. Треба буде якось краще це уточнити, оскільки тут міг бути І.Франко, коли приїздив до Тухлі.

***

20-21 липня 1987 р.

Їздив на Буковину: мав дещо зробити в школі і треба було переглянути поштову кореспонденцію. Літературознавець М.Вальо написала, щоб якнайшвидше надіслати дещо до чергового збірника Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка АН УРСР. Відібрав і вирішив запропонувати редколегії статті "Археографічні праці І.Вагилевича", "Взаємини І.Вавилевича з П.Й.Шафариком", "Питання історії та культури Польщі у спадщині І.Вагилевича", "Краєзнавча спадщина І.Вагилевича". Представимо це їм на вибір, а вишлю спочатку першу із названих чотирьох.

Редактор одного з відділів енциклопедії "Мистецтво України" Людмила Василівна Поліщук у своєму листі повідомляє, що одержала мої статті для 2 і 3 томів цього

видання, радить підготувати і надіслати їм також нові матеріали, які мені вдасться виявити під час моїх цьогорічних експедиційних мандрів.

***

22 липня 1987 р.

Їздив до хворої дружини. У Стрию розшукав одну з рідкісних публікацій Ірини Вільде, надруковану в маловідомому додатку – одноднівці до журналу "Нова хата", що побачив світ під назвою "Український жіночий конгрес, Станиславів, 23-27.VI.1934".

Лікар Ольшанський Володимир Валер'янович, 1911 р. н., передав мені свої нотатки про обставини і причину смерті української скульптурки і художниці Марії Пекар-Новицької.

***

23 липня 1987 р.

Був у хворої дружини в лікарні. Потім їздив до Лавочного. Вперше зустрівся з музикознавцем Ігорем Михайловичем Говдишем. Він працює над розшифруванням мелодій народних пісень, які я записав 1983 р. в селі Івана Франка. Тішить мене те, що ця людина радо працює над зібраним матеріалом і погоджується продовжувати цю справу надалі. Тепер він готується до весілля.

Разом з ним зайшли до одного з цікавих селян, записав дві гарні колядки для хлопця і дівчини, спогади про хор, що його організував Степан Шепедій у Лавочному ще в серед. XIX ст. Він же показав мені й І.Годишеві могилу С.Шепедія біля церкви в Лавочному тощо.

***

24-25 липня 1987 р.

Сьогодні лікар повідомив мені, коли я зайшов до хворої дружини, що робитимуть операцію. У неї перелом ноги. Весь день і ніч з 24 на 25 липня провів у лікарні. Операція пройшла наче вдало. Уже вранці 25 липня дружина стала почуватися значно краще, ніж попереднього дня.

***

26 липня 1987 р.

До 16-ї год. був у лікарні в Стрию біля хворої дружини. Потім виїхав поїздом до станції Сколе, а звідси думаю, якщо трапиться транспорт, добратися до села Козьови, де живе оповідач Ватагович Василь. Люди твердять, що знає чимало пісень і казок.

Так і виїшло. Автобусом приїхав до Козьови. Дуже швидко розшукав Ватаговича Василя Григоровича, напроцьод легко порозумівся і майже відразу почав записи. Спочатку зафіксував коломийкові мелодії на сопілці, а потім – кільканадцять пісень і коломийкових циклів. Із фольклорною прозою також пощастило: записав дві великі і досить оригінальні казки. Отже, день не змарнувався.

Принагідною автомашинною із Козьови приїхав до Скольного. Звідси – поїздом до Славського.

Перед відходом від Ватаговича Василя Григоровича, 1912 р. н., домовився з ним, щоб дещо згодом продовжити записи пісень та оповідного фольклору. Правда, точний день не встановили, оскільки це залежатиме від стану здоров'я дружини.

***

27 липня 1987 р.

До 16 год. був у Стрийській лікарні в дружини. З кожним днем вона почувується краще, стає життєрадіснішою.

Потім зупинився в місті Скольному, розшукав фотографію бойківського каменяра Гедзи Михайла Васильовича. Зустрівся з Сенівим Богданом Івановичем, разом пішли й оглянули обидва (давніший і новіший) міські цвинтарі, встановили, що на старому в основному ховали померлих десь до 1912 р. Були й окремі пізніші. А на новішому найдавніші могилки, які нам вдалося оглянути, датуються 1912 р.

Там же зробили цикл фотознімків, на яких зафіксували зразки надгробних пам'ятників, які робив Гедза М.В. (Сокачам, Садовському В. та Топольницьким). А на старому кількя зразків художнього каменярства бойків з кінця минулого сторіччя. Особливо цікавий орнамент на надгробку "Михайла Бандуровича професора, уроджений року 1855, умер року 1899...". Поруч такий же надгробок для іншого Бандуровича, але імені і дат там не викарбувано.

При нагоді варто буде поцікавитись цим вчителем.

З Б.І.Сенівим домовились про декотрі публікації в місцевій газеті під рубрикою "Таланти твої, Сколівщино" за його підписом.

* * *

28 липня 1987 р.

Після відвідання хворої дружини в Стрийській міській лікарні повернувся до села Тухлі. Зустрівся з Олексою Миколайовичем Левківим. За його порадою зайшов до місцевого селянина Мечержака Федора, який зберігає дещо з колишнього та й теперішнього церковного архіву. Є там 6 давніших метричних і протокольних книг. Одна з них "Liber mortuorum", починається з 1847 р. В ній зафіксовано цінні відомості про вік та причини смерті людей. За моїми підрахунками у 1847 (записи не за весь рік) від епідемічного захворювання в селі передчасно пішли в могилу 6 чол., у 1848 – 63, а в 1873 р. – на холеру 45 чол.

Доцільно колись при нагоді уважно переглянути всі ці книги, особливо для опрацювання історії села.

Того ж дня записав у Тухлі біля сотні коломийок та кілька пісень.

* * *

29 липня 1987 р.

Зранку написав статтю "Такого б у кожному селі", присвячену Олексі Миколайовичу Левківу, який багато років завзято збирає матеріали до історії та культури рідного села, фотографує цікаві події та пам'ятки в Тухлі, занотує розповіді односельчан тощо. Запропонував це підписати Б.Сеніву і від свого імені переслати редакції газети "Радянська Верховина".

О 12-й год. виїхав до хворої дружини до Стрия, де пробув усю решту дня.

* * *

30 липня 1987 р.

До 12-ї год. дня записував відомості про життя і працю Богдана Дем'яна. У поїзді за цими матеріалами написав статтю "Різьбяр із Грабівця", яку через когось із своїх алонімів думаю запропонувати сколівській газеті "Радянська Верховина".

Решту дня пробув у хворої дружини в Стрию, а після повернення, ввечері ще записав з півтора десятка коломийок у Славському від Ковальчук Єви Матвіївни, 1936 р. н.

* * *

31 липня 1987 р.

Збрив матеріали про бойківське каменярство в Мезибородах та Нижньому Синьовидному. Відкрив для себе обдарованого майстра Миколу Михайловича Рінило (1906-1981), оглянув близько 20 його надгробків у рідному селі. Дещо сфотографував. Взагалі ці роботи є найкращими з усіх, які мені досі доводилося бачити на Сколівщині.

У Нижньому Синьовидному деякий час зі мною ходив вчитель-пенсіонер Торкало Адам Васильович. Разом оглянули роботи М.Рінило на місцевому кладовищі. Є там надгробки двох основних типів. Обидва дуже досконалі. На жаль, не мав зі собою достатньої кількості фотоплівки, щоб усе це зафіксувати. При нагоді доведеться ще колись поїхати.

Та найцікавіше розповів мені свояк і приятель каменяра. Виявляється, що він виготовляв і портретні скульптури.

Висічене з суцільної брили ушліненого карпатського пісковика погруддя Т.Шевченка М.Рінило подарував читальні рідного села. Розпитував я за ним, але слідів виявити не вдалося. Не знайшов і фотографії. Оповідають люди, що робив він і портрети своїх односельців. А за скульптурне зображення Й.Піледіського одержав навіть саму нагороду.

* * *

1 серпня 1987 р.

Більшу частину дня провів у лікарні біля хворої дружини. Увечері ще лишалося трохи часу і я використав його для запису пісенного фольклору в с. Славське від Когут Степанії, яка народилася в с. Плав'є Бринівка. Серед занотованих від неї зразків є чимало таких, що їх довелося чути вперше.

Того ж дня в поїзді по дорозі до Стрия і назад до Славського написав невелику статтю "Каменяр Микола Рінило" для місцевої газети "Радянська Верховина".

* * *

2 серпня 1987 р.

Неділя. Вільний час вирішив використати для виїзду до села Мита Сколівського району, де ще не працював з носіями фольклору. Автобусами добрався спочатку до м. Сколе, а звідси – до Мити. Досить швидко почав записи від Цикуна Осипи Василівни. Гарний цикл коломийок занотував від місцевого візника Кавчика Олексі Костянтиновича та його сина Тараса.

* * *

3 серпня 1987 р.

Був у хворої дружини в Стрию. Стан здоров'я з кожним днем покращується.

Після повернення до Славського передрукував статтю "Каменяр Микола Рінило" і від імені Б.Сеніва власне через нього відправив редакції "Радянської Верховини" в м. Сколе.

* * *

4 серпня 1987 р.

До 11-ї год. був у лікарні. Завіз деякі необхідні речі для хворої дружини. О 11 год. 20 хв. автобусом "Стрий-Бельди" виїхав до Чернівців. Треба переглянути все, що надійшло поштою, і термінові справи виконати. Та й грошей необхідно взяти, бо запас вичерпався.

Увечері приїхав до Веречанки, але почувався настільки втомленим, що вже не міг нічого робити.

* * *

5-6 серпня 1987 р.

Головним чином працював над рецензією на книгу С.Павлюка "Народна агротехніка українців Карпат другої половини XIX - початку XX ст." (К., 1986). Йшло це мені якось туго: давно не торкався в такому плані питань, зв'язаних з економікою. Та треба було зробити, бо обіцяв ще давніше В.Скуратівському і самому авторові дослідження. До кінця другого дня написав.

Завуч школи просить повернутися з відпустки скоріше: треба готувати шкільні матеріали на педагогічну виставку, яка щороку влаштовується під час серпневих нарад. Шкода тих кількох днів, бо й так цьогорічна відпустка в мене використана не найкраще: дуже мало записав фольклору.

* * *

7 серпня 1987 р.

Весь день їхав з Веречанки до Стрия. Увечері зайшов до лікарні, де лежить дружина з переломаною ногою. Ви-здоровлення після операції проходить успішно. Рана вже майже зовсім зажила. Лікар радить вставати і поволі, прав-ва, з милицями привчатись до руху.

* * *

8 серпня 1987 р.

Рано знову їздив із Славського до Стрия. Був у дружини. Здоров'я з кожним днем покращується. Каже, що можу вибиратись на Закарпаття записувати фольклор, а вона з Ярком уже дасть собі раду.

Повернувшись до Славського, написав статті "Одною стежиною з Іваном Франком" та "Незабутні сторінки взаємин" присвячені Осипові Маковею з нагоди 120-их роковин з дня його народження. У них виклав призбирані раніше відомості про взаємини О.Маковея з населенням Сколівщини та Заставнівщини тощо. Передрук трохи затягнувся. Закінчив його щойно о 2-й год. ночі.

* * *

9 серпня 1987 р.

Насвітанку зібрав свої речі, необхідні для експедиційної роботи, і автобусами із Славського через Стрий, Дрогобич доїхав до Самбора. Зараз тут чекаю автобуса "Львів - Ужгород", що має прибути о 14 год. 35 хв. Якщо вдасться придбати квиток, поїду ним через Ужоцький перевал до Великого Березного. В іншому разі доведеться чекати до 22-ї год. на потяг. Виїхав тим автобусом через Старий Самбір, Турку, Яворів, Ужок, Волосянку – до Великого Березного. Тут був уже о 19 год, зупинився на ночівлю в готелі "Черемха".

Хоча був втомлений і невиспаний, пішов шукати носіїв пісенного та оповідного фольклору. Початок вийшов гарним. Записав від Рогач Марії Андріївни, 1926 р. н., 12 українських і словацьких народних пісень. Вона порадила поїхати до с. Забродь, що поруч з Великим Березним, і там продовжити роботу, а вона до того часу, коли я повернуся, ще попригадає собі децю з пісень.

* * *

10 серпня 1987 р.

Погода така, наче збирається на дощ. Якщо він і буде – непогано, бо легше знайти людей вдома і записати децю з усної народної творчості. Сьогодні їду до села Забродь.

Провів тут прекрасний, справді, повноцінний день. Записав загалом понад 70 пісень. Більшість із них цілком або варіантно зустрічаю вперше. Зафіксував, окрім українських, понад три десятки цікавих словацьких пісень. Найбільше їх наспівала Гефнер Ганна Йосипівна, словачка за національністю, але народилася вона у Великому Березному. Не раз виїжджала до Словаччини і там переймала пісні. Відзначається доброю пам'яттю. Лише окремі із 32 пісень не докінчила, бо призабула частково тексти. Але ж треба врахувати, що все це робила вона без будь-якого попереднього домовлення.

Талановитою виконавицею українського пісенного фольклору в цьому селі є Канюк Марія Василівна. Вона разом із своїми товаришками проспівала також без попередньої підготовки понад 20 цікавих пісень.

Дуже схвально, навіть захоплено, відгукуються в селі про Кужбу Ганну (Нюсею її тут усі називають), але я її не застав, хоча заходив три рази. Чоловік сказав, що поїхала, мабуть, до Ужгорода.

З усіма співачками домовився продовжити записи ще в середу.

Ця робота трохи затягнулась і я повертався до Великого Березного на ночівлю пішки. Дорога недалеко. Йти було приємно. Перед тим випав дощ. Трохи важкуваті були мої торбини з двома магнітофонами та іншим приладдям, яке звичайно ношу з собою під час експедиційної роботи.

У Великий Березний прийшов десь о 21-й год. Тут домовився з Пекар Марією на вул. Т.Шевченка, що у четвер о 9-й год. ранку прийду записувати від неї пісні. Сьогодні співати вона не могла, бо дуже захрипла.

Другий сеанс запису провів з Рогач Марією Андріївною, 1926 р. н. Вона ще проспівала десяток пісень і на цьому її репертуар майже вичерпався.

Кілька людей радить поїхати й позаписувати фольклор у села Розтоки – Пастель та інші, що там поруч.

* * *

11 серпня 1987 р.

В один час уже здавалося мені, що день змарнував. Треба було терміново відправити листи, а ще хотів заглянути до книгарні у Великому Березному. І варто було: натрапив на кілька примірників кожної із збірок поезій Володимира Матієва. Звичайно, купив їх і відразу ж поштою відправив до Беренчанки. Знайшов там і ще децю з поезій, які мене цікавлять. Запитував про останню збірку Ліни Костенко, але продавець тільки багатозначно посміхнулася.

Все-таки після цього довелося чекати якогось транспорту до села Розтока - Пастель дві години. Зате поталанило в іншому: відразу на місці зустрів одну з найкращих співачок села – Вайду Ганну Іванівну, 1911 р. н. У розмові по дорозі (вона живе на краю села) виявилось, що ми їхали одним автобусом.

Запис фольклору від неї робив у хаті її сусідки Маркович Ганни Петрівни, 1934 р. н. Освіта в обох початкова. Більш обдарована і знаюча співачка Вайда Г.І. Має сильний голос. Аж не вірилося, що людина такого віку встигла сьогодні поїхати до Ужгорода, повернутися і знайшла сили ще кілька годин співати. Те ж саме стосується і її молодшої товаришки.

У мові і в піснях дуже відчувається вплив словаків, власне наслідки господарювання на Закарпатті Чехословацької влади. Деякі пісні навіть не просто визначити, чи вони українські, чи словацькі.

Третій день уже зустрічаюся з характерною для Закарпаття доброзичливістю. Носії фольклору дуже швидко усвідомлюють, про що йдеться. Просто приємно працювати в такій ситуації. Жаль тільки, що моя відпустка дуже скоро добігає до закінчення, а то обійшов би всю Великоберезнянщину і Перечинщину.

* * *

12 серпня 1987 р.

Ще раз їздив до села Забрідь Великоберезнянського району. Там попереднього разу домовився з кількома співачками, щоб вони попригадували ще ті пісні, які з першого разу не могли повністю чи частково виконати. І тут така форма роботи дала гарний ужинок. Канюк Марія Василівна, 1930 р. н., наспівала майже три десятки. Вона на все село, якщо робити висновок з того, що мені доводилося за ці дні чути від людей і записувати, таки знає найбільше.

Словачка Гефнер Ганна Йосипівна, 1923 р. н., ще наспівала для запису двадцять пісень, переважно мовою своїх співвітчизників. Інколи складається враження, що вона сама перекладає українські тексти словацькою мовою і так їх співає, хоча її не признається про це.

І у Великому Березному, і в Забріді мало не всі радили мені записати пісні від Кужби Ганни Василівни, 1921 р. н. Говорили, що знає вона надзвичайно багато. Вона навіть список свого репертуару склала (перші рядки пісні). Налічується їх у тому списку близько сорока. Але серед них є половина дуже поширених по всій Україні (напр. "Ой не ходи, Грицю", "Стоїть явір над водою" і т. д.), тому я відібрав лише двадцять. Вона проспівала їх досить звично і приємним голосом.

Зафіксував від неї і такі пісні літературного походження, як "Верховино, світку ти наш" на слова Миколи Устияновича та "Ми – гайдамаки", текст якої склав Осип Маковей. На жаль, ні одну, ні другу не закінчила (всіх слів не могла згадати).

Виявилось, що ця жінка також досить гарно малює. Оволоділа пензлем самотужки. В хаті бачив пейзажик її роботи та молоду жінку, яка молиться навколійки перед великим дерев'яним хрестом. Для цих її малюнків дуже характерний народний спосіб трактування образів і навіть перспективи.

Ночувати повернувся до Великого Березного.

* * *

13 серпня 1987 р.

Сьогодні надумав поїхати в одне з віддалених сіл Великоберезнянщини. У самому райцентрі співачка Марія Пекар ще захрипла, отже, незважаючи на попередню домовленість, записувати від неї було неможливо. Вона порадила їхати до її подруг у село Вишку. Я взяв квиток на автобус "Великий Березний - Люта". По дорозі одна з жінок, у яких я намагався довідатись прізвища співачок, погодилася, щоб і від неї дещо записати. І я поїхав у Люту. Село дуже далеко, близько 12 км тягнеться з кінця в кінець. Цікавило мене й те, як люди пояснюють його походження. Один переказ записав, але спроба пояснювати, що назва одного місця була спочатку Лютики, де виникли перші хати. Ці Лютики ніби то пішли від Літики, Літники (там на літо збиралися вівчарі). Якраз оце пояснення виглядає дуже штучним.

Із пісень, в тому числі й коломийок, цього разу особливо цікавих записав мало.

Домовився з Гагаговець Марією Федорівною, 1942 р. н., що вона поговорить із місцевими співачками. А я в суботу приїду, якщо буде дощова погода. Коли ж трапиться сонячний день, то краще не їхати, бо люди будуть працювати біля сіна в полі.

По дорозі до автобусної зупинки одна старша циганка розповіла мені легенду про те, чому її співлеменники не мають постійного місця проживання. На жаль, вона не захотіла чомусь, щоб її розповідь записати на магнітофоні. А суть така: коли Ісуса прибивали до хреста, один циган заховав під язик іржавий цвях і той кат шукав, шукав та не знайшов. Циганка каже, що це Юда робив. Потім він догадався, чия то робота, що одного цвяха не вистачило і так прокляв Юда увесь рід і нащадків цигана, аби вони до кінця світа не мали постійної оселі.

Казала ще, що від свого батька чула, як той оповідав про вихід циганів з далекої Індії. Однак, чого це сталося, не знає.

З Лютої мусів виїхати вже о 15 год. 15 хв., бо пізніше жодного транспорту до Великого Березного не буде. На автобусній станції в Лютії встиг ще зафіксувати переказ про походження цього села. Порівняно з попереднім він дещо інакше трактує саму назву першого поселення. Не Лютики, а Лютки.

Шкода мені було тратити решту дня у Великому Березному, тому зупинився в селі Кострино. Досить швидко розшукав декого з носіїв пісенного фольклору. Одна з них – Чопак Олена Василівна, 1926 р. н., прала білизну в річці Уж. Тут мені показали її дві шестикласниці, прізвища яких не встиг записати. Але ці дівчатка старалися як лише могли, щоб я записав у Кострині пісні їхніх односельців. Чопак О.В., правда, дещо проспівала, але голос має слабенький, пам'ять також. Можливо, що на це вплинула непередбаченість потреби співи, та й сама настроєність жінки на працю, при якій не дуже до пісень.

Зате набагато кращою співачкою виявилась Майдиш Марія Михайлівна, 1928 р. н. Приємно, перш за все те, що вона музично обдарована, гарно відтворює мелодії, хоча з текстами і відчуває труднощі. Від неї записав 32 зразки пісенного фольклору.

У Кострині занотував і два перекази про походження цієї назви та й самого населеного пункту.

До останнього поїзду в напрямку Великого Березного ще залишається дві години. Ось-ось повинна повернутися з пасовища Дякуніч Ганна Іванівна, про яку говорять, що вона особливо гарно співає. За той час пишу оці нотатки.

Не вдалося дочекатися цієї співачки. Дуже допізна пасе корову. Так що доведеться сьогодні закінчувати свої записи тими, які уже зробив.

До Великого Березного поїду потягом.

* * *

14 серпня 1987 року

У репертуарі носіїв фольклору щораз частіше повторюється те, що я вже записував. Треба буде ще поїхати сьогодні до Вишки, а звідти повернутись до села Сіль чи якогось іншого населеного пункту. Може, вдасться натрапити на дещо цікаве. Автобус у напрямку Вишки відправляється о 10 год. 30 хв., до того часу загляну ще до місцевої книгарні та газетних кіосків у Великому Березному, поалагоджу деякі дрібні справи.

В основному працював у с. Вишка Великоберезнянського р-ну. Трохи невдоволений, бо співачки, від яких я записував народні пісні, похриплі та й саме виконання не дуже гарне, але репертуар досить цікавий. Чи не найціннішими є пісні, які співають на хрестинах. Тут їх записав значно повніше, ніж у будь-якому іншому місці раніше.

Люди дуже доброзичливі. І старші, і молоді, і навіть діти, як лише вислухають, що мені потрібно, радо називають носіїв фольклору, показують, де ті проживають, часто проводять аж до хати. Завдяки цьому працювати на Великоберезнянщині легко і приємно.

З Вишки пішки пройшов до с. Костринська Розтока, але тут якое не вдалося натрапити на доброго виконавця. Записував дещо від двох чоловіків. Та обидва вони слабо пам'ятають тексти пісень, а ті, котрі знають, дуже поширені по всій Україні ("Ой відси гора, а звідти друга", "Ой у полі жито", "Дивлюсь я на небо" та ін.).

З Костринської Розтоки перейшов до Кострини (це дуже близько). Тут хотів розшукати Дякуніч Ганну Іванівну, про яку в селі розповідають, що особливо гарно співає. Її й цього разу не було вдома. Добре, що її зять Федір Степан Степанович сам запропонував провести мене на пасовище в лісі, де ця жінка була з коровами. Йти довелося досить далеко, але і мені і їй це вже само собою було приємно.

Справді Дякуніч Г.І. має непоганий музичний слух і приємний голос. Однак, записав від неї лише близько десяти пісень. Все-таки вона зайнята була то доглядом за коровами, то якимись своїми переживаннями тощо. Та низка зразків пісень вартувала того, щоб іти за ними.

Повернувшись у село, записав від учнів місцевої восьмирічної школи одну оригінальну лічилку та переказ про села Чорниголови і Кострино.

* * *

15 серпня 1987 р.

Знову їздив автобусом з Великого Березного до села Люта. На тих, з ким попередньо домовлявся, не натрапив. Оскільки зранку дощу ще не було, можливо, що пішли до сіна. А я розшукав одну з обдарованих співачок – Лошак Марію Михайлівну, 1929 р. н. І хоча вона без попередження не багато пригадала пісень, зате приємно, що кожен із десяти творів виконаний на доброму рівні. Думали з нею ще зайти до її сестри Пузяк Єви Михайлівни, але та пішла з чоловіком збирати малини. Не застав вдома й інших співачок.

Тоді пішов сильний дощ, а я непередбачливо залишив у готелі свій плащ, не був забезпечений від затікання також ні один із моїх магнітофонів, отже, довелося виїхати з села скоріше, ніж я думав.

Продовжив записи ще у селі Вишка від Ганюти Ганни Юрївни, 1928 р. н. Вона теж наспівала понад десять пісень. Тоді вибралася одним автобусом зі мною до сестри у Великий Березний.

Дощ продовжувався. Сестра згаданої вище співачки, на щастя, живе близько автобусної станції. Її прізвище Пекар Марія Юрївна, 1932 р. н. Співає вона приємнішим голосом, ніж її сестри у Вишці. Від неї записав цього дня 31 пісню, переважно коротенькі. Деякотрі з них допомагала виконувати сестра Ганна. Одна з найцікавіших – пісня про Юрія Яношика, словацького опришка. Такого варіанту на цю тему мені ще не траплялося записувати.

Цього ж дня мав нагоду записати 5 пісенних зразків із села Домашино Великоберезнянського району. Наспівав

їх мені молодий чоловік Плешка, на жаль, був не зовсім тверезий.

Завтра думаю поїхати до села Волосянки, що близько Ужодького перевалу. Треба, принаймні, подивитись, чи є там елементи бойківської говірки. Сьогодні у Лютий і Вишці звернув увагу, що тут у побутовому мовленні зустрічається чимало такого ж, як і в бойків: кросна, нижилниці, набивки, потак, пішов, а не пушов, як у с. Кострино, піп, а не пуп, кінь, а не кунь, віл, а не вул і т. д.

У дерев'яних будівлях давнього походження теж бачу бойківські елементи.

Під час сінокосів використовують такі ж "острівки", як і в інших місцевостях Бойківщини. У с. Волосянці дерев'яну основу називають "драпачка", а все разом острівкою.

* * *

16 серпня 1987 р.

Виїздив потягом до села Волосянки. Розшукав кількох співачок, правда, не особливо обдарованих. У їх репертуарі мало було такого, чого мені ще не доводилося записувати на Великоберезнянщині. Та все-таки зафіксував на магнітофонну стрічку три десятки народнопісенних творів.

Як зразок місцевої говірки записав у Волосянці біографічну розповідь однієї співачки.

На цьому вирішив закінчувати розшуки фольклорних матеріалів на Великоберезнянщині і наступного дня вранці повертатись на Львівщину. Треба ще дещо уточнити до біографії будівничого Петра Скільського, може, нарешті, вдасться встановити час народження і смерті бойківського вилівання дзвонів Гната Лесіва з Верхньої Рожанки. Варто також повторно виїхати до Козьови і ще дещо записати з казок та пісенного фольклору. Жаль, що часу залишилося так мало.

* * *

17 серпня 1987 р.

Як звичайно, перед дорогою не дуже спалося. Встав о 6 год. 30 хв. і виїшов на автобусну станцію у Великому Березному. Навколо ні душі. Добрі люди сплять. Я думаю, що на автобус "Ужгород - Львів" буде багато пасажирів, а виявилось, що лише 4 особи їхали до с. Волосянки. Згодом там зайшло трохи більше.

Надворі після дощів погода свіжа і прохолодна. На синьому небі чітко вимальовуються білі хмарки. Все це напрочуд мальовничо виглядає і гармоніює з краєвидами гір. Якось аж жаль було розставатися з дим неповторним краєм.

Випадкова жінка з с. Присліп Турківського р-ну розповіла мені, що церква в них збереглася в такому стані, як її побудував майстер Петро Скільський ще наприкінці минулого сторіччя. Тепер вона покрита бляхою.

У місті Турці наш автобус зупинився на 15 хв. Між людьми, які були на станції, розшукав місцевого старожилу Павлика Володимира Миколовича, який дещо повідомив про колишній будинок Турківської повітової ради, де 1890 р. виступав перед людьми І.Франко. Цей турківчанин запропонував мені листом написати точніше про ту будівлю, коли ще дещо розпитає свого брата. Його адреса: м. Турка, пл. Леніна, 2, кв. 1.

Згаданим автобусом доїхав до міста Самбора. Тут через півгодини придбав квиток на приміський потяг "Самбір - Стрий". Часу до його відправлення залишилося ще майже година і я зайшов до кафе поспізнати, хоча це вже була пора обіду. Видно, продукти були несвіжі, бо мені стало настільки погано (ледве стримував у вагоні блювання), що я мусів навіть не доїхавши до Дрогобича, передчасно вийти з потягу. Було це на зупинці в Рихтичах. Тут трохи відійшов від залізниці, зупинився на гарній галявині, відпочив і о 16-й год. наступним потягом доїхав до Дрогобича, а через годину таким же транспортом – до Стрия. Голова ще поболоє, відчуваю надмірну втому, чого в таких випад-

ках, тобто після порівняно невеликої подорожі, звичайно зі мною не буває.

Думав по дорозі написати рецензію на альбом "Василь Стефаник", що його впорядкував відомий літературознавець Федір Погребенник. Та наразі спромігся лише відредувати статтю про бойківського різьбяр Михайла Бумбу із Скольного для рубрики "Таланти твої, Сколівщинно", що її веде тутешня газета "Радянська Верховина". А написав я її вчора ввечері у Великому Березному на Закарпатті.

Щойно о 22 год. 40 хв. потягом із Стрия добрався до Славського. Тут зупинився на ночівлю.

* * *

18 серпня 1987 р.

Почав писати рецензію на альбом "Василь Стефаник" (К., 1987). Потім вибираюся до м. Скольного, поспробую дещо уточнити про час народження і смерті окремих будівничих, ливарника Гната Лесіва з Верхньої Рожанки, різьбяр Михайла Бумбу з м. Скольного та деяких інших.

У районному відділенні ЗАГСу цього разу вдалося встановити точну дату народження різьбяр М.Бумби. Вона не співпадає ні з тим, що про нього друкувалося, ні з тією датою, яку я бачив у його особистому листку з обліку кадрів.

Особливо приємно, що нарешті розшукав достовірне свідчення про час смерті одного з найвизначніших майстрів ливарної справи на Бойківщині – Гната Лесіва з Верхньої Рожанки. У метричному записі вказано й вік цієї людини, що уможливило встановити рік народження, а якщо десь у селі чи в львівських архівосховищах збереглися метрики, то можна буде знайти й точну дату.

При повторному відвіданні онуки бойківського будівничого Петра Скільського в Козьові теж пощастило. Вона, тобто Ганна Олексівна Нетребич, за час, що минув від нашої попередньої розмови, пригадала ім'я майстрового батька, а також те, як було перейменоване після революції село Княже, де він помер. Тепер воно називається с. Вольное. Наспівала ця жінка і кілька народних пісень для запису.

Повернувшись до Славського, запропонував Бендиш Ганні Луківні тематику розділів музею історії села Нижня Рожанка та літературно-меморіальної експозиції, присвяченої поетові і журналістові Володимирі Матіїву, який народився в цьому населеному пункті. Як приміщення для музею передбачається використати будинок його батьків.

* * *

19 серпня 1987 р.

Із Славського з усіма своїми речами, які брав для експедиційної роботи влітку, виїхав автобусом до Стрия. Тут випадково зустрів вчителя Нижньорожанської восьмирічної школи Федора Федоровича Шкіринця та голову сільради Бердиш-Безушко Ольгу Луківну, колишніх моїх учнів. З ними вже конкретніше вів розмову про організацію музею в їхньому рідному селі.

Продиктував їм для початку приблизні назви розділів експозиції, окремо з історії села і музею поета В.Матіїва. Радив, щоб вмістили там матеріали про літературно-мистецьку Сколівщину взагалі і на цьому тлі, краще в цьому оточенні показати й те, що вніс у літературу В.Матіїв. Доцільно також дати до експозиції портрети улюблених письменників, художників і композиторів В.Матіїва, зокрема Т.Шевченка, І.Франка, Л.Українки, І.Вагилевича, М.Устияновича, М.Шашкевича, М.Лисенка, С.Людкевича, О.Новаківського, О.Кульчицьку, К.Устияновича та ін.

Обидвоє (О.Бендиш і Ф.Шкіринець) радо погодилися зробити таку справу. Я пообіцяв переслати їм усі книжкові видання творів В.Матіїва, дещо з його рукописів і матеріалів про нього.

Із Стрия автобусом доїхав до Чернівців, а звідси вже потягом до Веренчанки.

* * *

20-21 серпня 1987 р.

У школі відразу сів за оформлення матеріалів на районну педагогічну виставку. Стратив на цей захід 2 дні і то від ночі до ночі.

* * *

22-24 серпня 1987 р.

Був на районній конференції вчителів. Як звичайно, виступи були нецікаві, переживувались загальновідомі питання роботи. І то як під час пленарного засідання, так і в ході роботи секцій.

* * *

25-29 серпня 1987 р.

Увечері 24 серпня поїздом виїхав до Києва. Вранці наступного дня був уже в місті. Зупинився у Василя Скуратівського, відомого етнографа і журналіста, завідувача відділом етнографії в редакції журналу "Народна творчість на етнографія".

Всі ці дні працював у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Шевченка АН УРСР. Головним чином займався рукописами письменників-братів Богдана і Павла Кирчівих. У фонді О.Маковея зберігається два цікаві листи Богдана Кирчіва з його поезіями. При уважному перегляді цих пам'яток виявилось, що вони адресовані не О.Маковеєві, як про це вказується в каталозі та інших описових матеріалах, а Остапові Нижанківському. Про це я сказав А.Полетай та Третяченко, співробітницям відділу рукописів. Та головне, що є ще один досі невідомий матеріал для характеристики взаємин цих двох діячів нашої культури.

Чимало корисного почерпнув тут і для невеликої статті про життя і творчість Павла Кирчіва. Треба тільки ще буде переглянути його спадщину у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка АН УРСР, а також ті його публікації, яких ще не читав або призабув їх зміст.

Тут же в Києві разом з співробітницею Інституту літератури ім. Т.Шевченка АН УРСР Людмилою Дмитрівною Канцедал займався підготовкою до друку щоденника М.І.Зубрицького (1856-1919), написаного в 1914-15 рр. у Словенії. Вона підготувала переклади словенськомовних виписок М.Зубрицького та коментарі про діячів культури цього народу. Однак необхідно було ще підготувати вступну статтю, коментарі про галичан та інші особи, населені пункти, політичні течії тощо, які згадає автор щоденника. Тому я забрав матеріал з собою на Буковину, щоб опрацювати його без поспіху.

За сприянням Л.Канцедал придбав україністичну частину багатотомного видання творів польського фольклориста і етнографа Оскара Кольберга.

В.Скуратівський радить залишити роботу в школі і перейти десь до музею, щоб мати більше часу для доведення до читабельного стану своїх фольклорних, етнографічних, літературознавчих та інших матеріалів, які я нагромадив за минулі десятиріччя. Щиро кажучи, він має рацію, бо дирекція школи бездумно завантажує мене різними громадськими дорученнями (цього року маю їх понад 15), які з'їдають масу вільного часу і сил. Але ж шкода мені розлучатися з дітьми, без якої важко мені вже уявити свого життя.

Один із вечорів провів у відомого літературознавця Федора Погребенника. Переглянули разом словник малозрозумілих слів із творів Ольги Кобилянської, які він готує до друку, говорили про перекладацьку діяльність Леопольда Ленарда тощо. Ввечері, вже перед моїм відходом, разом направились до найближчої зупинки метро, по дорозі зустрілися з цікавим науковцем і громадсько-культурним діячем.

А наступного дня я вже виїхав потягом на Буковину.

Говорив з С.В.Мишаничем про потребу видання творів Ф.Заревича, Л.Дашкевича, Б.Кирчіва, П.Кирчіва, К.Поповича та інших письменників XIX - поч. XX ст. Він запропонував подати йому список авторів з деякими

відомостями про них і обіцяв пошукати авторитетної особи, яка б цю думку підтримала.

* * *

Вересень 1987 р.

Весь місяць пройшов за роботою в школі. Часто навіть у вихідні доводилось працювати з дітьми на збиранні врожаю картоплі в радгоспі "Веренчанський". За цей час хіба написав вступну частину та коментарі до словенського щоденника М.Зубрицького і підготував пару статей про діячів культури Сколівщини для тамтешньої газети "Радянська Верховина".

* * *

4-5 жовтня 1987 р.

Давно вабить мене село Цінева (тепер кажуть Цінява), що в Рожнятівському районі на Івано-Франківщині. Звідси вишло кілька талановитих будівничих, які мало не по всьому Галицькому Прикарпатті (але переважно в горах) залишили унікальні пам'ятки дерев'яної архітектури. Отже, ці два дні присвятив розшуку відомостей про них.

Потягом "Одеса - Івано-Франківськ" приїхав з Чернівців до Івано-Франківська, а о 10-й год. 4.10.1987 р. автобусом "Івано-Франківськ - Ріпне" - до Ціневи.

Відразу натрапив на доброзичливих людей, які радо не лише самі розповідали мені все, що знали про своїх односельців, а й ходили та допомагали розшукувати інших інформаторів (родичів будівничих або ж тих, що працювали теслями). Весь день провів зі мною Комар Костянтин Ількович (нар. 3 липня 1912 р.). Завдяки йому мені не треба було тратити зайвий час на розшуки і самих людей, і їхніх хат.

Жаль тільки, що родичі, як правило, тут не знають ні часу народження, ні смерті своїх обдарованих предків, переважно батьків та дідусів. Нема відповідних написів і на надгробних пам'ятниках.

Зате краще пам'ятали всі, з ким мені доводилося говорити, назви сіл, у яких ціневські будівничі споруджували дерев'яні церкви, школи та інші об'єкти. Працювати з цими відомостями ще доведеться чимало, бо навіть імен батьків таких майстрів часто не могли назвати з достатньою впевненістю.

Пізно ввечері принагідним автобусом виїхав до Рожнятева, переночував у місцевому готельчику.

Із кращих знахідок у Ціневі особливо радує мене переказ про Турчина Якова Григоровича. Ще молодим він брав участь у будівництві церкви в с. Нагуєвичі на Дрогобищині. Там познайомився з Іваном Франком. Великий письменник і вчений знайшов час, щоб навчити ціневського парубка читати й писати. Як найдорожчі реліквії зберігав цей бойківський селянин книги з автографами І.Франка, часто розповідав про нього своїм односельцям і родичам.

Все це повідомила мені Комар Ганна Омелянівна, 1943 р. н. (освіта середня спеціальна), яка тепер працює секретарем сільської ради.

Вдалося зафіксувати також деякі відомості про ціневських каменярів Голубовського Федора та Мазура Михайла. Кажуть, що перший з них виготовляв і скульптурні зображення на надгробних пам'ятниках. Та за цим треба буде ще пошукати і записати повніше.

У понеділок, 5 жовтня 1987 р., працював у районному відділенні РАГСу в Рожнятові. Робота йшла повільно: утруднювало справу те, що я не мав навіть приблизних років народження і смерті будівничих, часто неповні імена їхніх батьків. Та все-таки дещо вдалося уточнити, власне встановити. А саме точні дати народження і смерті будівничих:

Дмитрів Василь Іванович (1.01.1883 - 17.03.1969);

Турчин Яків Григорович (12.05.1885 - 16.02.1953);

Комар Омелян Васильович (1. 08.1887 - 17.03.1964);

Комар Михайло Васильович (1.01.1875 - 14.09.1927);

Дирів Андрій Іванович (25.10.1869 - 29.10.1938);

Коваль Семен Васильович (12.02.1876 - 20.03.1931) і каменяря Голубовського Федора Івановича (10.03.1883 - 8.02.1952). Не вдалося знайти дати смерті будівничого (майстра) Джурина Томи Івановича (нар. 15.10.1882). Син твердив у Ціневі, що батько помер 1948 р., а в загсі взагалі мені не вдалося натрапити на запис, коли ця людина пішла з життя, хоча переглядав усі матеріали трічі.

Отже, і цей, і інші матеріали вимагають ще одного виїзду в село і до загсу в Рожнятів. Якщо вдасться, то зроблю це в найближчі неділю і понеділок.

Варто буде також дещо записати й з усної народної творчості, сфотографувати зразки місцевого каменяряства тощо.

***

6-10 жовтня 1987 р.

Всі ці дні працював у школі. Виходили також на роботу в радгосп. Разом з учнями збирали яблука в саду, навіть у державне свято – день Конституції. Дітям така робота уже надокучила. Майже не допомагає й те, що за кожне назбираних і віднесені до автомашини відро яблук їм платять близько трьох копійок.

***

11 жовтня 1987 р.

Встав о 4-й год. ранку. Подібно, як і попереднього разу (4 жовтня 1987 р.), доїхав до Ціневи. Тут чимало уточнив відомостей про будівничих (без цього був би допустився деяких помилок).

Від дочки Джурина Томи Івановича, Марії, записав розповідь про батька і тих будівельників, які працювали під його керівництвом. Жаль тільки, що й вона не знає, коли батько помер. Невпевнено називала весну 1949 р., а її брат Володимир каже, що це сталося 1948 р., бо саме тоді він перший раз прийжджав з армії у відпустку. Не міг назвати дати смерті будівничого і молодий його син та зять Комар Кость. Не вказано цього і на могилі Джурина Т.І. (там тільки бетонне обрамлення гробу, а над ним ніякого пам'ятника немає. Знаходиться могила у другому ряді від основної асфальтової дороги через село у південно-західній частині кладовища.

Марія Томівна Комар (дочка будівничого) наспівала півтора десятка пісень. Це перші мої записи народних мелодій з Ціневи.

Відвідав кращих вишивальниць Павич Магдалину Василівну (нар. 1920 р.), Голубовську Павлину Миколівну (нар. 27.XI.1928 р.) і Турчин Катерину Дмитрівну (нар. 1925 р.) і оглянув їхні роботи.

Корисне й те, що вдалося розшукати фотографію Джурина Т.І. Невиразна і мала вона, але якесь уявлення про його вигляд все-таки дає. То ж я зробив з неї копію.

Переночував у Рожнятові.

***

12 жовтня 1987 р.

Всю вільну частину дня провів за розшуками відомостей про будівничих із Ціневи. Спочатку ходив до своячки одного з них, яка проживає в Рожнятові. Йдеться про Софію Іванівну Мацібурку, 1902 р. н., рідну сестру Т.І.Джурина. Дещо від неї зафіксував на магнітофонну стрічку, але й вона не могла сказати, коли брат помер. Не знайшов цих відомостей і в районному відділенні загсу. Доведеться ще поїхати за цим до Івано-Франківського обласного загсу. Може там зберігся документ про час смерті цієї людини (у Рожнятові нема. Я 5 разів переглянув усі метричні записи 30-60-их рр. ХХ ст.).

Автобусами доїхав до Івано-Франківська, а звідси – потягом до Чернівців. Переночував як-так у кімнаті відпочинку на вокзалі, встав о 5 год. ранку. Думав, що доїду принагідним транспортом швидше до Веренчанки: боявся запізнитись на заняття. На роботі був-таки вчасно.

***

Жовтень 1987 р.

Вільний час до кінця жовтня використав для написання статей про окремих визначних вихідців із Сколівщини, у Чернівецьких бібліотеках продовжував призибувати матеріали про життя і творчу спадщину братів Богдана і Павла Кирчівих, Меланію Булу та інше.

Разом з тим на замовлення Володимира Качкана підготував спогади "Від першого прочитаного твору до музею її авторки" для збірника "У вінок Ірині Вільде". Старався якомога більше подати в цьому матеріалі документальних джерел: листи, записи висловлювань письменниці та інше.

Багато зробити не встиг, бо майже весь вільний від занять у школі час довелося віддавати роботі з дітьми, яких залучали до збирання врожаю яблук навіть у вихідні. Переважно було так, що зранку навчалися, а після обіду працювали в радгоспі.

***

10-13 листопада 1987 р.

Ще 9 листопада потягом виїхав до Києва на республіканську нараду збирачів фольклору. На місці був близько 10 год. ранку 10.XI.1987 р. У відділі рукописних фондів зареєструвався, заповнив облікову картку та деякі інші папери, одержав програму наради та направлення до готелю "Москва". Тут жив разом із закарпатським поетом Володимиром Степановичем Фединишинцем. Особисто познайомився з письменником Степаном Пушиком, поетом Дмитром Чередниченком, фольклористом-музикознавцем Леопольдом Яценком та іншими діячами нашої культури.

V. ЩОДЕННИК ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ РОБОТИ 1988 Р.

1 січня 1988 р.

Попереднього дня звільнився в школі до понеділка і потягом виїхав з Веренчанки до Лужан, тут пересів на поїзд до Івано-Франківська. Людей на автостанції було дуже багато, та якось вдалося придбати квиток на автобус "Ворохта-Львів", яким доїхав до Стрия. Навіть встиг ще на приміський потяг, що звідси йшов до Самбора. Це містечко було кінцевим пунктом моєї дороги. Переночував у готелі "Україна". До знайомих іти не хотів, щоб не створювати їм незручностей у надвечір'я Нового року.

Рано розшукав будинок, у якому народився в Самборі Лесь Курбас (вул. Сонячна, 1). Сфотографував його, а також меморіальну таблицю, що встановлена на ньому. Потім пішов до робітника Самбірської меблевої фабрики Куб'яка Костянтина Григоровича, який хотів, щоб я записав від нього ті народні пісні, що він знає.

Власне за цією роботою пройшов цілий день і вечір. Всього зафіксував на магнітофонну стрічку шість десятків пісень. У перервах вели мову про визначних діячів культури, що походять із Самбірщини. Виник задум підготувати щось подібне до моєї "Літературно-мистецької Стрийщини".

Від того ж Куб'яка занотував розповідь про пастуші свята в селі Блажів Самбірського району, звідки він родом. Все це затягнулося до пізньої ночі і на пропозицію господарів я залишився ночувати в них.

***

2 січня 1988 р.

Зранку робив деякі краєзнавчі виписки з публікацій у місцевій періодиці та рідкісних виданнях. Куб'як Кость досить вдумливо збирає особисто бібліотеку, нагромаджує друковані відомості про свій район тощо.

Потім прийшов його знайомий Степан Шагала, показав грубий загальний зошит із піснями, які записав від своєї матері. Є там гарні твори, особливо, колядки. Я порадив йому допрацювати записи і разом із копією магнітофонних стрічок відправити до Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського АН УРСР у Київ.

Він погодився це зробити, правда, спочатку пропонував, щоб я це забрав і передав разом із своїми іншими матеріалами. На те я йому відповів: "Це Ваша робота, і я її не можу включати до своєї. До того ж, Ви можете свою збірку ще доповнити і буде гарна пам'ятка синові пошани до матері". Дав йому адресу, звернув увагу, що це варто дозбирати і т. д. Погодились на тому, що він таки вишле сам ці записи до відділу фондів ІМФЕ АН УРСР.

Дещо з його особистого репертуару я записав як зразки робітничого фольклору. Разом із піснями Куб'яка К.Г. та його рідних зафіксований матеріал дає змогу ширше увявити собі народнописенну культуру Самбірщини.

Перед вечером зайшли до Магурського Максиміліана Йосиповича, вихованця Львівської консерваторії і довголітнього керівника хорів на Самбірщині і Старосамбірщині. Він, окрім того, є родичем славетних співаків Олександра Носалевича і Мадеста Менцинського. Зібрав він чимало матеріалів, переважно публікацій у періодичній пресі та довідковій літературі про О.Носалевича. Має дещо з його епістолярії, десятки фотографій з часів перебування О.Носалевича в Самборі, Браниці та інших місцях, пошто-ві листівки і знімки в оперних ролях тощо.

На моє прохання Магурський М.Й. погодився поділитися своїми спогадами про О.Носалевича та М.Менцинського для запису на магнітофонну стрічку. Незважаючи на вік (народився він 1905 р.), оповідач зберіг чудову пам'ять і повідомив чимало рідкісних фактів. Його мова майже літературна, виклад цікавий і багатий корисними подробицями. Дещо згадував він також про письменника Филипчака Івана та інших людей, які залишили свій слід у культурі Самбірщини.

Домовився з ним прийти наступного дня і ще дещо доповнити та, головне, зробити фотокопії його деяких матеріалів, перш за все, різних знімків. Це необхідно зробити й тому, що їх власник теперішній понаклеював на папері. Від того клею ("ПВА") фотографії через кілька років псуються і врятувати їх буде неможливо.

***

3 січня 1988 р.

Знову ночував у Куб'яка Костянтина. Зранку зробив фотокопії двох групових знімків членів Товариства "Бойківщина" в Самборі. Серед них також Івана Филипчика, Володимира Кобільника та інших.

Проходячи вулицями міста Самбора, сфотографував ще деякі визначні місця. Між тим – Будинок Самбірської гімназії (вул. Міцкевича, 1), в якій навчалися Федір Заревич, Андрій Чайківський, Юрій Кміт та інші. Того ж дня зафіксував на фотоплівці будинок Данила Стахури, де у свій час перебувала експозиція музею "Бойківщина" (вул. Тиха, 1). Третій будинок – місце неодноразового перебування у своїх родичів Магурських співака О.Носалевича (вул. Котляревського, 9). І четвертий з цього циклу знімків має зберегти сучасний вигляд будинку М.Магурського та його сусідів (вул. Гоголя, 12), де щоліта, починаючи з 1932 і до 1939 рр., відпочивав між рідними О.Носалевич. Востанє був він тут у 1943 р.

Треба буде запропонувати Львівському товариству охорони пам'яток історії та культури взяти ці будівлі на облік. Теж подати про них, якщо ще не запізно, довідки для Львівського тому "Зводу пам'яток історії та культури".

Кілька годин працював над копіюванням цінних фотографій, автографів окремих листів О.Носалевича та публікацій про нього. Всього бажаного не зробив, бо Куб'як К. спішив до свого товариша і забрав з собою освітлювальну лампу, без якої фотографувати було практично неможливо. Цікаво, що вдалося зробити копію Самбірського "Бояна" разом з його керівником Юліаном Нижанківським. Інші його знімки невідомі наразі, тому я перефотографував цю людину на окремі кадри.

На Самбірському залізничному вокзалі випадково зуст-

рив Лесь Февронію Федорівну з Добрівлян, від якої колись записав не один десяток гарних пісень, в тому числі й унікальних. Приміським потягом звідси виїхав о 17 год. 55 хв. і перед 20 год. був у Стрию.

Ці нотатки за 1-3 січня почав писати ще в потязі, а закінчую на Стрийському залізничному дворі. За стіл служить коліно. Чекаю на потяг "Львів - Чернівці". Якщо вдасться купити квиток, то о 2-й год. ночі виїду в напрямку Буковини.

***

4 січня - 16 липня 1988 р.

Настало більше можливостей друкуватися. Отож, час, що залишався від уроків та іншої шкільної роботи, використовував для написання статей, повідомлень і рецензій. Всього за цей період відправив до друку близько чотирьох десятків таких матеріалів. Між ними статті та повідомлення "Іван Франко і Самбірщина", "Михайло Скорик-етнограф", "Письменниця Марія Устиянович", "Народ про Ольгу Кобилянську", "Урок під відкритим небом" (про перше дитяче фольклорне свято в Чернівцях), "Вчений-етнограф С.П.Павлюк", "З Шевченківською символікою" (про виставку екслібрисів у Веренчанській школі), публікації історико-культурних матеріалів: "Слова визнання і вдячності" (добірка поезій і прозових побажань українських радянських письменників Ірині Вільде з нагоди її 50-річчя), Михайло Скорик. Про музей "Бойківщина в Самборі", рецензію на книгу В. Скуратівського "Берегиня", бібліографічний покажчик "Григорій Антонович Нудьга", укладений М.А.Вальо та О.Д.Кізілком, низку фольклорних записів оповідної прози для збірника "Калинова сопілка", що вийде наступного року у видавництві "Веселка". Підготував також тези доповіді на наукову конференцію, присвячену 125-м роковинам з дня народження Ольги Кобилянської тощо.

Розшукав деякі нові матеріали з історії української культури. Для "Української літературної енциклопедії" відправив статтю про Марію Устиянович-Бобикевич, для "Енциклопедії мистецтв України" – такий же матеріал про село Ціневу як визначний осередок талановитих будівничих з Бойківщини.

Вийжджав до Києва. У відділі рукописних фондів ІМФЕ АН УРСР зібрав відомості про записувача прислів'їв та приказок, у Центральній науковій бібліотеці АН УРСР опрацював матеріали до теми Ірина Вільде про Ольгу Кобилянську та інше.

У Веренчанці записав дещо із пісенного фольклору. Для газети "Сільські вісті" відібрав, передрукував і вислав цикл прислів'їв та приказок про українську мову і ставлення до неї.

Продовжував роботу над створенням музею Ірини Вільде у Веренчанці.

Провів низку екскурсій з учнями до музеїв Юрія Федьковича та Ольги Кобилянської в Чернівцях, до Буковинського музею народної архітектури та побуту, підготував учнів до участі в першому дитячому фольклорному святі.

У школі організував виставки (персональні) творів таких письменників, як Олесь Гончар, Ліна Костенко, Дмитро Павличко, Іван Драч, Борис Олійник, Степан Пушик, Галина Тарасюк, Іван Бажанський, "Найкраща книга нашого народу" (різні видання Шевченківського "Кобзаря", "Шевченко – художник" та інші).

З учнями проведено заняття і лекції-екскурсії про ці виставки, власне про життя і творчість названих авторів. Допоміг учням започаткувати і вести спеціальні об'ємні зошити "З історії та культури Буковини", "Родовід...".

У Науковій бібліотеці Чернівецького університету встиг перечитати і дещо занотувати з публікацій Клавдії Бобикевич та її матері Марії Устиянович-Бобикевич, що друкувалися в буковинській періодиці.

Цікавою була одноденна подорож разом із батьком однієї з моїх учениць Мачушаком Степаном до с. Малятинців

Кіцманського р-ну. Там записав дещо з фольклору, познайомився з письменником – перекладачем Іваном Дмитровичем Кушніриком, зафіксував на магнітофонну стрічку його автобіографічні розповіді та ін.

Можна було за цей час зробити значно більше і щось вагомніше, та багато сил забирала школа і здоров'я часто не дозволяло нормально займатися тим, що найпотрібніше.

* * *

17 липня 1988 р.

Вибираюся на Кубань. Десь о 4 год. 30 хв. встав, забрав приготовлені заздалегідь речі для експедиційної роботи на Кубані і приміським потягом з Веренчанки приїхав до Чернівців. Звідси швидким потягом “Чернівці - Київ” о 9 год. 30 хв. (повинен був вирушити о 8-й год. ще) добрався до столиці. Переживав, чи вдасться придбати квиток на потяг, що їде через Краснодарський край, адже тепер пора відпусток і дуже багато людей виїжджає на південь. На щастя, вдалося це зробити швидше, ніж будь-коли за всі рази мого перебування в Києві. Квиток у кишені, потяг відправляється о першій годині ночі, а до того часу ще можна полагодити деякі справи.

Заніс дочці Степана Васильовича Мишанича кілька десятків монет XVIII-XX ст. для його колекції (самого ж фольклориста вдома не застав). Там же поговорив з відомою дослідницею спадщини Т.Шевченка Валерією Леонідівною Смілянською, попросив її передати докторові філологічних наук Олексі Васильовичу Мишаничу збірник “Літопис Бойківщини” (випуск 1-й). При цій нагоді випадково натрапив на томик “Літературно-наукового вісника”, в якому був надрукований вірш Дмитра Йосиповича “Гості”. Досі я його не читав. Отож, відразу повністю перечитав собі його.

По дорозі в Києві трохи намочив мене дощ. Добре лише, що мої матеріали залишилися сухі: була справжня злива, а чекати ніколи.

* * *

18 липня 1988 р.

О 1-й год. 9 хв. ночі потягом “Київ - Новоросійськ” вирушив на Кубань. Сусід у купе – Петровський Євген з кубанської станції Кримська. Туди перебрався він з Чернівщини. Розмовляє українсько-російським суржиком. Працює в сільському господарстві.

До станції Кримської я доїхав 19 липня 1988 р. Весь попередній день і дві ночі був у дорозі. Спілкувався з людьми з Кривого Рога. У їхній мові десь 30% українських слів, решта російських або покалічені з обидвох мов.

* * *

19 липня 1988 р.

Близько восьмої години ранку був уже на вокзалі. Міським автобусом доїхав до центру станції Кримської. Населений пункт нагадує село. Маленькі будиночки, одноповерхові. Де-не-де двоповерхові. Нові будівлі зосереджені в центрі.

Влаштувався наразі в готелі. Прибиральниця, яка переїхала з чоловіком з Кіровоградщини “від буряків в виноградники”, розказує, що недалеко є населений пункт Київка, де під час весілля співають майже виключно українські пісні. Розмовляє вона суржиком.

Зараз зайду до книгарні. Пошукаю збірник “Пісні Кубани”, що недавно опублікований, а також деякі інші видання про цей край. А там шукатиму носіїв фольклору чи в Кримській, чи в сусідніх поселеннях.

Ходив майже дармо. Згаданого збірника пісень не дістав. Він був у продажі десь на початку червня цього року. Нема його і в районній бібліотеці. Працівниці цієї книгозбірні взагалі не змогли мені знайти жодного збірника фольклору, де були б кубанські матеріали, а чергова бібліотекарка навіть не чула прізвища Захарченко.

Записав від зустрічних людей деякі прізвища носіїв українського фольклору і місця їх проживання. На жаль, уже запізно виїжджати за 35-45 км від містечка Кримськ, так офіційно називають райцентр, у якому я зупинився. До того ж, попередні дві ночі провів у плацкартному вагоні, де було багато дітей, які весь час то плакали, то батьки їх заспокоювали, тому почувуюся втомленим. Очевидно, серйозно візьмуся за роботу вже завтра.

Не можу не згадати, що якраз у цей час ввімкнув радіорепродуктор і на прохання когось із Кубанців зазвучала українська народна пісня “Розпрягайте, хлопці, коней”. Виконував її Кубанський народний хор. Це перша пісня, яку я почув тут у передачі з Краснодару.

У місцевій книгарні бачив одну книжечку Івана Франка – “Перехресні стежки” – українською мовою.

* * *

20 липня 1988 р.

Вранці автобусом із Кримська виїхав до села Київського. Воно десь за яких 20 км від районного центру.

На місці зайшов спочатку до сільської ради повідомити про мету приїзду. Заступником голови виявився українець з Вінниччини. Він же порадив навіть кількох жінок, які знають пісенний фольклор. Щоб я довго не розшукував їх, післав зі мною працівницю будинку культури Москаленко Наталю Миколаївну, яка й провела мене до цих співачок.

Київське давніше називалося Київкою. Тепер воно ділиться на дві частини. Західну звать станцією Київською, а східну – селом Київським (Київське). Розмовляють на вулиці майже по-українськи. Відразу, як тільки я вийшов з автобуса, одна із жінок, що також приїхала з райцентру, власне повернулася, каже до двох інших, які поволі наближалися до зупинки:

- Та ходить бистріше.
- Ой, не можем: так ноги болять.
- Нема їх кому переставляти?
- Та нема.

І ще один цікавий фразеологізм з Київського: “Резові чоботи” (по-укр. гумові чоботи).

Працівниця клубу показала мені місце проживання згаданих співачок. Іти довелося доволі багато. Село дуже розтягнуте. Але по дорозі мені розповіли, що його заснували десь чи не 1902 р. вихідці з Київської губернії, тому й назвали Київкою.

Зібралися жінки досить радо в хаті Москаленко Ганни Кирилівни, 1918 р. н. (вона живе на вул. Радянській, 254). Тут і почав записувати пісні. На жаль, вийшов з ладу мій основний магнітофон “Романтик - 304” і довелося користуватися портативним касетним “Hitachi”, який на нашій плівці мелодії фіксує не особливо високоякісно. Правда, записи вийшли досить можливими для наступного перенесення текстів і мелодій на папір.

Із п'яти співачок найобдарованішою є Гараджа Марфа Федорівна, 1915 р. н. Освіта 2 кл. Походить вона з хутора Козачого з-над Кубані. Її предки, як розповідає, переселилися десь з Бессарабії. Жінка має гарну пам'ять. Співає й розмовляє досить чистою, як на ці умови, українською мовою. Знає дуже багато пісень. Отож, я домовився, що записуватиму весь її репертуар. Дуже приємно було мені почути від цієї жінки та її товаришок прохання надіслати їм Шевченків “Кобзар” українською мовою. Звичайно, що зроблю це дуже радо.

Згадана співачка, а також Москаленко Ганна Кирилівна, 1918 р. н. (осв. 2 кл.). Ренич Параска Олексівна, 1925 р. н., Рухлядьєва (дівоче прізвище Воскобій) Ольга Іванівна, 1936 р. н., осв. 7 кл. і Коваленко Анастасія Семенівна, 1918 р. н., осв. 10 кл., виконали для запису понад 25 пісень. З них, за винятком десь трьох, інші українські. Особливо варто відзначити одну Маланкову та пісеньку, що її виконували також під Новий рік (хлопці), водячи козу. Це перший у моїх записах твір цього циклу. Його

пригадала, пояснила і проспівала разом з іншими Гараджа Марфа Федорівна.

Після кількох годин роботи домовився із співачками зустрітися з ними в п'ятницю, 22 липня о 11-й год. ранку. Перед відходом сфотографував усіх жінок (гуртом). Із Київського виїхав принагідним автобусом о 17 год. до Криму. Ночував у готелі.

***

21 липня 1988 р.

Відніс до майстерні магнітофон "Романтик - 304". Як звичайно, майстри комизилися і торгувались, закидали, що йому вже 10 років і вони не можуть дати гарантії... Та якось умовив, що прийняли. Поки вони там щось роблять, а я недалеко майстерні в парку на лавочці трохи присів і пишу на коліні оці нотатки.

Сьогодні домовився о 15-й год. зустрітись із місцевими співачками тут же, у Криму, і записати дещо від них. Всі дні, відколи я приїхав, досить висока температура (27-29 тепла). Вона трохи налітає мені, послаблює працездатність. Варто відзначити, що вчора в Київському кілька людей дуже гарно відгукувались про подвижницьку працю В.Г.Захарченка на Кубані. З гордістю показували мені його книгу "Народные песни Кубани" (Краснодар, 1987) тощо.

Магнітофон направили вчасно, зробили навіть ті дрібнички, про які я не говорив, оскільки вони не заважали в процесі запису чи відтворення звуку.

Від 15-ї год. до 18 год. 45 хв. записував українські народні пісні від групи співачок, яких поступово зібралось півтора десятка. Були між ними більшість із Кубані родом. Вони й задавали тон у співі. Зокрема це такі, як:

Кузина Ганна Василівна, 1913 р. н., неписьменна, предки були козаками, розмовляє переважно укр. мовою. Вона найбільше знає народних пісень;

Шенелева Тетяна Іванівна, 1927 р. н., освіта 10 кл.;

Лугинець Олександра Григорівна, 1912 р. н., осв. 7 кл.;

Небейкина Валентина Степанівна, 1933 р. н., осв. 7 кл.;

Могила Марія Кузьмівна, 1928 р. н., осв. 4 кл.;

Снитко Ольга Євгенівна, 1919 р. н., освіта 7 кл.;

Печеник Віра Василівна, 1924 р. н., освіта 7 кл.;

Сидоренко Євдокія Григорівна, 1929 р. н., освіта 7 кл.

Інші поприбували сюди з різних місцевостей України, декотрі - з Росії, була й черкаська за походженням. Та всі співають українські пісні. Правда, росіянки замість "гей" вимовляють "гей", "акають" і т. д. Всі пісні виконували разом з тими, що їх прізвиська згадано вище.

Домовилися ще зустрітись для продовження запису пісень у вівторок о 16-й год. дня в міському будинку культури.

Організаторка групи Лиса Лідія Софронівна, 1921 р. н., освіта 10 кл., каже, що вони, тобто всі ці співачки, дуже хочуть поїхати до Києва, навіть за свої гроші, але треба їм хоч на 3 ночі мати дешево, а ще краще, цілком безплатне місце переспати. Отже, треба буде поговорити в ІМФЕ та Інституті літератури ім. Т.Шевченка АН УРСР про цей співучий колектив.

Протягом роботи записав від них сьогодні 21 пісню.

***

22 липня 1988 р.

Нелегко сьогодні мені вдалося доїхати принагідним автобусом до села Київське. Спочатку понад півтора години чекав, а потім ледве-ледве впхався із своїми магнітофонами до салону. Стояв буквально на одній нозі... Зате день виявився щедрим на записи. Три жінки наспівали сьогодні 46 пісень, переважно українських. Є між ними чимало таких, що зустрічаються і в Карпатах, і на Буковині. Знову завдячую за ці записи, перш за все, Гараджи Марфі Федорівні. Дві інші тільки підспівували їй. Домовився з цими співачками ще зустрітись у понеділок десь близько 12-ї год. в хаті Москаленко Т. (вул. Радянська, 254). Гараджа М.Ф.

живе на тій же вулиці, будинок № 262. Вона знову говорила, що мріє мати Шевченків "Кобзар", знає чимало його поезій напам'ять.

***

23 липня 1988 р.

Субота. Їздив до станиці Троїцька. Належить вона до цього ж Кримського р-ну. Заснована 1865 р. Автобуси переповнені. Поволі налагоджував контакти з людьми, розшукував носіїв фольклору. Записав лише 12 пісень. Домовився приїхати завтра.

Уже кілька разів помічаю, що тут не лише нащадки наших козаків та пізніші переселенці з України розмовляють українською мовою, а й чимало вихідців з Росії та інших територій. Переймає цю мову й молодь. Звичайно, не вся.

У Троїцькій зустрів жінку, яка має двотомник творів Шевченка українською мовою, хоче придбати ще твори Михайла Старицького тощо. Її дочка мріє мати "Кобзар" теж українською мовою. Я записав їхні адреси і постарався десь вислати, як лише повернуся додому. Хай читають люди.

***

24 липня 1988 р.

Знову їздив автобусом до станиці Троїцької. Падав дощ. Потрапив під нього і я після того, як вийшов з автобуса, а до моїх співаків було ще з півтора кілометра. Все це, звичайно, дрібниці, але я боявся, щоб не позамочувати магнітофонних стрічок, магнітофонів та паперів. Тому час до часу, коли дощ був дуже густим, ховався під дахи будинків.

Записав сьогодні лише 15 пісень. З них чи не найцінніша "Встає хмара з-за лиману" про переселення козаків на Кубань. Мабуть, вона неповна. Мені проспівали три куплети. Можливо, що ще хтось десь знає повніший текст.

Домовилися продовжити записи в середу о 14-й год. в хаті Отганян Меланії, що майже на самому краю станиці.

***

25 липня 1988 р.

За попереднім домовленням їздив до села Київського. На жаль, забув взяти з собою батарейки для магнітофона "Романтик - 304", а електроенергії цього дня в селі не було. Тому записів пісенного фольклору не робив. Занотував лише кілька переказів на папері.

По дорозі зустрічався з людьми з сусідніх населених пунктів. Вони вже дещо чули про мою роботу і пропонували приїхати й до них.

Написав невелику статтю про нові скульптурні портрети українських письменників Дмитра Макогона та Ірини Вільде для Веренчанського літературно-меморіального музею цих художників слова. Погруддя створив буковинський скульптур Микола Ісепенко і подарував музеєві ще перед моїм виїздом на Кубань. А своє повідомлення опрацював я, очікуючи ввімкнення електроструму.

***

26 липня 1988 р.

Провів день у Криму. Від групи співачок старшого віку записав близько півтора десятка народних пісень. Спекта була дуже втомлююча і вони просто не могли довго сидіти в приміщенні. Зате домовився з Григоренко Олександрою Іванівною, 1920 р. н., про те, щоб наступного дня десь о 7-й год. вечора записати її репертуар, тобто ті народні пісні, які вона знає.

***

27 липня 1988 р.

Раненько автобусом їздив до станиці Троїцької. Там потрапив на досить цікаву і знаючу співачку - українку Погорільцеву (дівоче прізвище - Чуб) Анастасію Гордійвну, 1918 р. н., освіта 7 кл. Порівняно гарно розмовляє українською мовою. Завдячує це школі, в якій у 30-их рр. (за її

словами – 1936 і 1937) діти вчилися по-українськи. Вона наспівала разом із сусідкою – Кравченко Поліною Володимирівною, 1925 р. н., осв. 4 кл., одинадцять пісень. Це пару пісень зафіксував там же від Оганян Меланії Дмитрівни, 1927 р. н., освіта 7 кл., та дружини брата Погорільцевої Анастасії Гордіївни – Чуба Миколи, яка походить з Одещини. Її прізвище по чоловікові – Чуб Марія Павлівна. Ці люди запропонували мені записати в четвер концерт чоловічого хору, з цим я радо погодився.

Ввечері цього дня записав ще 26 народних пісень у Кримську від Григоренко Олександри Іванівни, 1920 р. н.

Записи цього дня на магнітофонних стрічках помилково датував 26 липня.

* * *

28 липня 1988 р.

Від 9 год. ранку до 11-ї записував далі народні пісні від Григоренко Олександри Іванівни в Кримську. Наспівала їх 12. Після обіду поїду до Троїцької станиці.

Вільну годину використав для оформлення передплати на журнал "Кубань" з вересня цього року. В ньому має друкуватися наукова праця Щербини з історії кубанського війська.

Потім виїхав до станиці Троїцької для запису виступу місцевого колективу художньої самодіяльності. Концерт давали для студентів, що відпочивають у таборі "Ясенок". Репертуар його уможливить порівняння власне народних кубанських пісень з тим, що і як виконують фольклорні за назвою тутешні колективи. Вже відразу видно, що вносяться зміни в тексти пісень, а художній керівник, росіянка за походженням (приїхали з центральних районів РРФСР) "збагачує" навіть українські твори виразними своїми елементами, які в такому поєднанні звучать неприродно. На це, між іншим, нарікають і учасники колективу.

Знаючи про мої зацікавлення, вони спеціально заспівали пісню про чумака тощо. В художньому читанні переважають гумористичні твори українською мовою та кубанською говіркою.

Ночував я в родині Оганян Меланії Дмитрівни та її чоловіка Олександра. Він – вірмен за національністю, а вона – українка. Від неї ще записав дещо з пісенного фольклору.

* * *

29 липня 1988 р.

За порадою Оганян Меланії Дмитрівни я розшукав двох старших жінок Фисун Дарію і Скрипку Килину (вони дві – рідні сестри, перша 1915 р. н., а друга 1912 р. н.). Ці жінки походять з давнього козацького українського роду, розмовляють по-нашому (кубанською говіркою). Вони наспівали мені для запису кільканадцять, переважно дуже давніх пісень, між якими особливо цінні козацькі. По суті – це найкращі твори з усіх, що я їх досі тут записував.

Відтак пішов до місцевого музиканта Буденного Юхима Никаноровича, 1929 р. н. Він працював колись в місцевому будинку культури, весельчак і балагур. Закінчив 8 класів загальноосвітньої школи. Розповідав мені, що коли там працював, то передплачував відповідні періодичні і книжкові видання. Співав він небагато: спішив до худібки.

Після цього черговим рейсовим автобусом виїхав до Кримська.

* * *

30 липня 1988 р.

Мушу витратити час на придбання залізничного квитка від Кримська до Чернівців. Від ранку стою в черзі біля каси попереднього продажу квитків. Уже йде четверта година одього очікування.

На щастя, моє сьогоднішнє стояння біля залізничних кас не було марним: квиток придбав на 10 серпня і навіть непогане місце. Правда, втратив на це шість годин.

Ввечері ще встиг знайти одного співака в Кримську. Записав від нього 7 пісень.

* * *

31 липня 1988 р.

Спека продовжується. Температура понад 30 градусів за цельсієм.

До 17-ї год. працював у станиці Троїцькій. Дуже гарні козацькі пісні наспівала для запису Погорільцева Анастасія Гордіївна (дівооче прізвище Чуб). Цікаві за текстом, але не на дуже гарному естетичному рівні виконання записав там же від Метель Євдокії Федорівни та Кравченко Катерини Йосипівни, обидві 1925 р. н.

Увечері працював у Кримську. Тут дуже зіспівана група жінок, більшість з них виконує пісні приємно, гарними голосами. Записував на вулиці. Як говорили співачки, так у їх молоді роки на Кубані співали люди надворі: в полі, біля хат тощо. Тільки комарі змусили нас розійтися о 10-й год. вечора. Домовилися наступний раз зібратися в середу, 3 серпня, о 18 год., в хаті, що на вул. Лаора, 27. Разом цього дня записав 45 народних пісень.

У Кримську співачки розповідали, що коли чують десь якусь українську пісню, то стараються її переймати по окремих куплетах: одна – перший, інша – другий... І так усі. Тому часто в їх виконанні тексти дещо інші, ніж там, де пісня народилася.

* * *

1 серпня 1988 р.

Знову, цього разу востаннє літом 1988 р., зустрівся із співачками, що живуть у селі Київське. Записав від них майже три десятки народних пісень та кільканадцять прислів'їв і приказок. Гараджа Марфа знову нагадала про своє бажання мати Шевченків "Кобзар" та інші книги українською мовою. Загалом ця жінка наспівала для запису понад 100 пісень.

* * *

2 серпня 1988 р.

Географію записів треба розширити. Сьогодні поїду до станиці Варениківської. Вона знаходиться над рікою Кубань і майже на межі з іншим районом. Можливо, що й пісні, чи, принаймні, їхні варіанти там будуть дещо відмінні від тих, які досі записував я у Кримську, Київському і Троїцькій.

Приїхав до Варениківської рейсовим автобусом. У сільській раді повідомив про мету моєї роботи в селі, а ніхто з них не міг назвати жодного носія народної творчості. Зрештою, так буває майже завжди і на Україні. У кращому випадку знають декого з художньої самодіяльності або ж відсилають до працівників будинку культури.

Отож, я пішов і, як завжди, розпитував зустрічних людей. Через якихось 20 хв. уже знав прізвища кількох гарних знавців пісенного фольклору. Між ними особливо обдаровані Педина Ганна Іванівна, 1923 р. н., освіта 4 кл., Лошенко Таїса Прокопівна, 1924 р. н., осв. 3 кл., Кривоніс Марія Данилівна, 1922 р. н., освіта 3 кл., Данилова Меланія Василівна, 1930 р. н., осв. 2 кл. та ін.

На щастя, Лошенко Т.П., і Данилова М.В. були тоді в Педини Г.І., куди привела мене Кривоніс М.Д. Дуже швидко вони зрозуміли мету моєї роботи і радо почали співати. Важливо те, що вони співають природно і штучно не перекручують слів і звуків на російський лад, як це робили окремі молодші виконавиці, наприклад, Рухлядєва (дівооче прізвище Воскобій), 1936 р. н., у с. Київське та окремі інші.

Із двадцяти пісень, які вдалося мені записати у Варениківській, є деякі, раніше зовсім мені невідомі, і дуже цікаві варіанти. Без них мої попередні знахідки були б набагато біднішими.

* * *

3 серпня 1988 р.

Записував пісні в містечку Кримськ. Співала та ж група жінок, що й у неділю, 31 липня 1988 р.

Поки очікували одні других, жінки розповідали різні побутові справи, а також з боєм повідомляли, як місцевих нащадків українських козаків деякі групи населення, що приїхали сюди пізніше, називали фашистами. Чому? Я не допитався...

Записи були досить плідними. Жінки наспівали 17 пісень.

* * *

4 серпня 1988 р.

Кілька днів уже думав, щоб знайти десь трохи часу і поїхати в село Новоукраїнку, що зараз стало передмістям Кримська. Виявилось, що цю назву воно одержало десь відразу після другої світової війни. Офіційно його вважають селищем. Живе тут порівняно багато греків. Деякі з них непогано розмовляють українською мовою, а розуміють майже всі.

Один із них – Пентазіді Олександр Львович, 1931 р. н. (освіта 4 кл.), коли я його запитав, чи знає українські пісні, відповів дуже цікаво: "Та то всі пісні українські". Очевидно, мав на увазі основний репертуар сільських співаків, що побуває в тутешніх околицях на Кубані. На жаль, він захрип, співати довго не міг. Тому я записав від нього лише 5 пісень, серед них: "За Сибіром сонце сходить", "Реве та стогне Дніпр широкий" і "Стоїть гора високая".

У Новоукраїнці сфотографував цього знавця українських пісень, а перед тим виставив мені відра з помідорами, сливами та іншими фруктами біля гостинця, пару пейзажів з височиною на другому плані.

Після обіду повернувся до Кримська, де попередньо домовився продовжити записи від тих же жінок, що й вчора.

Наспівали вони десь півтора десятка пісень. Правда, зібралися на цілу годину пізніше, ніж ми домовлялись. Запис проходив надворі, біля будинку № 27 на вулиці Лаора. Заважав сильний шум літаків, дуже докучали комарі, які навіть через одяг дошкуляють кусали. Господиня Затхій та її товаришки чомусь не погоджувались перенести записи до якогось приміщення. І це вже третій раз роботу доводилось припиняти з настанням темноти, передчасно.

* * *

5 серпня 1988 р.

Черговий сеанс роботи в станиці Варениківка був дуже плідним. Співала та ж група жінок, що й попереднього разу. Окрім тих чотирьох, були ще дві інші. Записи проходили в хаті дуже людяної і гостинної кубанки Лошенко Таїси (вул. Чкалова, 51). Не можу не згадати того, що вона заздалегідь, ще за півгодини до вказаного терміну, вийшла на подвір'я і очікувала своїх товаришок, з якими співає. Я був би цього й не помітив, якби не прийшов туди майже на 40 хв. раніше. Виявилось, що тут існує такий звичай: очікувати гостей перед хатою, а не в будинку.

Жінки співали дуже радо і гарно. Вони багато знають пісень. Я щиро признався їм, що після їхнього виконання мені дуже важко заставити себе записувати спів від інших людей, які не настільки обдаровані і знають мелодії й тексти значно слабше.

Того справді чудового дня на моїх магнітофонних стрічках опинилось ще 38 пісень. Є між ними рідкісні варіанти і навіть цілком нові твори, яких я ще не записував.

Перед відходом я домовився із співачками, що приїду ще раз. Думав – у суботу, але вони не мали часу у цей день. Тому вирішили знову зібратись о 13-й год. в неділю, 7 серпня.

Далі живу в готелі "Кримськ", що в однойменному районному містечку на Кубані. Звідси кожного дня виїжджаю в села і станиці, а ночувати майже завжди повертаюся туди ж.

Кілька жінок у Варениківці просили надіслати їм збірники українських народних пісень. Треба буде це зробити відразу ж після повернення додому. Ці носії пісенного фольклору заслуговують не лише на таку дрібничку.

* * *

6 серпня 1988 р.

Ще не зупинявся в селах Павлівське і Кеслерове. Спочатку заїхав до Павлівки (так місцеві українці називають цей населений пункт). На жаль, ті жінки, які за інформацією односельчан знають народні пісні, не могли їх співати. Одна через те, що недавно померли її дочка і чоловік, а друга кожного дня ходить доглядати онуків у сусідній хутор Ананський. Інші виїхали на якийсь районний захід з художньою самодіяльністю.

Принагідним автобусом переїхав до Кеслерового. Тут теж не дуже щастило, але записав 14 пісеньок. Пригодяться хоча б для констатування побутування тих чи інших творів. Між ними є й один молдавський переклад української пісні (див. магнітофонну стрічку № 8 за 1988 р., доріжка 3-я).

* * *

7 серпня 1988 р.

Це був найурожайніший день для мене і то за весь час роботи на Кубані. У Варениківці (народна назва Варениківської) вдалося записати від тієї ж групи жінок, що й попереднього разу, п'ятдесят пісень: козацьких, баладних, любовних, родинно-побутових, жартівливих та ін.

Жінки знову зібралися в хаті Лошенко Таїси Прокопівни та її матері. Тут же, ще перед початком співу, зафіксував розповідь козачки за походженням Бондаренко Д. (матері Т. Лошенко) про її життя. Це хвилююча розповідь про перенесене вдовою горе, долю її дітей тощо.

Співачки знову просили надіслати їм з України збірники народних пісень.

* * *

8 серпня 1988 р.

Продовжував записи пісень у станиці Варениківській. Їздив туди рейсовим автобусом із Кримська. Жінки наспівали ще два десятки народних пісень. Окрім з них записав уперше.

Цікаве й те, що присутні під час запису нащадки українських козаків просили мене спеціально розповісти їм що-небудь нашою мовою. Обличчя їхні випромінювали неприховану радість і приємність від такої розмови. Тільки дуже-дуже рідко уточнювали, чи правильно вони розуміють окреме слово. Згадували задоволено і те, що десь у 1934 р. у них навчали дітей українською мовою.

Після обіду автобусом повертався до Кримська. Сьогодні якось особливо помічав багато типових українських рис у забудові населених пунктів, садочках, що майже біля кожної хати. Навіть поза огорожами, обабіч вулиць, посаджені сливи та інші фруктові дерева. Український колорит дуже посилюють у пейзажах тополі. Їх багато: біля станичних і міських вулиць, вздовж шосейних доріг тощо.

* * *

9 серпня 1988 р.

Недалеко Кримська розташоване село Економічне. Давніше воно називалося Меліхове (за прізвищем великого землевласника, як розповідають люди). Туди й поїхав я сьогодні, щоб пошукати ще дещо цікаве з пісенного фольклору.

Записував від двох старших жінок. Одна з них народилася ще 1895 р. на Київщині. Її прізвище Машенко Федора Корнівна. Точне місце народження – село Медвин Київського р-ну Київської обл. Голосок у неї вже слабенький, але знає чимало українських народних пісень. Майже два десятки наспівала. Є між ними дуже оригінальні варіанти. Друга жінка – Мринська Олександра Кононівна, народилася 1909 р. в с. Чижівка Звенигородського р-ну Черкаської обл. Від неї також записав 11 пісень. Подарувала вона для моєї колекції і три зразки вишивок.

На жаль, майже одночасно зіпсувалися обидва мої основні магнітофони і я не міг далі нормально фіксувати на плівку зразки фольклору. Повернувся до містечка Кримське.

* * *

10 серпня 1988 р.

Першу половину дня використав для запису прислів'їв та приказок у містечку Кримське. Потім розрахувався з працівниками готелю і упакував свої речі. Потягом "Новоросійськ - Київ" о 20 год. 15 хв. вечора виїхав на Україну. В купе зі мною жінка – лікар із Дніпропетровська разом з сином вертає з відпочинку на березі моря. Демонстративно не хоче сказати по-українськи жодного слова. Мимоволі порівнюю її подумки з тими нащадками запорізьких козаків, які живуть на Кубані і радо, а то й усюди, розмовляють рідною мовою, хоча так давно живуть у Російській Федерації. До речі, я їй про це говорив. Та, мабуть, даремно.

До Кубані я вже звик за ці дні. Навіть якось жаль покидати край, де досі бережуть і люблять нашу пісню. Підставу для такого вислову дає хоча б те, що за якихось неповні три тижні роботи мені вдалося тут записати 520 пісень. Між ними багато таких, яких досі мені не доводилося фіксувати на магнітофонній стрічці.

Шкода, що тут уже стало надворі темно і я не можу милуватися прекрасними краєвидами цього чарівного куточка, куди доля закинула стільки наших людей.

* * *

11 серпня 1988 р.

Проїжджаю після Краснодару і Ростова-на-Дону уже територію, яка входить до сучасних меж Української РСР. В Гловайську була досить довга зупинка. На пероні поцікавився у старших жінок, які торгували фруктами, чи знають вони давніші українські народні пісні. Одна з них називала з два десятки. Отже, дещо можна записати і в цій частині України.

В Ясикуватій купив у кіоску сьомий номер журналу "Жовтень" за 1988 рік. В ньому нарешті надруковано мою статтю "Засновник і редактор "Вечорниць" про Федора Заревича. Пролежала вона в редакції 4 роки. Готувалася до 150-річчя з дня народження письменника і журналіста, а побачила світ лише зараз і то в дещо скороченому вигляді.

Біля мого купе два хлопчики. Менший, десь 7-річний, розмовляє по-українськи, а старший, приблизно 11-12 років, – по-російськи, першого навіть не пробує зрозуміти, а тільки кричить: "Говори по-руськи!" Мале далі по-своєму. Більший тоді вже залякує: "Говори по-руськи, деревня, а то язык отрежу! У меня и ножницы для этого есть". Підійшло третє хлоп'ятко, десь 10-річне. Старший до нього: "Ты только послушай, какая это тупица: он не может по-руськи говорить". До цієї сварки вмішується якась бабуся: "Ось ты на нього кричишь, що він не вміє по-російськи, а ти ж он на скільки більший і не навчився по-українськи, хоч і живеш на Україні". Лише після цього нововирощений нащадок Валуєва замовк і перестав прискіпуватися до маленького хлопчини. Хто ж виховує таких?

* * *

12 серпня 1988 р.

О 4 год. 10 хв., тобто ще перед світанком, доїхав до Києва. Відразу став у чергу за квитком до Чернівців, але придбав хіба загальне місце. Якщо не вдасться якось у потязі домовитись з бригадиром чи кондуктором, то треба буде всю ніч куняти сидіючи. Біда невелика, але шкода наступного дня, бо працездатності нормальної не буде потім.

До 17 год. матиму трохи часу. Відвідаю знайомих науковців в ІМФЕ та інституті літератури, загляну до книгарень тощо.

У редакції журналу "Народна творчість та етнографія" застав тільки художника Миколу Стратилата. Інших співробітників не було весь день.

Знову в Інституті літератури намовляли мене захищати кандидатську дисертацію. У відділі рукописів цього закладу випадково натрапив на листи Марії Устинович-Бобикевич до Ольги Кобилянської та один її вірш, про який раніше не знав. На жаль, було мало часу і я ледве

встиг проглянути ці пам'ятки епістолярії, а вірш переписати. При нагоді необхідно буде листи повністю скопіювати. Там є цінні відомості про взаємини Устиновичів з родиною авторки "Землі".

Того ж дня зустрівся із вченими літературознавцями М.Сиваченком, Т.Третяченко та Л.Канцедал. Говорив теж із музикознавцем – бойком Михайлом Хаєм. Він закінчує дисертацію про народні музичні інструменти бойків. Показав мені підготовчі матеріали для створення на Україні товариства фольклористів, запитував мого погодження на участь у роботі керівного органу цього формування, передав для перегляду і уточнення проект організаційної структури тощо.

На потяг ледве встиг. Їхав з Києва в загальному вагоні. Було б навіть непогано: я заліз собі на верхню полицю, можна було й подрімати, але поруч сиділи дуже розгойдані молоді люди і майже цілосіньку ніч голосно розмовляли, незважаючи на прохання сусідів по вагону. До них приклали свій розум ще якісь дві бабці з Вінничини і гомоніли як на ярмарку.

О 7-й год. 40 хв. був уже в Чернівцях.

* * *

13 серпня 1988 р.

Вирішив зранку не їхати до Веренчанки, а залишитися до 18-ї год. в Чернівцях. Можливо, що приїхала правнучка Миколи Устиновича з Румунії. То ж треба б з нею зустрітись. Не залишає мене думка якось поїхати до неї і простудіювати рукописи та інші матеріали з особистого архіву Марії Устинович-Бобикевич та її дочки Клавдії Бобикевич.

Виявилося, що родичі М.Устиновича з Румунії ще не приїхали і хтозна чи будуть. Мирон Сора (син Клавдії Бобикевич) десь незручно впав і покалічив хребет, лежить у лікарні майже без руху. Не може його залишити в такому стані й дружина. Можливо, зробить мандрівку на Буковину їх дочка з чоловіком і малими дітьми.

Розмовляв з письменником Михайлом Івасюком, якого зустрів на вулиці О.Кобилянської в Чернівцях. Він просить, щоб я ще в серпні поїхав до Києва і скопіював рукописну збірку віршів і фольклорних записів буковинської поетеси Зіновії Канюк. Якщо дирекція школи мене відпустить, то я поїду. Попри це опрацюю й деякі інші матеріали, зокрема листи Марії Бобикевич та її рідних до О.Кобилянської, джерела про взаємини авторки "Землі" з Миколою Івасюком, Євгенією Ярошинською та інше.

Близько трьох годин провів у А.Яківчука. Обговорили і доповнили його тези доповіді на конференцію, присвячену 125-м роковинам з Дня народження Ольги Кобилянської. Він пише про інтерпретацію постаті і спадщину цієї письменниці засобами образотворчого мистецтва.

Прослухав я й першу частину його вступної статті до збірника народних пісень з Буковини, що має вийти у видавництві "Музична Україна" 1990 р.

* * *

14 серпня 1988 р.

Переглядав поштові надходження за минулий місяць, а їх призбиралося чимало. Газети, журнали, книги, близько трьох десятків листів та інше.

Після обіду їздив до Чернівців: треба було викупити в кіосках журнали, які залишили продавці для мене.

* * *

15 серпня 1988 р.

Давно вибираюся поїхати до Космача. Розповідають, що там мають бути жінки, які за повну плату оплакували померлих. Отже, треба спробувати розшукати їх і все, що лише можливо, позаписувати.

З Веренчанки виїхав принагідним автобусом до Заставнівського перехрестя, а звідси таким же транспортом до Кіцмані. Тут придбав квиток до Вашківців, потім пересів на автобус до Вишніці. У цьому містечку вирішив провідати

педагога і збирача фольклору Іванюка Михайла Васильовича. У нього застав відомого музикознавця, композитора і диригента Яценка Леопольда Івановича. Він працював над розшифровуванням мелодій пісень, які записав М.Іванюк. Досі я його знав більше заочно та з опублікованих праць. Коротко бачилися лише під час наради збирачів фольклору в Києві 11-12 листопада 1987 р. Тепер познайомилися краще.

* * *

16 серпня 1988 р.

Всі три, тобто М.Іванюк, Л.Яценко і я, раненько виїхали автобусом з Вишніці до Косова, далі іншим – до Яблунова. Тут досить довго чекали транспорту до Космача. Приїхали рейсовим автобусом.

Люди, з якими довелося говорити, кажуть, що то дуже давно були в них такі, що наймалися оплакувати померлих, а тепер їх нема. Та продовжую все-таки шукати.

Відвідали цікаву людину – Юсипчука Михайла, якого більше знають у селі під прізвиськом Дідишин. Він за власні гроші біля хати поставив пам'ятник Олексі Довбушеві (автор погруддя. – Болюк А.П.), розшукав і переніс на своє подвір'я хатину С.Дзвінчука, в якій було смертельно поранено славетного опришка. Показував нам начебто Довбушів пістоль, тобівку, стіл (тисовий) і лавку, на якій він сидів, рушницю, з котрої С.Дзвінчук стріляв у опришківського ватажка. Якщо ці речі справді Довбушеві, то їх історико-пізнавальну вартість неможливо переоцінити.

М.Юсипчук зібрав і інші гуцульські пам'ятки побуту матеріальної культури та мистецтва (малюнки на склі, зразки одягу, різьблення та інше) і в згадуваній хатині С.Дзвінчука обладнав музей. Люди називають його музеєм Олексі Довбуша. Відвідувачів у нього більше, ніж у багатьох державних, де є штатні працівники.

Від нього записав переказ про походження Космача і легенду про те, чому гуцулам пан-Біг наділив саме таку, а не інакшу землю.

Після обіду М.Іванюк поїхав додому, а ми з Яценком залишилися у Космачі записати дещо з народної творчості. Зібрали небагато. В мене десь 5 зразків фольклору, приблизно стільки ж у Л.Яценка.

Ночувати залишилися в Сіроджуків Василя і Параски. Власне остання та її онучок і наспівали мені дещо для запису.

* * *

17 серпня 1988 р.

Другий день в Космачі. Вчора падав сильний дощ, справжня злива з градом. Дороги розкисли. Сьогодні погода якась непевна. Але господарі пішли косити. Вибирається туди й Сіреджук Параска Кирилівна. Записати ще щось від неї, очевидно, вже не вдасться. В хаті цієї жінки дуже багато гарних вишивок. По суті – це домашній музей.

Зранку разом з Л.Яценком пішли майже на околицю села. Там від старенької жінки записали цикл похоронних голосінь та з десяток пісень. В обідню пору вернулися в центр села Космач, зайшли до Варцаб'юк Олени Василівни, 1920 р. н. Вона проспівала ще близько десяти пісень. На цьому фактично роботу закінчено.

Під час записів жінки розповідали, як у Космачі згоріла старенька церква, яку, за їх свідченням, побудовано на кошти Олексі Довбуша. Чудом збереглася старенька дзвіниця, але дах давно прогнив і вона на очах руйнується. Людям не дозволяють навіть покрівлю полагодити за свої кошти. А тих, що гасили церкву, коли та горіла, викликали в міліцію, і питали, навіщо вони це робили, хто їх туди кликав тощо. В кінці заставили підписати акт про те, що пожежа трапилася через "залишені кимось із людей ще ввечері запалені свічки". Церква загорілася о 3-й год. ночі. Погода була дуже суха, хоч вже настала осінь. Трапилася ця прикра подія десь чотири роки тому. Перед тим хтось розпускав чутки, що в цій церкві бандерівці освячували свою зброю.

Надворі почав падати дощ. Сільські дороги відразу перетворились в болота. Щастя, що земля кам'яниста і дозволяє без особливих труднощів ходити й по таких шляхах.

Рейсовим автобусом з Космача я доїхав до Коломиї. Л.Яценко зійшов у Яблоніві. Звідси він поїде до Косова і далі до Вишніці.

Мені випадково вдалося сісти на автобус "Ужгород - Чернівці" і близько 10 год. вечора вже був в обласному центрі Буковини. Транспорту вже до Веренчанки до 24-ї год. не буде. Сиджу на залізничному вокзалі і дописую оці щоденникові нотатки. Десь о 11 год. 30 хв. ночі піду до гумо-взуттєвого заводу, звідки повинні опівночі повертатися до Веренчанки тамтешні робітники. З ними думаю і я повернутись, щоб не проводити ще одну ніч поза своїм помешканням.

* * *

18-22 серпня 1988 р.

Основну частину часу проводжу на роботі в школі. Продовжую готувати кабінет історії до навчання.

З редакції Заставнівської газети "Прапор перемоги" просили підготувати для них статтю чи повідомлення про мої записи фольклору на Кубані. Уже був би зробив, та гальмує справу магнітофон, що зіпсувався, а писати виключно з пам'яті не хоч: можна допустити неточності.

У вільний час поволі працюю. Трохи розповсюджую нові книги між учнями та вчителями тощо.

* * *

17 вересня 1988 р.

У Білорусії готується до друку персональна енциклопедія Максима Богдановича. Професор Запорізького університету Чабаненко звернувся з проханням допомогти йому підготувати довідкову статтю про Миколу Пігуляка, який перекладав твори білоруського поета, виступав у пресі з матеріалами про нього тощо.

У попередні дні мені вдалося розшукати адресу цього філолога. Він працює вчителем у с. Мигове Вишніцького р-ну. Отож я їздив туди, але не застав його вдома. Дружина і син змогли мені сказати лише точну дату і місце народження, а про літературну діяльність знають мало, тобто не могли назвати ні творів, які М.Пігуляк перекладав, ні де вони опубліковані. Домовився приїхати в неділю або в понеділок.

З цим повернувся до Чернівців.

* * *

18 вересня 1988 р.

Раненько автобусом доїхав до Веренчанки. Тут мене чекала телеграма від поета Бориса Олійника з пропозицією приїхати 19 вересня на 15 год. до Києва, де відбудеться перше засідання Ради сприяння народній пісні.

Повідомив про це дирекцію школи і повернув знову до Чернівців. На щастя, квиток на потяг удалося придбати без труднощів.

Увечері відправився до Києва. Разом зі мною в одному вагоні їхав скульптур Лисаківський Микола Михайлович, людина мудра і обдарована.

* * *

19 вересня 1988 р.

Ще перед прибуттям до Києва розшукав у поїзді збирача фольклору А.Ф.Яківчука. Він їхав на те ж засідання, але я раніше не знав, що тим же потягом.

У Києві спочатку придбали залізничні квитки на зворотній шлях, потім обидва з А.Яківчуком зайшли до редакції "УРЕ": треба було уточнити деякі питання, зв'язані з підготовкою матеріалів для "Української літературної енциклопедії".

Звідси перейшли до приміщення правління Українського відділення Фонду культури. Там уже був В.Женченко, незабаром прибули Б.Олійник, А.Мокренко та ін. До поча-

тку засідання встигли оглянути виставку творів художниці О.Павленко.

VI. ЩОДЕННИК ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ РОБОТИ 1992 Р.

10-11 червня 1992 р.

Як завжди в таких випадках буває, ці останні дні підготовки до експедиції на Пряшівщину дуже напружені. Найбільше клопотів узяв на себе заступник директора Інституту народознавства Михайло Глушко. Звичайно, всі щось роблять для цього: і директор Інституту Степан Павлюк, і завідувачий відділом народного мистецтва Михайло Станкевич, і головний вчений Юрій Гошко. Кожен мав свою китицю справ, але М.Глушкові доводиться фактично всю цю роботу координувати та й самому безпосередньо полагдувати багато справ.

У мене, окрім цього, збіглося ще кілька невідкладностей, які мусив зробити. Дуже невчасно керівник стрийської "Просвіти" Маковський без узгодження дати 10 червня на 18-у год. викликав мене на семінар, який я мав провести з авторами доповідей з густо населених пунктів району про участь їх мешканців у національно-визвольних змаганнях 40-50-их рр. Принаймні, раніше ми з ним про це говорили, і я дав згоду на такий захід приїхати і проконсультувати безпосередніх виконавців. Та Маковський зробив усе інакше. Він дібрав 12, переважно випадкових осіб, з яких майже ніхто не має досвіду науково-пошукової роботи, назвав їх керівниками округу району, де вони нібито повинні консультувати людей рангом нижчих. Більшість з тих дванадцяти навіть не мали чим і на чому записувати. Та навіть якби вони дуже ретельно все фіксували, то й тоді неминуче виникне безліч недоладностей і плутанини.

Фактично семінар був зірваний і я даром втратив час на подорож туди і назад. А ще ж треба було вчитати верстки статей, що включені до чергового тому "Записок НТШ", закінчити матеріал про полеглих у визвольних змаганнях 30-50-их рр. із сіл Грабовець та Славське на Сколівщині.

Вичитування та виправлення версток мусив тоді ж зробити і Михайло Глушко. Йому випало також добре потурбуватися і про підготовку експедиції Інституту народознавства на Покуття, яку очолив завідувачий відділом етнографії Роман Кирчів.

Особисто я дуже вдячний М.Глушкові за те, що саме він полагодив низку формальностей, пов'язаних з одержанням паспорта, який уможливив мені виїзд за кордон. Без нього я б, очевидно, сам цього не встиг зробити. Зрештою, це лише одна справа з багатьох, які ця людина зробила конкретно для підготовки експедиції на Пряшівщину. Але ж він таким чином поступає завжди.

Дуже старанно працював і Михайло Станкевич, відбираючи обладнання та спорядження, закупаючи продукти тощо. А вночі перед виїздом до третьої години писав рецензії на рукописи програмних матеріалів Львівського науково-освітнього центру з питань народознавства та народного мистецтва.

* * *

12 червня 1992 р.

Експедиція виїхала зі Львова о 12 год. 45 хв. До її складу входять:

- 1) Степан Павлюк – директор Інституту народознавства АН України, доктор історичних наук, керівник;
- 2) Михайло Глушко, заступник директора Інституту народознавства АН України, канд. іст. наук;
- 3) Юрій Гошко, головний вчений Інституту народознавства АН України, доктор історичних наук;
- 4) Михайло Станкевич, завідувачий відділом народного мистецтва Інституту народознавства АН України, канд. мистецтвознавства;

5) Ігор Садовий, фотохудожник Львівської експериментальної кераміко-скульптурної фабрики, член спілки фотохудожників України;

6) Михайло Панів, філолог-славіст;

7) Олександр Андрійчук, водій.

Рівно о 16-й год. зупинилися на Ворітському перевалі. Переїхали через Миколаїв, Стрий, Сколе, Тухольку. По дорозі говорили про масові страти українських в'язнів у Стрию в 1941 р. перед відступом більшовиків, потім про історичні місця Вижного Синевідське і Сколього. Нас, як і багатьох українців, захопив подвиг стрільців і старшин УПА, які 9 липня 1944 р. на горі Лопаті біля Сколього звели успішний бій проти двох німецьких дивізій. Керував боєм командир IV воєнної округи УПА "Гуцул" (справжнє прізвище Іван Бутковський, родом із міста Сколього).

За кілька кілометрів на південь від цього бойківського містечка є невелика долина Святослав. Ще в 1939 р. більшовики влаштували там карний табір, в якому тримали полонених поляків. В тому таборі та в приміщенні поруч з ним енкаведисти проводили сегрегацію закарпатців, які втікали до СРСР. Потім німці в тому таборі мучили полонених французів, відтак угорських євреїв (по суті еліту). А в 1943 р. тут уже знущалися над тими нашими хлопцями, які не хотіли йти до бандісту. Знущалися по-садистськи. І 18 серпня 1943 р. загони Української Народної Самооборони розгромили цей карний табір, а його в'язнів випустили на волю.

Далі проїхали тими місцями, власне дорогою, якою 1873 р. Микола Лисенко добрався до Відня через Угорщину. Згадали і про місце, де українські повстанці знищили угорського генерала, який жорстоко страчував у 1939 р. стрільців Карпатської Січі...

На Закарпатті говорили головним чином про події 1938-39 рр., про життя і творчу спадщину Августина Волошина. Зрозуміло, що головна увага зверталася на той період, коли він очолював уряд Карпатської України. Зрозуміло, що не обминали й участі закарпатців у діяльності УПА та збройного підпілля в 1943-50-их рр.

О 7-й год. вечора доїхали до кордону у Вишньому Німецькому. Огляд прикордонниками та працівниками митної служби наших документів та речей, включаючи з деякими очікуваннями черги, тривав близько п'ятдесяти хвилин. Такий швидкий термін полагодження формальностей завдячуємо С.Павлюкові, який мав дипломатичний закордонний паспорт, що давав право на позачерговий переїзд. О 7-й год. 50 хв. ми вже їхали територією, яка тепер належить Чехословаччині.

Наш перекладач Михайло Панів відразу почав майже суцільними окличними реченнями безмежно вихвалити і порядок на вулицях, і чистоту в селях, і досконалість побуду словаків навіть у тих випадках, коли для таких розмірковувань не було найменших підстав. Бажане за дійсне видавав, характеризуючи ставлення словаків до українців, до розвитку їх духовності, хоча, на жаль, тут маємо насправді тотальну асиміляційну політику. Жодних заперечень він не сприймає і я вирішив більше на ці теми з ним не дискутувати.

До Свидника доїхали о 10-й год. 45 хв. На жаль, у музеї, де ми сподівалися когось зустріти, певна річ, уже не застали нікого. Тоді виїхали за місто, поставили під лісочком намети, повечеряли і полягали спати.

* * *

13 червня 1992 р.

Вранці почав десь біля 7-ї год. накрапати дощ, тому група спала дещо довше. Встали о 8-й год. 30 хв. Тут же приготували сніданок, поклали спальні мішки, надувні матраци, намети. Відтак з'їли сніданок і поїхали до Свидника.

Експедиція наша їде автомашиною "Ford-tran-zyt" (Форд-транзит). Це автомобіль типу мікроавтобуса.

О 10 год. 30 хв. зайшли до Музею української культури

в Свиднику. Далі переїхали до амфітеатру, де має проходити 38 фестиваль української культури.

Я перейшов відразу туди, де відбувалися репетиції фольклорних колективів. І відразу стало сумно. Режисюра ведеться майже виключно словацькою мовою, всі інші оголошення, коментарі, завваги теж. Українська мова звучить рідко, фактично лише як окремі сором'язливі винятки.

Приїхало сюди й чимало дітей, але між кількома десятками хлопчиків та дівчаток я не знайшов жодного, що вмів би читати по-українськи. Хотів їм подарувати "Історію України для дітей" А.Лотоцького, та не було фактично кому. Віддав її вчительці Другої основної Свидницької школи Ганні Танчинової.

Ця українка розповіла сумні факти про асимілювання нашої молоді. Ще до 50-их рр., за її спостереженнями, батьки більше старалися передавати дітям духовність своєї нації, а потім і це дедалі більше звужувалося, занепадало, особливо в містах. "Тому ми, – каже вона, – стараємося це відроджувати бодай у формі організації ось таких фольклорних колективів".

Школа, де вона працює, мішана.

У ті хвилини, коли я пишу оті спостереження, на сцену виходять діти. Вчитель тієї ж Другої основної школи із Свидника, збирач українського фольклору Андрій Кудер веде підготовку українською мовою. І це дуже швидко знімає сумне враження від почутого перед тим. Є ще люди, які не забули хто вони і чії діти.

Він з усіма учасниками говорить рідною мовою і діти його добре розуміють.

Познайомився тут і з Андрієм Каршком, завідуючим відділом народної художньої творчості Союзу Русинів-Українців Чехословаччини, який на цьому святі був головним координатором, власне режисером.

У міжчасі всією групою відвідали скансен, що поруч з амфітеатром, познайомилися з членом Центрального Комітету Союзу Русинів-Українців у Чехословаччині Іваном Бабиним тощо. Наш учасник експедиції Ігор Садовий дещо з репетиції фіксує на відеострічку. Дедалі більше на сцені в амфітеатрі чути українську мову.

Ого! Прийшов новий режисер і знову перевів увесь хід репетиції на словацьку мову. Як то багато залежить навіть від одного інтелігента, від рівня його національної свідомості.

Прикро, але й ті з організаторів свята та їх помічників, що доброю українською мовою говорять з членами нашої експедиції, до місцевих учасників звертаються тільки по-словацьки. Це ще гірше, ніж на Кубані, бо там українці між собою все-таки стараються говорити рідною мовою.

Від групи учасників фольклорного колективу "Бескид" у складі: Стебла Іван (худ. кер.), Мруз Марія, Русичеві (замужем – Бандурич) Ірина, Псанова Дана, Гайдош Марія, Кереканич Надія, Цурова Ганна, Ленартова Таня, Деренін Марія, Юнова Яна (учасниця) записав кільканадцять пісень. Всі ці люди зараз працюють у селі Стакчин (по дер. Сташин), окрес Гуменне Східнославацького краю.

Тільки я закінчив оді записи пісень від згаданої групи, як почалася дуже сильна злива. Це трапилось о 17-й год. На щастя, я ще не встиг був вийти з автобуса, яким ця група приїхала у Свидник на свято. Власне тут я й фіксував ті пісні, що вони погодилися виконати. А є між ними колядки, колискові пісні про кохання, родинне життя та інше. Під час зливи встиг перебігти до іншого автобуса, в якому були люди з с. Кам'янка. Від них записав ще цікавіші пісенні твори.

Десь о 17 год. 45 хв. До нас підійшов Микола Мушинка, Мар'ян Рейтар із Сянока.

Розпочалося свято виступами дітей. Їх сотні на сцені. Всі в народних одягах, деякі, правда, в театралізованих, але чимало і в автентичних. Таки не вмере і тут наша національна культура.

Програма супроводжується українськими оголошеннями. Ну, й звичайно, виконання йде рідною мовою. Дуже вда-

ло відтворено дитячі розваги і звичаї пастушків, окремі ігри. Подібні картинки показали учні з інших річних календарних свят та періодів відповідної сільськогосподарської праці, в т. ч. жнив (вчителька Марія Мруз). Із пастушими іграми та танцями виступив не один колектив.

Непоодинокі твори, які тут виконують, побутують і в Галичині, наприклад, пісня "Зажурився чоловік, як на світі жити" (її навіть інсценізували учні 2-ї основної школи із Свидника). Теж саме треба сказати і про народні танці.

Майже весь час, коли відбувалися виступи, падав сильний дощ, але люди сиділи під відкритим небом, навіть ті, що не мали парасоль. Вся наша група добре промокла, але теж залишалася до кінця. Виступи через зливу почалися пізніше, тому затягнулися майже до 12 год.

На ночівлю влаштувалися в гуртожитку середнього училища одягової промисловості в Свиднику. Тут ще півтора години обговорювали з Миколою Мушинкою план нашої експедиційної роботи на Пряшівщині. Спати полягали після другої години ночі.

* * *

14 червня 1992 р.

Повставали о 8-й год. ранку. Надворі легенько накрапує дощ. Ідемо до ресторану поснідати. Коли ж ми верталися, дощ уже став сильнішим. Неприємно, що погода так заважає людям, які дуже старанно готувалися нормально виступити. Майже весь день падав дощ, лише невеликі перерви були, що зверху не поливало.

Сьогодні, як і вчора, виступи фольклорних колективів були присвячені, головним чином, то сімейній обрядовості, переважно весільній, то сценкам із народного календаря. Надто вже у всьому відчувається наслідок словацької, і то настільки, що складається враження, чи то не усвідомлено відбиралося. Добре відомо, що в обрядовій пісенності дуже послідовно народ додержується власної національної традиції, а в низці виступів з фрагментами весілля чомусь настільки переважало все словацьке і в мові, і в одязі, і в звичаях, що ставало сумно.

Єдиним хоровим і танцювальним колективом, який звернувся до української історико-патріотичної тематики, були гості з Вінниччини. Та й вони обмежилися лише козаччиною. Людям, що сиділи в залі, це дуже подобалося і виконавців викликали на біс.

Свято закінчилося о 17-й год.

Здається, що можна було тут заспівати та ще й зведеним хором усіх, чи бодай більшості колективів, наш національний Гімн. Його ж, на жаль, тут не прозвучало, хоча багато людей у залі чекали такої урочистості.

Під вечір я пішов записувати народні пісні від українців із села Копачели в Банаті. Їх керівник – вчитель музики Іван Лібер, займається також збиранням пісенного фольклору. Скаржився, що дуже довго його збірник лежить у видавництві "Карпати" в Ужгороді. Треба буде нам якось посприяти цій людині і попробувати видати його працю в нашому Інституті чи через НТШ.

Записав я від тих людей десь близько двох десятків пісень. Мелодії, говірка, поетика дуже близькі до закапатських. Зрештою їх край колись належав до однієї адміністративно-територіальної провінції. Розділили їх після Другої світової війни.

* * *

15 червня 1992 р.

Зранку погода дещо краща, навіть асфальт трохи повисихав. І зверху не мочить. Жаль, що хоча так не було два попередні дні, коли проходило свято.

Ми всі встали о 7 год. 15 хв. Я дещо впорядкував у написанку на магнітофонних касетах та їх обгортках. Всі після сніданку пішли до міста. За той час мені треба було докінчити також щоденникові нотатки, а на 10-у год. ми всі домовилися зібратися біля Музею української культури у

Свиднику. Я на 7 хв. запізнився (не розрахував часу, влaстиво затримав мене адміністратор готелю, який прийшов за чайником, що його наша група позичала), тому зараз чекаю. Поки це написав, очікування закінчилося.

Всю нашу експедиційну групу дуже тепло прийняв директор Свидницького музею української культури Мирослав Сополіга. Провели для нас екскурсію по всіх розділах експозиції. Потім переїхали для роботи в фондах пам'яток матеріальної культури. Я деякий час знайомився з цими надбаннями, серед них дуже багато таких же речей, які є і на Бойківщині, і на Поділлі та в інших місцевостях України. Це стосується скринь, ярем, деяких музичних інструментів тощо. Михайло Станкевич, Степан Павлюк, Михайло Глушко відбирали найцікавіші зразки, а Ігор Садовий фотографував їх.

Я в той час попросився до фольклористів. Хотів познайомитися з їхньою системою складання картотеки зразків усної народної словесності. Це дуже радо погодилися зробити подружжя Надія і Йосип Вархоли.

Те, що я побачив, перевершило всі мої сподівання. На кожен зразок, навіть окремі прислів'я та приказки, вони виготовляли спеціальні карточки в трьох примірниках для відповідних каталогів. Тексти творів з належною паспортизацією та атрибутикою передруковані повністю. І таких карток створено уже понад 15 тис.

Виявляється, що Надія Вархол різнобічно обдарована людина. Вона і фольклорист, і письменник, і лексикограф. Досі видала книги "Народні загадки українців Східної Словаччини" (1986), "Погорда" [оповідання] (1991), "Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини" (1990).

Її чоловік Йосиф Вархол підготував і видав книжку "Писанки: З фондів музею" (1983), власне каталог, але з відносно ґрунтовною передмовою.

Після закінчення роботи разом пройшлися містом. Подружжя Вархолів дуже цікавилася подіями на Україні, діяльністю визначних наших політичних діячів, науковим життям тощо.

* * *

17 червня 1992 р.

Увесь день продовжували знайомство з краєм, його визначними місцями. Зрозуміло, що перевага надавалася таким, де можна було почерпнути добру інформацію про духовну і матеріальну культуру Пряшівщини. Робити це було неважко, бо весь день їздив з нами Микола Мушинка – визначний знавець і дослідник краю. До об'єктів на місцях їхали автомашиною "Форд-транзит". Найбільше часу провели в містечку Бардіїв. Там ретельно оглянули місцевий скансен, його експонати. Михайло Глушко, Михайло Станкевич, Степан Павлюк фотографували самі, а найбільше ж Ігор Садовий різні об'єкти матеріальної культури українців. Наш екскурсовод, а краще сказати вчений Микола Мушинка декілька разів наголошував, що в цьому скансені зібрано 85-90 відсотків експонатів українського населення, але про це ні не пишеться, ні не говориться, хоча небайдужі дослідники вже не один раз зверталися з відповідними зауваженнями до керівництва.

Я записував ті факти, які неспростовно доказують спільність цієї західної гілочки нашої нації з рештою українців, а це видно і на прикладах будівель, знарядь праці, дерев'яного і гончарного посуду, оздоблення побутових предметів, термінології тощо. В самому місті оглянули визначні будівлі, особливо старанно знайомилися з тутешніми церквами і костілами, фортифікаційними спорудами, їх реставрацією.

З усього побаченого в скансені і в місті зробили висновки, що є невідкладна потреба ґрунтовного дослідження народної інженерії. Мені особисто здається, що лише про такі об'єкти, як фоліоги з його геніально кмітливою конструкцією механізмів та, по суті, автоматичного забезпечення теплою водою, можна підготувати окреме монографічне дослідження.

Те ж саме можна зробити і про водяний спосіб свердління дерев'яних колод, з яких готували труби для водопроводів. Для цього використовували звичайне водяне колесо, але свердла мали довжину близько чотирьох метрів. Діаметр – близько 10 см. До того ж, свердлили отвори з однієї, а потім з протилежної сторони.

Дуже цікаву інформацію подав М.Мушинка і про відомий у світі, в тому числі і у нас на Україні, Маковицький замок.

Другу половину дня працювали в селі Вузька Воля, що на самому кордоні з Польщею. Потічок, по якому проходить межа між двома державами, має назву Лелюхівський ярк. Лелюхів – мале село, що на протилежному, правому березі потоку.

У Вузькій Волі вдалося записати порівняно небагато, десь близько 10 пісень.

Подорож уможливила зробити певні висновки і про рівень національної свідомості тутешньої інтелігенції. Початкові спостереження показують, що більшість із них і з людьми по селах, і в своїх родинях, і між рідними розмовляють переважно словацькою мовою. Відчувається і певний вплив політиканського русинізму.

* * *

18 червня 1992 р.

Встали о 6-й год. ранку. Знову надворі падає дощ, але не сильний.

Під'їжджаємо до помешкання М.Мушинки, а з ним – до будинку, в якому розташований філософський факультет Кошицького університету.

Тут до нас підійшов відомий україніст Михайло Гиряк. Він супроводить нашу експедицію на Снинщину, що за 110-120 км від Пряшева. У цієї працюючої людини є готові рукописи двох збірників із репертуару обдарованих українських жінок – носіїв фольклору, а також бібліографічний покажчик нашої усної словесності. Кожна з них обсягом 400-500 ст. машинопису.

Першу зупинку робимо в містечку Гуменне. В письмових пам'ятках воно найраніше згадується на початку XIV ст.

Дуже важливим є повідомлення директора тутешнього музею Івана Лукача про те, що на Снинщині, по суті, є одна з найбільше висунутих на захід частин української етнографічної групи бойків.

Музей має понад 65 тис. експонатів. Екскурсію з нами веде директор музею Іван Лукач, а родом він із села Вишньої Яблінки. Після огляду експозиції в замку заходимо до скансену, де почали знайомство з будівлями українців.

Степан Галянка зі Снини – обдарований гончар, успадкував це від батька.

Ігор Садовий, Михайло Глушко, Михайло Станкевич і Степан Павлюк намагаються все цікавіше в скансені фотографувати й описати. Люди – справжні дослідники і використовують кожну, навіть найменшу нагоду для нагромадження фактажу. Аж душа радіє, що національна наука має таких завзятих і сумлінних дослідників.

Із Гуменного виїхали об 11 год. 40 хв. Через 20 хв. уже були в Снині. Проїжджаємо село Стацин. Зупинились у селі Стацинська Розтока. Як і всюди на Пряшівщині, нас дуже гостинно зустрічають. В місцевому сільському уряді секретаркою працює жінка, від якої я вже записав дещо з пісенного фольклору на святі в Свиднику. Тут ця добра, мудра і обдарована жіночка проспівала для запису ще 4 пісні, серед них і повстанську "Подай дівчино, ручку на прощання".

В міжчасі домовилися з Михайлом Гиряком про те, що він надішле мені для використання машинопис своєї автобіографії, бібліографії та дещо із публікацій. Цей фольклорист вважає себе бойком. Те ж саме він стверджує і про інших мешканців його рідного с. Пихні Гуменського округу на Пряшівщині, а також про ті населені пункти, які є поблизу та на схід. І, безсумнівно, має рацію, бо справді

багато аналогічного з бойками мають ці люди в говірці, способах будівництва, дерев'яному посуді, знаряддях праці, звичаях та обрядах, фольклорі тощо.

Наступного року М.Гирякові виповниться шість десятиліть. Отже, треба буде підготувати і опублікувати про нього ґрунтовну наукову статтю. Досі з-під його пера вийшло в світ 17 книг та ще сім він повністю підготував до друку, в тому числі тритомну бібліографію українських пісень Пряшівщини.

Його родич Душан Гиряк – староста (війт) села Сташинська Розтока замовив для нас у Снині (місто) готельні кімнати, де ми й будемо ночувати. Гроші за ночівлю в нас не хочуть брати. Почуваємося якось незручно, що люди мають з нами стільки клопотів.

Деякий час я ще записував пісні та автобіографічну розповідь від Ганни Цур, 1943 р. н. Вона ще й писанкарка і то неабияка, а справді обдарована. Живе в Стащині.

Інші члени експедиції оглядали за той час цвинтар, а потім досить довго чекали на мене. Недобре те, що чиню добрим людям незручності, але ж треба таки щось записати, коли вже їхав сюди.

Перед вечором нашою автомашиною відвезли Михайла Гиряка до його рідного села Пихні, що за 9 км від Снини. Дуже гарне враження справила на мене 87-річна мати фольклориста. Розмовляє вона дуже гарною мовою, і треба буде обов'язково завтра записати якомога обширнішу її розповідь, бо це ж прекрасний зразок тутешньої говірки людей, свідоміша частина яких вважає себе бойками.

Домовився також з її невісткою Меланою Гиряк про те, щоб записати від неї дещо з пісенного фольклору.

Михайло Станкевич записав коротко інформацію про писанкарське мистецтво згадуваної вище Гани Цур, а Степан Павлюк придбав у неї для Музею етнографії та художнього промислу України шість оригінальних зразків. Їх тут називають крашанками.

Була в нас дуже цікава зустріч з місцевим священиком Йосифом Грегою в Снині. Він зі сльозами зворушення зустрів нас, а коли розповідав про асиміляційні процеси, то плакав. Його захоплює і культура, і етнографія, і фольклор рідного краю. Вболіває дя людина і за тим, щоб були добрими і нерозривними взаєними мешканців української Пряшівщини з нашою Батьківщиною.

***

19 червня 1992 року

О восьмій годині виїхали експедиційною автомашиною до села Пихні. Там нас чекав фольклорист Михайло Гиряк та його мати і братова дружина. Вони приготували дуже гарний сніданок, незважаючи на те, що ми просили попереднього дня не робити цього. Отже, прийшлося снідати ще раз. Десь через годинку часу із Пихнів переїжджаємо до села Зубне того ж округу. Коротка зустріч для знайомства з місцевою владою, але й тут запропонували вгощання. Я волів би за той час щось записати з фольклору.

Дещо все-таки вдалося зафіксувати з пісенного фольклору на магнітофонну стрічку від таких молодих жінок: 1) Мацібабова Марта, 1957 р. н., осв. сер.; 2) Гудакова Алина, 1964 р. н., чев. сер. промисл.; 3) Барнякова Гелена, 1953 р. н., осв. середня сільськогосподарська.

Потім підійшли ще два чоловіки: Михайло Балинт, 1942 р. н., осв. середня; Андрій Балинт, 1945 р. н., осв. середня.

Під час того, як чоловіки готувалися проспівати, один із них запропонував другому співати текст по-російськи і так вони потім намагалися зробити, незважаючи на мою пропозицію виконувати її так, як вона побутувала в селі. На жаль, не помогло.

Нову зустріч, найзворушливішу з усіх, провели з учнями і педагогами школи в селі Пчолине Гуменського округу. Дитячий фольклорний колектив "Берізка" проспівав декілька пісень, окремі учні декламували українські вірші.

Я пробував це зафіксувати на магнітофонну стрічку. Ця школа восьмирічна. Такі навчальні заклади тут називають основними.

"Берізка" виникла 1991 р. Керує нею як художній керівник Іван Стебіла. Але загальне організаційне керівництво здійснює Марія Латта, вчителька, а також постійно піклується хором директор школи Василь Гиряк.

На святі був присутній греко-католицький священник Олексій Яночко. Його виступ християнсько-релігійного змісту є на магнітофонній стрічці.

Викладення в цій школі ведеться по-словацьки. Українська мова вивчається тільки як один із предметів. Між собою діти переважно спілкуються теж по-словацьки. Українську мову розуміють слабо.

Директор школи Василь Гиряк ідеологічно закомплексований марксистсько-ленінською теорією. Знає її дуже по-верхово і, очевидно, тому на кожному кроці намагається доказувати, що вона добра і корисна. Як типовий агітатор-більшовик на кожному кроці силкується показувати "досягнення тоталіти".

***

20 червня 1992 р.

Пишу, очікуючи на обід у селі Улич Гуменського округу. Тут зібралася вся наша експедиція, яку дуже вдумливо, щиро і навіть самовіддано супроводжує Михайло Гиряк.

Перед цим ми оглянули Старинську долину та водосховище в ній. Коли Михайло Шмайда розповідав про такі села, як Старина, Велика Поляна, Смулик, Руське, Стражниця, Звала і Дара, згадував тамтешніх обдарованих носіїв фольклору, горло стискали спазми жалю, а на очах появлялися сльози. Тут, як і в іншому, виявляється глибоке і шире його ставлення до своєї нації та її духовності. Теплим словом згадував Юрка Шамулку, Марію Пірош-Лавруську, Олену Граб, Федора Силанича, Юрка Колинчака, Івана Гамара-Попика, Андрія Поповича, Ганну Галгаш, Івана Питлянича, Юрія Чорканича, Марію Хаутур, Анну Харитун, Юлію Врану та інших.

Плідно вдалося попрацювати в с. Тополя Гуменського округу, в якому народився О.Духнович. Відвідали музей цього поета тощо.

Феноменально обдарованого оповідача зустріли в с. Збуй Гуменського округу. Це селянин і швець Микола Січак. Записував від нього різні розповіді майже дві години. Цікавий переказ зафіксував від нього про виникнення с. Збуй. Тоді зі мною разом працював і М.Глушко, Ігор Садовий, потім пішли інші члени експедиції, яких М.Січак також зустрів розсіпом дотепних жартів та висловів.

***

21 червня 1992 р.

Ночували знову в Снині. Умови для цього тут добрі, свіже і чисте повітря. Пейзажі типові для південних схилів Українських Карпат.

Поки інші члени експедиції кудись поїхали, я вирішив піти в той район містечка Снини, де живуть переселенці із Старинської долини. Мені здавалося, що то недалеко, а пішки треба було йти годину. Трохи не розрахував часу, бо поки знайшов носіїв українського фольклору та домовився з ними, вже треба було повертатись. Та, незважаючи на це, все-таки встиг записати одинадцять пісень.

Сонце немилосердно пекло, а я був без капелюха і мій сонячний дерматит дав про себе знати. Мої колеги-експедиційники трохи гнівалися за спізнення, особливо Юрій Гошко. І хоча я працював, уважав потрібним вибачитися. До якогось непорозуміння, звичайно, не дійшло. Зрештою, я готовий був терплячи і мовчки слухати про їх зауваження, бо ж радія була на їхньому боці.

На щастя, моє запізнення не було дуже великим, бо до села Пихні ми все-таки приїхали цілком вчасно.

Тут родичі Михайла Гиряка, а точніше вдова його покійного брата Миколи. Меланія приготувала для всієї нашої експедиції прекрасний обід з пирогами (вони ж вареники). Коли вже всі закінчували обід, я попросив її заспівати дещо з народних пісень. Я знав, що вона це робить гарно, і жінка погодилася. Співала чудово, та як це часто траплялося, мої колеги хотіли йти робити щось інше і я мусив припинити записи. Мабуть, дуже довго буду жалувати, що не встиг записати всього репертуару цієї талановитої співачки.

У селі Красний Брід зустрінулися з дуже працьовитим збирачем фольклору і письменником Михайлом Шмайдою. У нього зібралось й декілька жінок, між ними дві з Мажилборець. Поки інші експедиційники займалися хто чим, я на ганку записував дещо з пісенного фольклору. Окремі зразки дуже цікаві і оригінальні. Юлія Шмайда, яка також радо співала те, що могла відразу згадати, ділилася своїми роздумами про русинське політиканство, дуже влучно осуджувала різного роду перекинчиків тощо.

Під вечір приїхали до Пряшева. Мені Михайло Гиряк запропонував залишитися в нього, що я зробив з приємністю, бо хотів краще познайомитися з його фольклористичною працею.

Весь вечір читаю його дослідження "Українські народні казки" (1983), робив виписки. Досі якось так склалося, що я не знав усього розмаїття його творчої праці. Не лише на Пряшівщині, а й на всій Україні зараз важко знайти вченого фольклориста, який міг би зрівнятися з цією людиною. Лише далеко поза північ я згадав, що треба трохи поспати, бо ж необхідно буде далі працювати.

* * *

22 червня 1992 р.

За звичкою прокинувся о шостій годині 30 хв. ранку. Діти М.Гиряка Тетянка і Людмила ще спали. Користаючись з того, що я в кімнаті був один, я продовжував робити різні виписки та переробити наукові праці Михайла Гиряка. Шкода було тратити час навіть на сніданок.

Пішки разом з Михайлом Гиряком пішли до філософського факультету в Пряшеві, де мала відбутися зустріч місцевих науковців з членами нашої експедиції та Свидницького Музею української культури.

Відкрив засідання кафедри доцентів філософії доктор Юрій Мулічак. Роботу, власне засідання, розпочали о 9-й год. 15 хв. Тоді про передумови нашої експедиції говорив доктор Микола Мушинка. Розмова, перш за все, велася навколо підготовки колективної монографії "Лемківщина", до якої залучаються також вчені з Пряшівщини і тієї частини наших українських земель, які опинилися в складі Польщі. Члени кафедри української мови та літератури слушно наголошували, що така співпраця стала можливою завдяки утворенню незалежної Української держави.

Степан Павлюк у виступі заакцентував, що наша експедиція постійно відчуває прихильне ставлення тутешніх людей і науковців, справді як своїх. Відзначив також, що це перша наукова експедиція нашої держави до українського зарубіжжя поза межами колишнього СРСР. І така робота продовжуватиметься надалі, а тепер робимо лише перший крок. Членам експедиції вдалося зібрати цінні матеріали, безпосередньо пізнати життя українців Пряшівщини.

Як керівник експедиції, С.Павлюк представив співробітникам кафедри всіх учасників. Відтак Микола Штець, Федір Ковач, Мирослав Сополіга зі Свидника, Микола Мушинка, Михайло Глушко, Йосип Шелепець, Степан Павлюк, Микола Русинко, Юрій Гошко та інші уточнювали концептуальні проблеми монографії, вносили корективи до авторського складу тощо. Дуже правильно, що деякі закомплексовані українофобськими стереотипами особи виведено із числа авторів. Не можна не згадати й того, що всі питання вирішувалися дуже доброзичливо і з повним взаєморозумінням.

Наступну частину дня я використав для того, щоб записати автобіографічну розповідь Михайла Гиряка. За його порадою зробили це в кав'ярні недалеко будинку філософського факультету університету. Заважала надто вже гомонна балаканина молодих хлопчиськів, які недалеко за столами пили вино та пиво. На цьому фоні й пройшли майже три години роботи. Побоювався, чи зможу добре вислухати весь текст і перенести його належним чином на папір. Проте, щоб використати колись цей запис у звуковій формі, очевидно, не можна й мріяти.

Та, незважаючи на перешкоди, зафіксовано багату життєписну інформацію про добру людину. Попрошались ми з Михайлом Гиряком о 16-й год. Наступний час використав для знайомства з корисними виданнями, що є в кабінеті Миколи Мушинки власне на його кафедрі, особливо 12-й том поезії Василя Гренажі-Донського.

Вечерю, також дуже гарну, приготував усій нашої експедиції на своїй скромній дачі в Кашані біля Пряшева. На прощання гостинному господареві група проспівала тричі "Многая літа".

* * *

23 червня 1992 р.

Вночі падав дощ. Переспали ми в "дачі" Миколи Мушинки на околиці Пряшева. Встали о 5-й год. ранку. Поснідали і о 6-й год. 35 хв. виїхали. О 8-й год. 40 хв. уже були у Вишньому Німецькому на кордоні. Всі формальності, пов'язані з переїздом із Словаччини на Україну, тривали тільки 5 хв.

Хоча недовго довелося бути за кордоном і до того ж між своїми українцями, опинившись на землі, яка належить до нашої держави на душі стало якось легко і затишно, а, головне звично.

О 8-й год. 55 хв. під'їхали до Ужгородського краєзнавчого музею. С.Павлюк, М.Глушко, Ю.Гошко пішли до П.Федака полагоджувати якісь справи, а я тим часом сиджу за ось цими нотатками.

Влаштувавши невідкладні справи, вирушаємо з цього міста о 10 год. 45 хв. По дорозі раз по раз повертаємося в розмовах до побаченого, почутого чи зафіксованого на Пряшівщині. Настрій у людей, які сумлінно попрацювали, піднесений. І це дуже добре, бо є найкраще заохочення до дальших досліджень.

Трохи якось незручно почували себе, побачивши стан наших доріг, які залишалися після століть іноземного колоніального гноблення і визиску. А контраст навіть у порівнянні з далеко не найкраще розвинутою Словаччиною таки дуже відчутний. Та як би там не було, а ми на рідній землі.

Погода сонячна. Милюємося краєвидами Українських Карпат. До Львова приїхали о 15-й год. 30 хв.

На роботі застав наших працівниць Наталку Кантоку і Галину Худик. Дівчата повідомили приємну звістку про успішний захист дисертації Зоряною Болтарович – щиро шанованої людини в нашому Інституті. Це ще більше посилило добрий настрій у мене, М.Глушка, М.Станкевича та інших.

Порадувала мене гарними результатами роботи під час експедиції на Покуття й Галина Худик. А це був її перший виїзд такого роду. І добре, що вдалий, бо це допоможе їй у входженні в наукову діяльність.